

Gunnhild Hals

Den norske kirkes tilnærming til abortspørsmålet, sett i lys av diakonal teori og praksis

MGD 300 Masteroppgave i diakoni

Diakonhemmet Høgskole

IDL - Institutt for diakoni og ledelse

Leveret 29. nov 2013 kl. 10.00

Veileder: Kari Jordheim

Kull: 2009 del

Antall ord: 28 320

Sammendrag

Den norske kirkes tilnærming til abortspørsmålet, sett i lys av diakonal teori og praksis er en kvalitativ studie omkring hvilke synspunkter som finnes i forhold til abort og menneskeverd blant ledere i Den norske kirke. Metodene som har blitt brukt er litteraturstudier, dokumentanalyse av vedtak og uttalelser fra Den norske kirke i perioden fra 1971 til 2012, og kvalitative intervju av ledere i Den norske kirke. I tillegg har generalsekretær i Organisasjonen Menneskeverd blitt intervjuet. Oppgavens teoridel omhandler diakoniens bibel-teologiske begrunnelse, diakoniforståelsen i Den norske kirke, menneskesyn, og etikk.

Den norske kirke sitt tradisjonelle synspunkt om menneskeverd er at mennesket defineres ved at det er skapt i Guds bilde og at fosteret har fullt menneskeverd. Dette synspunktet finnes fortsatt av ledere i Den norske kirke. Et annet synspunkt som er at man bør gradere verdien av det ufødte livet i forhold til det fødte, og at det ufødte livets menneskeverd kan vurderes etter evne til levedyktighet utenfor mors liv.

Synspunkter på hva som er utfordringer ved dagens abortpraksis dreide seg om følgende forhold: Et samfunn som legger til rette for abort på bakgrunn av påvist utviklingsavvik hos fosteret, et stort antall menneskeliv blir avbrutt, en abortpraksis som skjuler at fosteret er et liv, psykiske ettervirkninger etter abort for kvinner, og mangel på tilfredsstillende rådgivning og veiledning fra helsetjenesten.

Flere ledere mente at holdningsskapende arbeid med formidling av verdien av det ufødte menneskelivet er det viktigste Den norske kirke kan gjøre i møte med utfordringene. Valg av begrep og kunnskap om fosterets utvikling er viktig for å synliggjøre fosterets verdi. Den norske kirke kan også arbeide for å utbedre veiledning og rådgivningstjeneste for abortsøkende. Lokalmenigheter og enkeltpersoner kan være medvandrere og gi praktisk støtte i møte med kvinner som står på valg og i møte med foreldre med ekstra utfordringer.

I lys av diakonale teorier er både fosteret og abortsøkende kvinner å betrakte som en «neste». Det er kirkens diakonale kall å være en stemme for det ufødte livet og å utøve omsorg for abortsøkende kvinner.

Forord

«Skal du skrive om abort??!! Oj! Den oppgaven vil jeg lese!». Slike kommentarer har jeg fått mange av mens jeg har jobbet med masteroppgaven. Jeg har i ulike kristne menigheter og miljø møtt mange som mener det er et viktig tema, men at det er få tanker om hva som kan gjøres. Hungeren etter kunnskap virker å være stort. For min egen del har jeg lært mye nytt mens jeg har jobbet med oppgaven, men det har ikke vært en enkel oppgave å skrive om et så sensitivt og komplekst tema. Det er et hav av nyanser og innfallsvinkler å ta utgangspunkt i, og det har til dels vært ganske krevende å jobbe med oppgaven. Jeg har derfor veldig mange å takke for at denne oppgaven til slutt ble ferdig. Det er ikke mulig å nevne alle som har bedt og kommet med oppmuntringer underveis, men jeg vil likevel forsøke å nevne noen som jeg vil si takk til:

- Informantene; som sa seg villige til å uttale seg om et tema som slett ikke er det enkleste å si noe om. Tusen takk for at dere stilte opp, samtlige av dere har lært meg noe viktig og bidratt til å gjøre meg til et klokere menneske.
- Dag Trygve Henriksen ved arkivet på Kirkens hus. Han har brukt mye tid på å lete i arkivet etter gamle papirdokumenter og scannet store mengder for å sende til meg på mail. Takk for velvillighet og veldig god hjelp!
- Veileder Kari Jordheim. Takk for at du støttet meg på å fortsette på dette temaet da jeg holdt på å gi opp. Takk for god veiledning og viktige refleksjoner.
- Hemsedal kirkekontor. Takk for at jeg fikk låne kontorplass under skrivingen.
- Linda og Terje Øyen. Takk for stor gjestfrihet og husrom i Spania i en viktig periode.
- Anne Line Øyen Tveit. Setter stor pris på den gode løsningen du fant til meg i Spania!
- Lina Turøy og Hilde Brandal. Takk for trofast støtte med mye oppmuntring og forbønn. Dere er fantastiske venner.
- Jørgen Løvland. Takk for mange viktige innspill, gode samtaler og diskusjoner. Du er et stort bønnesvar og en solid velsignelse!
- Karl Johan Müller og Ann Edel Hals. Er veldig takknemlig for husrom og husfred i innspurten med oppgaven.
- Astrid Erdal. For møysommelig arbeid med korrekturlesning.
- Anna Mette H. Klyve du er super!

- Takk til mine egne foreldre som gav meg livet i gave.
- Takk Gud! Uten vissheten om Hans trofasthet hadde jeg aldri våget å forsøke skrive om dette.

Innhold

Sammendrag.....	3
Forord.....	4
Innhold	6
1 Innledning.....	10
1.1 Problemstilling.....	10
1.2 Metode	11
1.3 Definisjoner av sentrale begrep.....	11
1.3.1 Kirken.....	11
1.3.2 Abort.....	11
1.3.3 Foster	11
1.3.4 Ufødt liv.....	12
2 Bakgrunn.....	13
2.1 Abortloven	13
2.2 Statistikk	14
2.3 Årsaker til abort	15
2.4 Fosterdiagnostikk.....	16
2.5 Abortmetode	16
2.6 Fosterets utvikling.....	17
2.7 Psykiske ettervirkninger.....	17
2.8 Abortpraksis i andre land	18
3 Vedtak og uttalelser fra Den norske kirke	19
3.1 Bispemøtet 1971. Abort-menneskeverd-lovgivning.....	19
3.2 Bispemøtet 1973 og reaksjoner etter liberaliseringen av abortloven i 1975.....	21
3.3 Bispemøtet i 1977	22
3.4 Biskopenes Hyrdebrev i 1978.....	22
3.5 Børre Knudsen	23
3.6 Kirkemøtet 1985	23
3.7 Utredninger etter initiativ fra Kirkerådet før Kirkemøtet 1989	24
3.8 Kirkemøtet 1989 Vern om menneskelivet.	25
3.8.1 Vern om det fødte livet.....	25

3.8.2	Vern om det ufødte livet	26
3.9	Kirkemøtet 93 Vern om fosteret - vern om livet (KM 18/93).	28
3.10	Kirkemøtet 1998	30
3.11	Kirkerådets uttalelse om bioteknologiloven (KR 30/2006)	30
3.12	Plan for diakoni 2007	30
3.13	Bispemøtet 2008 om sorteringssamfunnet	31
3.14	Bispemøtet og Kirkemøtet om tidlig ultralyd 2012	31
3.15	Kirken.no om abort 2012	32
4	Diakoni	33
4.1	Diakoni definisjoner	33
4.2	Diakoniens begrunnelse	33
4.2.1	Diakoniens skapelsesteologiske begrunnelse	34
4.2.2	Diakoniens kristologiske begrunnelse	36
4.2.3	Diakoniens ekklesiologiske begrunnelse	36
4.3	Kirkens omsorgstjeneste	37
4.4	Diakoniens uttrykksmåter	38
4.4.1	Nestekjærlighet	38
4.4.2	Inkluderende fellesskap	38
4.4.3	Vern om skaperverket	39
4.4.4	Kamp for rettferdighet	39
4.4.5	Profetisk og kritisk diakoni	39
4.5	Menneskeverd i ulike tradisjoner og kulturer	40
4.6	Etikk	42
4.6.1	Mennesket	42
4.6.2	Godt, rett og rettferdig	43
4.6.3	Etiske modeller	43
4.6.4	Etiske dilemmaer	45
4.7	Skyld og skam	45
5	Metode	47
5.1	Kvalitativ metode med intervju	47
5.2	Dokumentanalyse	47
5.3	Utvalg til intervju	48

5.4	Gjennomføring av intervjuene	50
5.5	Bearbeidelse av funn.....	50
5.6	Reliabilitet og validitet.....	51
5.7	Egen forståelse	51
6	Referat fra intervjuene	53
6.1	Menneskeverd, etikk og juss	53
6.1.1	Menneskeverd.....	53
6.1.2	Abort som etisk dilemma.....	56
6.1.3	Abort i et juridisk perspektiv	58
6.2	Kirkens kritikk av dagens abortpraksis	59
6.2.1	Sider ved dagens abortpraksis som kirken bør være kritisk til.....	60
6.2.2	Kamp for rettferdighet i abortspørsmålet	64
6.3	Lokalmenighetens arbeid	65
6.3.1	Holdningsskapende arbeid.....	65
6.3.2	Råd fra kirkelige ansatte for kvinner i en valgsituasjon	66
6.3.3	Samtale med en kvinne etter abort	67
7	Diskusjon	69
7.1	Hva er da et menneske?	69
7.1.1	Helt eller delvis menneskeverd?.....	70
7.1.2	Etiske dilemma	71
7.1.3	Menneskeverd – er lik rettsvern?	72
7.1.4	Oppsummering - hva er da et menneske?.....	74
7.2	Hvem skal vi kjempe for, og hvordan gjør vi det?.....	74
7.2.1	Kvinnen eller fosteret?.....	75
7.2.2	Inkluderende fellesskap - for syke eller friske?.....	77
7.2.3	Vern om fosteret - miljøsak eller kamp for menneskerettigheter?	80
7.3	Hvordan snakker vi om menneskeverd og abort?	80
7.3.1	Ord som definerer virkeligheten.....	81
7.3.2	Praktiske eksempler på holdningsskapende arbeid	83
7.3.3	Forskjellen på å snakke om sorteringssamfunnet og abort generelt	84
7.3.4	Utfordringer ved å snakke om abort og menneskeverd.....	85
7.4	Nestekjærighet i lokalmenigheten for født og ufødt liv	87

7.5	Har kirken endret holdning de siste ti-årene?	89
8	Konklusjon.....	92
10	Litteraturliste	95
	Vedlegg	101

1 Innledning

Som diakonstudent har det vært til stor inspirasjon og glede å sitte på skolebenken og lære om hvordan vi som kirke og menighet har et særlig oppdrag i å hjelpe mennesker i nød, vise praktisk omsorg for mennesker i vanskelige situasjoner og beskytte svake og sårbare i samfunnet. Likevel satt jeg igjen med et spørsmål; hvis det er en diakonal oppgave å særlig ha omsorg for de minste og mest sårbare blant oss, hvorfor snakker vi ikke mer om de ufødte? Jeg skjønnte at det er komplisert fordi det er snakk om flere sårbare parter som trenger vår respekt og medmenneskelighet. Dessuten er det komplisert å være medmenneske for noen som befinner seg inne i kroppen på et annet menneske. Jeg ble likevel nysgjerrig på hvilke synspunkter og refleksjoner som finnes bak det vi ser av handling, og mangel på handling, fra kirkens side i forhold til abort og menneskeverd. Som fremtidig diakon ble jeg også ivrig etter å finne svar på hva som kan være den mest konstruktive og beste måten å møte utfordringene ved dagens abortpraksis. Erfaringsbakgrunnen med aborttematikk var minimal for min del, så jeg begynte med ganske blanke ark og mange spørsmål, men med utgangspunkt i et kristent menneskesyn og en diakonal tankegang.

1.1 Problemstilling

Oppgavens tittel er «Den norske kirkes tilnærming til abortspørsmålet, sett i lys av diakonal teori og praksis». Følgende spørsmål vil bli forsøkt besvart i oppgaven:

- Hvilke sider ved dagens abortpraksis ser ledere i Den norske kirke som en utfordring?
- Hvilke synspunkter finnes på menneskeverdet?
- Hvordan bør kirken møte utfordringene ved dagens abortpraksis?
- Hvordan samsvarer dette med diakonale teorier?

Diakonale teorier er relevant i denne sammenhengen fordi de er egnet til å si noe om hvordan kirken bør forholde seg til medmennesker, menighet og samfunn.

1.2 Metode

Oppgavens metode er en kombinasjon av kvalitative intervju, dokumentanalyse og litteraturstudie. I utvalget til intervjuene har jeg lagt vekt på å få tak i en variasjon av ulike synspunkter og refleksjoner. Oppgaven gir ikke svar på om resultatene i intervjuene er representative for Den norske kirke, men den er egnet til å belyse bredden av de synspunkter som finnes.

1.3 Definisjoner av sentrale begrep

I det følgende vil jeg definere tre sentrale begrep som er brukt i oppgaven.

1.3.1 Kirken

«Kirken» som begrep kan brukes om hele den vide verdenskirke som består av alle som tror på Jesus, og defineres av Confessio Augustana VII som «forsamlingen av de hellige, der evangeliet blir lært rent og sakramentene forvaltes rett» (I følge (Dietrich, 2011, s. 98) . I denne oppgaven er det Den norske kirke spesielt som er tema, noen ganger brukes derfor «kirken» i denne oppgaven som en forkortelse for Den norske kirke. Dnk blir også brukt som forkortelse for Den norske kirke i denne oppgaven.

1.3.2 Abort

Helse og omsorgsdepartementet opererer med følgende definisjon på «abort»:

Når et svangerskap avsluttes så tidlig at fosteret ikke er levedyktig kalles det en abort. Det skilles mellom spontane og provoserte aborter. Ved spontane aborter inntreffer svangerskapsavbruddet av seg selv. Ved provoserte aborter avbrytes svangerskapet ved kunstige midler (Helse- og omsorgsdepartementet, 1994).

Begrepet «abort» vil i denne oppgaven bli brukt synonymt med «provosert abort».

1.3.3 Foster

I veiledning til lov om svangerskapsavbrudd av 13. juni 1975 brukes betegnelsen foster om fosteret når det er inne i kvinnens livmor og i alle stadier frem til fødsel (Helse- og

omsorgsdepartementet, 1994). Denne definisjonen av foster vil også bli brukt i denne oppgaven.

1.3.4 Ufødt liv

«Ufødt liv» blir i denne oppgaven brukt synonymt med foster der jeg vil beskrive det spirende menneskelivet uten å ta stilling til menneskeverdet. Andre begrep som kan bli brukt synonymt med «foster», er «ufødt barn». Fordi dette er et noe mer verdiladet begrepet, benytter jeg det i denne oppgaven bare der jeg refererer til en kilde eller informant som har brukt dette begrepet.

2 Bakgrunn

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for relevant bakgrunnsinformasjon om abortloven og dagens abortpraksis, samt litt om ulike synspunkt på fosterets menneskeverd fra ulike tradisjoner.

2.1 Abortloven

I 1964 ble det innført en abortlov i Norge som gjorde det mulig å søke abort gjennom et nemnds-system. Gyldige kriterier for å få innvilget abort var medisinske, arvemessige eller humanitære årsaker. I 1975 ble også sosiale indikasjoner lovfestet som selvstendig kriterium for å få innvilget abort, ved Lov om svangerskapsavbrudd av 13. juni 1975. Samme år fikk leger rett til å reservere seg mot å delta i gjennomføringen av abortinngrep (Schøitz, 2003).

Både antall abortsøknader og andelen søknader som ble innvilget hadde en sterk økning fram mot midten av 70-tallet. Det totale antallet aborter var 3455 i 1965, og fra midten av 70-tallet var antall aborter oppe i 14-15000 i året. De fleste fikk nå innvilget sine søknader om abort, og i tiden fra 1975 til 1978 var det tilnærmet ingen som fikk avslag på abortsøknader (Schøitz, 2003).

Nemd-systemet var likevel sterkt mislikt av mange. Lov om svangerskapsavbrudd ble på nytt endret 16. juni 1978, hvor kvinnen fikk lovfestet rett til å velge abort frem til 12. svangerskapsuke. Denne lovendringen blir ofte kalt «loven om selvbestemt abort» (Schøitz, 2003). Etter svangerskapsuke 12 kan man etter abortlovens §2, søke om abort etter visse kriterier. Søknaden blir behandlet av en nemnd, bestående av to-tre leger. Minst et av følgende kriterier må da være tilstede:

- a) Svangerskap, fødsel eller omsorgen for barnet kan føre til urimelig belastning for barnets helse.
- b) Svangerskap fødsel eller omsorg for barnet kan føre kvinnen i en vanskelig livssituasjon.
- c) Ved stor fare for at barnet kan få alvorlig sykdom, som følge av arvelige anlegg, sykdom eller skadelig påvirkning under svangerskapet. Omtales ofte med betegnelsen «eugenisk indikasjon».
- d) Ved voldtekt eller incest.

- e) Hvis den gravide er psykisk utviklingshemmet i betydelig grad eller alvorlig sinnslidende.

Provosert abort er tillatt helt opp til levedyktig alder, men etter 18. svangerskapsuke må det ifølge abortloven «særlig tungtveiende grunner» til for å avbryte svangerskapet. Levedyktig alder regnes av Helsedirektoratet å være omkring inngangen av 22. svangerskapsuke (Helse- og omsorgsdepartementet, 1994).

Lov om svangerskapsavbrudd §1 sier at det er en målsetting å holde antall svangerskapsavbrudd så lavt som mulig. Dette har det vært bred politisk enighet om, og for å oppnå dette har det blant annet vært satset på lett tilgjengelighet av prevensjonsmidler for ungdom (Bakken & Skjeldestad, 2005). Abortlovens §1 sier også at en kvinne i en valgsituasjon skal tilbys informasjon og veiledning om den bistand som samfunnet kan tilby henne.

Striden omkring abortloven på 70-tallet var en kamp som vakte mye engasjement og sterke følelser. Forkjempere for abortloven argumenterte med kvinnens rett til å velge, og retten til fri abort ble sett på som en del av kvinnefrigjøringen. Motstandere av abortloven argumenterte med fosterets rett til beskyttelse og liv (Schøitz, 2003).

2.2 Statistikk

I følge beregninger av Willy Pedersen (2008) utføres det i Norge 470 aborter pr 1000 kvinner hvis man følger disse gjennom livet. De samme beregningene viser at 35 % av alle kvinner går igjennom en eller flere aborter i løpet av sin fruktbarhetstid, fordi flere kvinner tar mer enn en abort (Pedersen, 2008).

I 2012 ble det utført 15 216 svangerskapsavbrudd i Norge. Det er aldersgruppen mellom 20 og 30 som har den høyeste abortraten. Tabell 1 under fra Folkehelseinstituttet viser en oversikt over hvordan aborttallene var fordelt på ulike aldersgrupper. Tallene viser antall aborter per 1000 kvinner i Norge i 2012.

Tabell 1 Antall aborter per 1000 kvinner i Norge i 2012

Aldersgruppe (år)	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	Totalt, 15-49
2012	11,4	26,6	22,6	16,5	11,6	4,2	0,4	13,0

Andelen tenåringsaborter i 2012 var 11,4 per 1000 kvinner, noe som betyr at denne aldersgruppen har en lavere abortrate enn alle de andre aldersgruppene mellom 20-40 år. Abortraten for tenåringer er omkring halvert sammenlignet med 80 tallet, da raten lå på rundt 20-23 aborter pr 1000 kvinner for denne aldersgruppen. I aldersgruppene mellom 20-34 har det derimot vært en økning i abortraten frem mot 2007 (Folkehelseinstituttet, 2013a).

I 2012 ble det utført 652 nemndbehandlede aborter, det vil si aborter etter svangerskapsuke 12. Dette utgjør 4 % av det totale antallet aborter. 149 av disse skjedde etter uke 19. Av de nemndbehandlede abortene ble 272 utført med bakgrunn i abortlovens § 2c. Andelen aborter utført etter eugenisk indikasjon har hatt en relativt sterk økning fra 3 i 1979, 155 i 1999 og til 272 i 2012. Økt tilgang til fosterdiagnostikk kan være noe av bakgrunnen for denne økningen, ifølge Folkehelseinstituttet (Folkehelseinstituttet , 2013b).

2.3 Årsaker til abort

SINTEF (2005) publiserte i 2005 rapporten *25 år med selvbestemt abort i Norge*. Her konkluderes det med at unge kvinnene som velger abort, i de aller fleste tilfeller er uten barn fra før. Unge kvinner tar abort fordi de ønsker å utsette tidspunktet for barnefødsler. Blant de kvinnene over 30 år som velger abort, har de fleste barn fra før, og de tar abort fordi de ønsker å begrense antallet barn de skal ha omsorg for (Bakken & Skjeldestad, 2005).

Rapporten viser også at en stor andel blant de som velger abort, har tatt en eller flere aborter tidligere. I aldersgruppen 20-24 har 30% tatt minst en abort tidligere, og andelen øker med økende alder (Bakken & Skjeldestad, 2005).

2.4 Fosterdiagnostikk

Fosterdiagnostikk er undersøkelse av fostervann, foster, eller den gravide kvinne der dette er utført med formål om å avdekke genetiske egenskaper eller påvise eller utelukke sykdom eller utviklingsavvik hos fosteret (Helsedirektoratet, 2004, s. 7).

Fosterdiagnostikk blir tilbudt til alle gravide kvinner over 38 år, og til par som kan ha økt risiko for utviklingsavvik hos fosteret. Tilbudet blir også gitt til kvinner som får avdekket mistanke om utviklingsavvik ved den ordinære ultralydundersøkelsen som er omkring uke 18 (Helsedirektoratet, 2004).

Den ordinære ultralydundersøkelsen er i utgangspunktet ikke fosterdiagnostisk, men har som målsetting å si noe om antall foster, morkakens plassering, og fastsette fosterets alder (Helsedirektoratet, 2011). Ultralydundersøkelsen er derimot å betrakte som fosterdiagnostisk dersom formålet er å påvise eller utelukke sykdom eller utviklingsavvik hos fosteret (Helsedirektoratet, 2004).

Arbeiderpartiet har fremmet forslag om gratis tilbud av ultralyd til alle gravide innen utgangen av 12. svangerskapsuke, noe som har skapt mye debatt. Motstandere av forslaget frykter at dette vil bli enda et skritt i retning et «sorteringssamfunn», et begrep som brukes i debatten for å fremheve de negative sidene ved et samfunn som legger til rette for en praksis der foster med sykdom og funksjonshemminger blir abortert bort (Magelssen, 2013).

2.5 Abortmetode

To av tre aborter foregår i dag ved hjelp av medikamentell metode (Folkehelseinstituttet, 2013a). Medikamentell metode kan benyttes frem til 9. svangerskapsuke. Kvinnen inntar en tablett som gjør at morkake og foster støtes ut av livmoren etter et par dager (Sosial- og helsedepartementet, 2002). Fra 10. til 12. svangerskapsuke, skjer provosert abort ved at livmoren tømmes med en aborttang, et inngrep som vanligvis foregår i narkose. Etter 12. svangerskapsuke, skjer den provoserte aborten ved at kvinnen inntar et hormon som setter i gang rier (Helse- og omsorgsdepartementet, 1994).

2.6 Fosterets utvikling

Befruktning skjer i kvinnens eggleder, og omkring 7 dager senere fester egget seg i livmoren. Tre uker etter befruktning slår fosterets hjerte for første gang. Etter 26 dager er hovedinndelingen for sentralnervesystemet ferdig organisert, og de første nerveimpulser registreres. De følgende ukene dannes organene i kroppen. Den vesentligste organdannelsen skjer mellom 4.-10. svangerskapsuke (Helse- og omsorgsdepartementet, 1994). Mot slutten av denne perioden kan fosteret suge på tommelen (Saugstad, 2010). Ved 12.svangerskapsuke er organdannelsen fullført, og den videre utvikling skjer stort sett ved vekst, modning og funksjonell differensiering. Lungene er det siste som blir modnet, og dette er den viktigste begrensende faktoren for fosterets mulighet til å overleve utenfor mors liv. Det er vanlig å regne fosterets alder i svangerskapsuker. Svangerskapsuker regnes fra første dag i siste menstruasjon. Et svangerskap varer normalt 40 svangerskapsuker (Helse- og omsorgsdepartementet, 1994).

2.7 Psykiske ettervirkninger

Psykiske ettervirkninger etter abort er et omdiskutert tema. Direktør i Amatheia¹, Hildegunn Bomnes, sier ifølge Magelssen (2013) at provosert abort ikke fører til økt sannsynlighet for psykiske lidelser, men at mange vil trenge hjelp til sorgbearbeidelse. Temaet er omdiskutert, og forskningsresultatene er ikke entydige (Magelssen, 2013).

Jeg vil likevel nevne en norsk doktorgradsavhandling som ble publisert i 2006 av Anne Nordal Broen. Hun hadde intervjuet 80 kvinner som hadde gjennomgått en provosert abort, og fulgt de gjennom de fem første årene etter inngrepet. Resultatene hun kom fram til var at 20 % hadde økt nivå av angst sammenlignet med resten av befolkningen i alle de fem første årene etter aborten. 19 av de 80 kvinnene sa de var tilfredse med at de hadde tatt abort, mens 53 av de 80 kvinnene ga uttrykk for at de hadde psykisk smerte etter aborten. Det kunne være skyldfølelse, skam, anger, sorg, eller savn etter barnet som kunne ha levd. Mange av disse

¹ Amatheia het tidligere Alternativ til abort Norge (AAN), og er et rådgivningskontor for gravide

kvinnene brukte begrepet «barnet» når de snakket om det ufødte livet som hadde blitt fjernet (Broen, 2010).

2.8 Abortpraksis i andre land

Danmark har selvbestemt abort inntil 12. svangerskapsuke, Sverige har selvbestemt abort til 18. svangerskapsuke. I Finland og Island kreves det at to leger skriver under på abortsøknaden, i praksis får alle innvilget søknaden (Bakken & Skjeldestad, 2005).

I internasjonal sammenheng er finnes en utstrakt praksis av kjønnsselektiv abort. I India har det blitt foretatt mellom 3 og 6 millioner kjønnsselektive aborter på jentefoster i perioden 2001-2010 (Rønning, 2011). I Kina har det over flere år vært en unaturlig stor ubalanse i fødselstallene mellom kjønnene på grunn av at jentefoster aborteres. Ubalansen har ført til sosiale problem, som seksual kriminalitet, menneskehandel, og at menn har problemer med å finne seg en partner av motsatt kjønn (Hinna, 2012). Det er også et økende omfang av kjønnsselektive aborter i blant annet i Armenia, Kaukasus, Georgia og Aserbajdsjan, noe som har fått FN til å reagere (TV2, 2011).

Land med restriktiv abortlovgivning, finnes ifølge Wikipedia ofte i Afrika, Latin-Amerika, Midtøsten, og deler av Øst-Asia. De fleste land der abort er forbudt, tillater abort ved fare for mors liv. Chile, Nicaragua, Oman, Vatikanet, El Salvador og Malta er de eneste land i verden som ikke tillater abort under noen omstendighet (Wikipedia, 2013). (trenger annen referanse)

3 Vedtak og uttalelser fra Den norske kirke

I dette kapitlet presenteres uttalelser og vedtak fra Den norske kirkes sentrale organer med tema abort og menneskeverd i tidsrommet 1971-2012. Listen er ikke fullstendig, men inneholder de viktigste vedtak og uttalelser i dette tidsrommet. På 70-tallet så man relativt hyppige uttalelser om abort fra Bispemøtet. På 80- og 90-tallet hadde kirkemøtet abortsaken oppe flere ganger med fokus på vern om menneskelivet. Etter dette finnes uttalelser om bioteknologi og selektiv abort fra Kirkemøtet og Bispemøtet, men offisielle uttalelser og vedtak fra de samme organer om abort generelt ser ut til å være mer fraværende de siste 15-20 år.

Kirkemøtet er Den norske kirkes øverste representative organ, og består av alle bispedømmerådene pluss leder av Samisk kirkeråd (Den norske kirke, 2013a). Bispemøtet består av de tjenestegjørende biskopene i Den norske kirke, og gir blant annet uttalelser til Kirkemøtet og departementet i saker som angår kirkens lære (Den norske kirke, 2013b). Kirkerådet består av 15 medlemmer, valgt av Kirkemøtet. Kirkerådet har som hovedoppgave å være Kirkemøtets forberedende og iverksettende organ (Kirkerådet, 2013).

Jeg vil i presentasjonen særlig legge vekt på hva som sies om temaene menneskeverd, abort i et etisk og juridisk perspektiv, hvilke målsettinger som er i fokus, og litt om hvilke tiltak de ønsker å iverksette. Vedtak og uttalelser blir presentert kronologisk etter årstall for den aktuelle uttalelsen.

3.1 Bispemøtet 1971. Abort-menneskeverd-lovgivning

I forbindelse med den pågående debatten omkring abortloven, valgte bispemøtet i 1971 å avgi en formell uttalelse om deres stilling i saken med tittel «Abort-menneskeverd-lovgivning». Menneskelivet blir gitt fullt menneskeverd fra unnfangelsen, slik vi ser det av dette sitatet om at abort er brudd på budet om å ikke ta andre menneskers liv:

I grunnsyn må vi ubetinget fastholde at en fremkalt abort bare kan forsvares etisk på bestemte, meget avgrensede premisser. Å tilintetgjøre et menneskelig liv etter unnfangelsen strider mot det 5. bud: «Du skal ikke slå i hel!». Å ta menneskeliv, født eller ufødt, er en handling som

bare, i tvingende tilfelle, kan forsvares når handlingen er påkrevd for å verge menneskeliv (Den norske kirkes biskoper, 1971).

Det trekkes sammenligning til en krigssituasjon, der man noen ganger må ta liv for å beskytte liv, selv om man av andre grunner ikke kan forsvare å avbryte et liv. På samme måte tenkes det i forhold til abort; det kan bare forsvares dersom morens liv står i fare og må beskyttes, eller når hennes helse er truet på en slik måte at fullført svangerskap eller fødsel vil føre til en varig, alvorlig helseknekk. Om sosiale indikasjoner forøvrig skriver de at «disse må i prinsipp avvises»; og henviser til at som et samfunn med de ressurser vi har, har vi både mulighet og plikt til å hjelpe mødre som er i en utsatt situasjon (Den norske kirkes biskoper, 1971).

Retten til abort blir sett på som den sterkeste sin rett over den svakere part, et etisk prinsipp som ifølge biskopene er «meget betenkelig». Det erkjennes samtidig at vordende mødre også kan være en svak part:

I velferdsstaten for øvrig prøver vi å lage ordninger som verner den svake mot den sterke. Det mest forsvarsløse i verden er fosteret i mors liv dersom det får foreldrene imot seg. Vi skal ikke glemme at den vordende mor også i mange tilfelle er en «svak part», og at hun har det ytterste krav på forståelse og støtte. Men hennes rettsstilling blir ikke sterkere ved at hun i en følelsesmessig labil situasjon utleveres til det nevnte press fra sine umiddelbare omgivelser (Den norske kirkes biskoper, 1971, s. 6).

Konsekvensen av kvinnen som en svak part, er altså ikke å gi henne lettere tilgang til abort, men en oppfordring til alle om en mer omsorgsfull holdning overfor disse kvinnene, med støtte og aksept. Det blir også her tatt et oppgjør med begrepet «selvbestemt abort». Dette er et begrep som bryter med overbevisningen om fosteret som selvstendig individ med krav på vern. Før unnfangelse kan man tale om kvinnens og mannens kropp, men etter at et nytt menneskeliv er unnfanget, er begrepet «kvinnens egen kropp» misvisende, fordi dette livet er noe annet enn moren (Den norske kirkes biskoper, 1971, s. 5).

I de tilfeller der ønsket om abort skyldes en håpløs sosial tilstand for den gravide, «må det være samfunnets plikt så raskt som mulig å sette inn de nødvendige hjelpetiltak» (Den norske kirkes biskoper, 1971, s. 6).

For å beskytte fosteret som den svakeste part, oppfordres det til at det fra samfunnets side blir tatt initiativ for å gjenreise respekten for livets ukrenkelighet i vårt folk, og det bør bli lagt til rette tiltak som gjør det lettere for en kvinne å gjennomføre svangerskapet. Det blir også uttrykt et tydelig ønske om rettsvern for fosteret. I den forbindelse reflekteres det over at det i en del tilfeller kan være nødvendig å skille mellom etikk og juss. Det er klart at lovgiveren ikke har automatisk ansvar for å trekke opp grenser for etisk rett og galt i alle moralske spørsmål. Likevel stiller det seg annerledes i tilfeller der det er tale om å verne om menneskers grunnleggende rettigheter; som for eksempel retten til vern for å beskytte eget liv. I slike tilfeller *har* lovgiveren et ansvar for å bidra med rettsvern, mener biskopene. En lovfestet rett til fri abort er dermed problematisk på grunn av at det eliminerer fosterets krav på grunnleggende beskyttelse og rettsvern (Den norske kirkes biskoper, 1971, s. 5).

3.2 Bispemøtet 1973 og reaksjoner etter liberaliseringen av abortloven i 1975

Debatten omkring abortlovgivningen fortsatte, og i 1973 valgte Bispemøtet å henvende seg direkte til Stortinget, hvor de «innstendig anmoder» Stortinget om ikke å gjennomføre noen lovendringer som opphever rettsvernet for det ufødte livet, og det oppfordres sterkt til å avvise kravet om selvbestemt abort.

Begrunnelse som blir gitt for å beholde rettsvern for fosteret, er for det første at det vil være en reell beskyttelse for fosteret, og på denne måten sikre lavere aborttall. Det argumenteres i tillegg ut fra et grunnleggende etisk prinsipp; dersom en opphever alt rettsvern for de ufødte, vil dette samtidig være en prinsipiell avskrivning av fosterets menneskeverd (Den norske kirkes biskoper, 1973).

Biskopene oppfordrer også til initiativ fra samfunnets side som kan gjenreise respekten for livets ukrenkelighet, og om å legge til rette for politiske tiltak som kan gjøre det lettere for kvinner å fullføre svangerskapet. Uttalelsen fra 1971 blir lagt ved som en begrunnelse for henvendelsen (Den norske kirkes biskoper, 1973).

I 1974 sendte biskopene begge disse uttalelsene som veiledning til alle landets menighetsråd og prester. Det blir oppfordret til å legge til rette for hjelpetiltak for de «vordende mødre» som trenger det; kjempe for en mer omsorgsfull forståelse overfor de kvinner dette gjelder, men uten å gå på akkord med det Guds ord sier om livets ukrenkelighet (Den norske kirkes biskoper, 1974).

Lovforslaget om selvbestemt abort ble nedstemt i Stortinget i 1975, men isteden ble det vedtatt innføring av sosiale indikasjoner som godkjent selvstendig grunnlag for å få innvilget abort (Schøitz, 2003). Etter en slik liberalisering av abortloven, valgte biskop Per Lønning å søke avskjed fra sitt embete. Han var skuffet over at myndighetene i et land med statskirke ikke hadde tatt mer hensyn til kirkens argumenter i abortdebatten (Austad, 2013). Da utkastet av 1975-loven forelå, hadde det blitt sendt til en rekke organisasjoner for uttalelser, men ikke til kirken (Geelmuyden, 1988, s. 120).

3.3 Bispemøtet i 1977

Bispemøtet i 1977 vedtok på ny en uttalelse om abort, hvor de igjen ønsker å peke på fosterets verdi og rett til å leve, og de ber om at loven må ta hensyn til dette (Bispemøtet, 1977). Selv om det ikke er kirkens oppgave å gi lover for samfunnet, så er det «et klart kirkens kall å gjøre lovgiverne kjent med Guds ord om fosteret og dets verdi når lov skal lages som angår det ufødte liv» (Bispemøtet, 1977) Uttalelsen oppfordrer også kristne til å være tro mot det bibelen sier om fosterets verdi uavhengig av hva loven sier. Det er det enkeltes menneskes samvittighet som vil være det sikreste vern for fosteret, hvis denne samvittigheten er grunnfestet i Guds ord, ifølge uttalelsen (Bispemøtet, 1977).

3.4 Biskopenes Hyrdebrev i 1978

Da loven om selvbestemt abort ble vedtatt i juni 1978, skrev biskopene en uttalelse om abortsaken som ble sendt til alle landets prester, med oppfordring om å lese brevet fra prekestolen ved førstkommende gudstjeneste. I brevet slås det fast at kirkens syn var det samme som i 1971 og 1974: mennesket er skapt i Guds bilde, menneskeverdet har vi fått fra unnfangelsen av og må derfor beskyttes. Det ble varslet at:

Kirken vil i sin undervisning og i sin forkynnelse bare ennu klarere fremholde bibelens menneskesyn og det ansvar det innebærer for det spirende liv. Dette livs krav på ukrenkelighet og dets rett til vern må fremholdes sterkere enn før (Bispemøtet, 1978).

Videre blir det oppfordret til å forsøke å veilede de kvinner som er i en valgsituasjon, og til å vise omsorg for kvinner som trenger støtte for å bære frem barnet.

3.5 Børre Knudsen

Prest i Balsfjord, Børre Knudsen, er en av de som har blitt mest kjent for sin kamp for fosterets rett til liv. Da loven om selvbestemt abort trådte i kraft, valgte han av samvittighetsgrunner å frasi seg den statlige delen av sitt embete. Menigheten gav han fortsatt tillitt, og han fortsatte som prest. Mange prester støttet Knudsen, men kirken sentralt var skeptiske; og etter ekstraordinært bispemøte kom uttalelsen fra biskopene om at de var uenige i Knudsens reaksjonsmåter og at de ikke var villige til å gi han sin støtte. Staten anla deretter sak mot Knudsen for embetsforsømmelser, og han ble fradømt sitt embete i 1982. Saken ble anket og dommen gjentatt av Høyesterett i 1984 (Geelmuyden, 1988).

Knudsen fortsatte også etter dette kampen for det ufødte livet, og startet i 1987 Aksjon nytt liv, sammen med Ludvig Nessa. De to var lenge frontfigurer i abortkampen. Knudsen ble mye kritisert for sine protestaksjoner, og flere ganger har han vært arrestert (Geelmuyden, 1988; Store norske leksikon, 2013).

3.6 Kirkemøtet 1985

Kirkemøtet 1985 vedtok uttalelsen *Menneskesyn og menneskeverd*.

Gud setter ikke skille mellom født eller ufødt, ung og gammel, funksjonsdyktig og funksjonshemmet, mann eller kvinne, hvit og sort, rik og fattig. Alle mennesker er skapt i Guds bilde og er likeverdige (Kirkemøtet, 1985).

Temaet menneskeverd hadde blitt diskutert med utgangspunkt i de mange utfordringer som finnes der både født og ufødt liv får sitt menneskeverd krenket. Det fødte livet får i global sammenheng sitt menneskeverd truet av fattigdom, vold, og undertrykkelse. Det ufødte livets

menneskeverd er truet ved manglende rettsvern. Kirkemøtets anbefaling til menighetene er å engasjere seg i holdningsskapende arbeid og konkrete handlinger (Kirkemøtet, 1985).

3.7 Utredninger etter initiativ fra Kirkerådet før Kirkemøtet 1989

Mer enn gener, en utredning om bioteknologi og menneskeverd ble utarbeidet av en arbeidsgruppe etter initiativ fra Kirkerådet i 1987. I Kirkerådets kommentar (KR 38/89) til utredningen, referer de blant annet til at arbeidsgruppen har drøftet ulike menneskesyn og synspunkt på fosteret status i dets tidligste fase:

Menneskesynet drøftes og det redegjøres for et «økologisk menneskesyn» der mennesket ses som en del av det skapte samtidig som menneskets gudbilledlighet understrekes. [...] Befruktningen, implantasjonen og muligheten for å leve utenfor mors liv nevnes som viktige kriterier når det gjelder spørsmålet om når menneskelivet begynner. [...] Det hevdes at et befruktet egg ikke nødvendigvis må defineres som et menneske for at det skal ha verdi og krav på beskyttelse [...] Imidlertid utelukkes ikke muligheten for at det oppstår konfliktsituasjoner som gjør at hensynet til det befruktede egg eller fosteret må vike for andre hensyn (Kirkemøtet, 1989)

I Kirkerådets kommentar understreker de at det er viktig å holde fast på at menneskelivet starter ved befruktningsøyeblikket, og at fosterets menneskeverd gjelder fra unnfangelsen. Kirkerådet mener derfor er viktig å sette strenge krav til hvilke inngrep som tillates overfor fosteret, enten det er forskning, behandling eller provosert abort (Kirkerådet, 1989c).

Svangerskap og rettsvern, en betenkning om abortlovgivningen (KM-dokument nr. 13.2/89) er en utredningen om svangerskap og rettsvern også utarbeidet av en arbeidsgruppe oppnevnt av Kirkerådet, og gir en omfattende gjennomgang og drøfting av abort i et juridisk og etisk perspektiv. Utredningen tar sitt utgangspunkt i det tradisjonelle kristne menneskesynet om at mennesket er skapt i Guds bilde og har fullt menneskeverd fra unnfangelsen. Som «etisk grunnsyn» i abortspørsmålet mener arbeidsgruppen at fosteret har krav på vern og beskyttelse, og at abort bare kan forsvares etisk i nødssituasjoner.

Arbeidsgruppen foreslår en ny abortlov hvor hovedformålet skal være å sikre rettsvern for fosteret og den gravide kvinnes rett til å fullføre svangerskapet. Rettsvernet skal gjelde fra unnfangelsen og sikre mulighet for fosterets liv og vekst. Som sekundært formål bør loven sikre kvinnens adgang til svangerskapsavbrudd i nødssituasjoner.

Kvalifiserte nødssituasjoner forslås å være:

- Ved fare for mors liv
- Der svangerskap, fødsel eller omsorg for barnet medfører en «utålelig helsebelastning» for kvinnen. Helsebelastningen kan være av fysisk, psykisk eller sosialmedisinsk art. Her poengteres det at alvorlighetsgraden må være stor.
- Ved voldtekt og incest (Kirkerådet, 1989b, s. 70).

Eugeniske indikasjoner mener arbeidsgruppen ikke skal fungere som et selvstendig kriterium, men er åpne for at en slik situasjon kan i en del tilfeller vurderes ut ifra en indikasjon om kvinnens helsetilstand (Kirkerådet, 1989b, s. 55).

3.8 Kirkemøtet 1989 Vern om menneskelivet.

Sakene *Bioteknologi og menneskeverd* (KM 12/89) og *Abortlovgivningen* (KM 13/89) ble behandlet av Kirkemøtet 1989. Dette resulterte i vedtaket *Vern om menneskelivet* som er en uttalelse om vern for det fødte og det ufødte menneskelivet.

Menneskets «uendelige verdi» begrunnes ut ifra et tradisjonelt kristent menneskesyn med mennesket som skapt i Guds bilde, og som kirke vil de «forkynne respekten for menneskelivets ukrenkelighet og integritet» (Kirkemøtet, 1989). Det understrekes at født og ufødt, ung og gammel, uansett funksjonsevne og utrustning er likeverdige (Kirkemøtet, 1989).

3.8.1 Vern om det fødte livet

Innledningsvis beskrives utfordringen for alt født liv slik:

Vi lever i dag i en kultur der sterke krefter legger opp til å prioritere det produktive, selvhverdende og handlekraftige menneske. [...] Utfordringen i 90-årene vil derfor være å finne frem til livsformer som ikke forbruker menneskeliv, men tar vare på liv og gir ethvert menneske muligheten til å leve i fellesskap og samhørighet med andre ut fra egne forutsetninger (Kirkemøtet, 1989, s. 124).

Uttalelsen nevner grupper av fødte mennesker som kan trenge ekstra vern i samfunnet vårt; de funksjonshemmede, barna, de arbeidssøkende, og de eldre, og den gravide kvinne. Alle disse

gruppene kan trenge at samfunnet er særlig bevisst på deres verd slik at det kan legges til rette for at det kan leves verdige liv. Den gravide kvinne kan leve under ulike former for press; det kan dreie seg om press fra barnefar om å ta abort, ønske om jobb eller utdanning, eller at forholdene for å være enslig forelder er dårlig tilrettelagt fra samfunnets side. For å verne om den gravide kvinnen, er det viktig å fremholde hennes rett til å fullføre svangerskapet som grunnleggende etisk prinsipp. Det understrekes også at kvinner som overveier abort må få rådgivning og veiledning, og den nødvendige støtte fra helsepersonell. Og til de kvinner som har utført abort, er det viktig å tilby omsorg, støtte og «tilgivelsens evangelium» (Kirkemøtet, 1989).

3.8.2 Vern om det ufødte livet

Nesten 16 000 aborter i året er et tall som ikke kan aksepteres, og en slutning som trekkes av dette er at abortloven fra 1978 ikke gir fosteret det vern og den beskyttelse det har krav på. Kirkemøtet vil derfor arbeide for lovendring slik at fosteret kan få reelt rettsvern. Det uttrykkes at abort «vil alltid være et onde som bare kan forsvares ut ifra en kvalifisert nødrettssituasjon» (Kirkemøtet, 1989, s. 126), og fosterets rett til liv skal være et grunnleggende etisk prinsipp (ibid).

Det advares også mot bruk av fosterdiagnostikk som en måte å sortere ut syke eller skadde foster, samtidig som de mener at provosert abort bør kunne være en løsning i en «helsemessig krisesituasjon» for moren eller for familien. Det understrekes at det må være tale om store helsemessige belastninger ved et fullført svangerskap for at abort skal kunne forsvares (Kirkemøtet, 1989).

Uttalelsen støtter et forbud mot forskning på befruktede egg, og inneholder dessuten et avsnitt om vern ved livets slutt.

Konkrete forslag til tiltak for å verne om menneskelivet, deles inn i de tre kategoriene holdningsskapende arbeid, sosiopolitiske tiltak og lovgivning.

Holdningsskapende arbeid

- Endring av abortloven. Dette blir sett på som en del av et holdningsskapende arbeid, med begrunnelse i det eksisterende lovverk alltid vil påvirke de etiske holdninger i et samfunn.
- Tiltak som kan gjøre det lettere for en kvinne å bære frem sitt barn.
- Forkynnelse av livets ukrenkelighet
- Ta avstand fra et kvinnesyn hvor kvinnen vurderes som en forbruks-gjenstand, slik det kommer til uttrykk ved prostitusjon og pornografi. Undervise både gutter og jenter til å se seg selv som en helhet av kropp og sjel.
- Forkynne ekteskapet som ramme for seksuallivet
- Lokalmenigheten kan gi støtte og hjelp til enslige mødre som har valgt å bære sine barn fram
- Prevensjonsveiledning med etisk forankring gjennom skole- og helsevesen
- Alt holdningsskapende arbeid må inkludere rom for tilgivelse for de som har tatt abort.

Sosiopolitiske tiltak:

- Rådgivningskontor for gravide, AAN (Alternativ til abort Norge, i dag Amatheia) må utvides og gis den nødvendige økonomiske støtte
- Fosterhjem og adopsjon
- Gode økonomiske ordninger for småbarnsforeldre og støttetiltak for familier med funksjonshemmede barn
- Nok barnehageplasser
- Hjelp til utdanning for kvinner
- Tilstrekkelig støtte og avlastning for foreldre med funksjonshemmede barn.

Lovgivning

Om forholdet mellom kirken og lovgivningen heter det:

Det er kirkens oppgave ut fra Guds ord å levere etiske premisser som skal ligge til grunn for lovgivningen. Prinsippet om livets ukrenkelighet og fosterets rett til liv og rettsvern er slike ufravikelige etiske premisser. Kvinnens rett til å bære frem sitt barn er et like grunnleggende

prinsipp. Brudd på disse prinsipper er også brudd på menneskerettigheter (Kirkemøtet, 1989, s. 19)

Dersom kvinnens liv blir berørt på en fundamental måte, mener Kirkemøtet at kvinnen skal ha rett på delaktighet i en beslutning om en eventuell provosert abort. Kirkemøtet tar ikke stilling til hvordan en slik beslutningsprosess skal foregå, men understreker at det bør være samfunnets plikt å hindre at abort skjer på rent «sosiale og velferdsmessige indikasjoner» (Kirkemøtet, 1989).

Kirkemøtet 1989 drøftet hadde også vern om skaperverket (KM 11/89), som en egen sak med utgangspunkt i utredningen «En framtid for jorda?». Brosjyren «Vern om livet» er en samling av Kirkemøtet 1989 sine uttalelser om miljøvern, abortlovgivning, og bioteknologi.

3.9 Kirkemøtet 93 Vern om fosteret - vern om livet (KM 18/93).

Bispemøtet høsten 1991 tok initiativ til å få kirkens arbeid med abortspørsmålet på dagsorden. De opprettet et utvalg som fikk i oppdrag å lage en konkret handlingsplan hvor målsettingen skulle være «vern om menneskelivet fra unnfangelser», bygd på tidligere prinsipputtalelser fra Kirkemøtet og Bispemøtet. Utvalget uttrykker, i overensstemmelse med Bispemøtet, at de mener det er viktig at kirkens engasjement ikke ensidig dreier seg om endring av loven.

Samtidig som det arbeides for lovendringer, og som forutsetning for disse, må mennesker bli bevisstgjorte på hva abortsaken egentlig dreier seg om. Gjennom en bevisstgjøring kan det skapes holdningsendringer til abort (Bispemøtets abortutvalg, 1992, ss. 5-10).

Med utgangspunkt i abortutvalgets forslag til handlingsplan, og uttalelsene fra KM 85 og KM 89, blir handlingsplanen «Vern om fosteret- vern om livet» (KM 18/93) vedtatt på Kirkemøtet i 1993. Denne planen er omfattende og detaljert plan for arbeid med vern om det ufødte og fødte livet i Den norske kirke (Kyrkjemøtet, 1993).

Målsettingen i det holdningsskapende arbeidet er bevisstgjøring omkring det kristne menneskesyn og verdien av å verne livet, og å formidle veiledning om bibelens syn på samliv mellom mennesker. Det blir gitt mange konkrete forslag på tiltak for hvordan dette kan gjøres. Noen av disse tiltakene er:

- Utarbeide veiledning for prekentekster om menneskeverdet
- Utvikle studieopplegg og kurs for prester og andre ansatte og medarbeidere i menighetene og frivillige organisasjoner.
- Oppfordre konfirmantledere til å prioritere dette temaet, eventuelt hente inn hjelp fra FLM og AAN og Kirkerådet.
- Benytte foreldremøter til å drøfte temaet.
- Tilby lærere og elever undervisningsmateriell
- Bruk av menighetsbladene og organisasjonsbladene
- Utvikle eget undervisnings- og informasjonsmateriell til bruk for prestene som jobber i Forsvaret.
- Utvikle mediestrategi

Målsetting med det forebyggende arbeidet er ifølge handlingsplanen å bevisstgjøre både menighet og enkeltpersoner på sitt ansvar for dem som er personlig berørt av abortproblematikken, og å bevisstgjøre politiske myndigheter til å prioritere barns levekår.

Omsorgsarbeid er også et viktig tiltak. Det er en målsetting at gravide kvinner får alt de trenger av støtte for å bære fram barnet sitt, og å oppmuntre til at barnefar skal ta sin del av ansvaret. Det er også viktig å legge forholdene til rette i nærmiljøet for enslige mødre og barnefamilier. Omsorg til de som vært gjennom en abort, hører også med til omsorgsarbeidet. Barnevaktordninger gjennom menigheten og oppfordring til bruk av AAN er noen av tiltakene som nevnes.

I arbeidet med lovgivning, er målsettingene følgende:

- a) Erstatte lov om svangerskapsavbrudd med en lov om fosterets rett til liv hvor adgangen til abort bare angis innenfor en nødrettslig ramme, og
- b) Å fastslå kvinnens naturlige rett til å bære frem sitt barn» (Kyrkjemøtet, 1993, s. 24)

Det er også ønskelig å sikre retten til rådgivning ved å gjøre den obligatorisk. Med bakgrunn i behovet for at også barnefar bør ta sin del av ansvaret ved et svangerskap som ikke er planlagt, foreslås det at barnefar bør få rett til delaktighet i rådgivning og beslutningsprosess,

men uten at kvinnen skal fratas sin rett til å bære frem barnet når hun ønsker det (Kyrkjemøtet, 1993).

3.10 Kirkemøtet 1998

I forbindelse med Kirkemøtet 1998 sitt arbeid med menneskerettigheter (KM 12/98), blir også trussel mot det ufødte livets menneskeverd nevnt. Kirkerådet blir bedt om å forberede en sak for Kirkemøtet der spørsmål omkring abort blir utgreid på en slik måte at det gir grunnlag for å gå til Storting og regjering for å be om lovendring, og for å fremme holdningsskapende tiltak (Kirkemøtet, 1998, s. 110). Etter det arkivleder på Kirkens Hus forteller, har det ikke lyktes å finne at en slik utredning om abort (Henriksen, 2013), men det ble i fortsettelsen av dette vedtaket inngått en samarbeidsavtale mellom Kirkerådet og organisasjonen Menneskeverd. Avtalen ble undertegnet i 2002 (Henriksen, 2013).

3.11 Kirkerådets uttalelse om bioteknologiloven (KR 30/2006)

I en uttalelse om bioteknologiloven (2006), bekrefter Kirkerådet Den norske kirkes «grunnleggende syn» omkring menneskelivets ukrenkelighet og verdi som begynner ved unnfangelsen. Kirkerådet åpner for at muligheten til forskning på overtallige befruktede egg etter en kunstig befruktning som ellers ville blitt destruert, kan forsvares etisk sett, men avviser befruktning av egg kun til forskningsformål (Kirkerådet, 2006).

3.12 Plan for diakoni 2007

I diakoniplanens avsnitt om Vern om skaperverket, kan vi lese følgende:

Menneskelivet er også Guds skaperverk. Menneskelivet og menneskeverdet skal vernes fra livet begynner til det ender. Kirken må derfor være en kritisk røst i forhold til dagens abortpraksis, kjempe mot sorteringssamfunnet og aktiv dødshjelp, og engasjere seg i de store etiske problemstillingene som bioteknologien reiser. I tillegg møter diakonien de konkrete utfordringene på det mellommenneskelige plan. Det finnes organisasjoner som arbeider spesielt med dette. Menigheten lokalt kan jobbe med disse emnene gjennom etisk refleksjon, sjelesorg og praktiske omsorgsoppgaver, for eksempel barnevaks og støttekontaktordninger (Kirkerådet, 2008, s. 22).

Avsnittet gir ikke videre informasjon om kirkens synspunkt på etiske og juridiske perspektiv på abort.

3.13 Bispemøtet 2008 om sorteringssamfunnet

Menneskeverd er uavhengig av funksjonsnivå kom som en uttalelse fra Bispemøtet i 2008.

Bispemøtet problematiserer det økende antall foster med Downs syndrom blir abortert, og stiller spørsmål ved om vi er på veg mot et sorteringssamfunn hvor menneskets verdi i større grad blir rangert etter funksjonsdyktighet.

Et menneskes verd er ikke knyttet til dets evne til å yte, produsere og fungere. [...] En instrumentell forståelse av menneskeverdet kan bidra til å rangere funksjonsdyktige mennesker i forhold til hverandre. Summen av dette er et samfunn hvor de sterkeste vinner frem og de svake trues. [...] Bispemøtet er opptatt av hvordan vi som samfunn kan gjøre det lettere for foreldre å ta imot barn med Downs syndrom eller andre utviklingsavvik. Bispemøtet oppfordrer Regjeringen til å styrke veiledning, assistanse og økonomiske støtteordninger for mennesker med særskilte behov (Bispemøtet, 2008).

3.14 Bispemøtet og Kirkemøtet om tidlig ultralyd 2012

Bispemøtet februar 2012 kom med følgende uttalelse om tidlig ultralyd:

Bispemøtet mener at et offentlig tilbud om ultralydundersøkelse i 12. uke for alle gravide ikke lar seg begrunne utfra hensynet til svangerskapsomsorgen. I praksis vil et slikt tiltak fungere som fosterdiagnostikk, og med stor sannsynlighet føre til at flere velger bort fostre med Downs syndrom. Ut fra et kristent menneskesyn vil Bispemøtet understreke alle menneskers likeverd uansett utviklings- og funksjonsnivå, og vil på dette grunnlag gå mot et offentlig tilbud om tidlig ultralyd for alle (Bispemøtet , 2012).

Kirkemøtet 2012 fulgte opp denne uttalelsen i forbindelse med *Likeverd, inkludering, og tilrettelegging. Mennesker med utviklingshemming i Den norske kirke* (KM 9/12). I den forbindelse påpeker de:

Det er en klar sammenheng mellom holdning til født og ufødt liv. Hvordan vi behandler ufødte barn med funksjonshemninger, berører også vårt syn på fødte mennesker i tilsvarende situasjon (Kirkemøtet, 2012).

Kirkemøtet gav sin tilslutning til Bispemøtets uttalelse om å gå imot tidlig ultralyd som et offentlig tilbud for alle (Kirkemøtet, 2012).

3.15 Kirken.no om abort 2012

Høsten 2012 ble det lagt ut på Den norske kirkes offisielle nettsider en artikkel med overskrift «Abort». Her beskrives det at «I et lengre tidsperspektiv har kirkens holdning til lovgivning, sosiale sammenhenger og språkbruk endret seg» (Kirkerådet, 2012). Et tradisjonelt kristent menneskesyn med mennesket som skapt i Guds bilde, og at livet og menneskeverdet begynner ved unnfangelsen, er fortsatt kirkens «grunnleggende holdning», sies det. I fortsettelsen nyanseres dette menneskesynet:

Samtidig har spørsmålet om hvorvidt det er riktig å sette likhetstegn mellom et få uker gammelt embryo og et foster på grensen til levedyktighet, vært diskutert og nyansert i kirkens arbeid med disse spørsmålene (Kirkerådet, 2012).

Den mest nærliggende tolking av dette er at selv om man fastholder at livet starter ved unnfangelsen, så kan menneskeverdet graderes etter om fosteret er tidlig eller seint i svangerskapet. I fortsettelsen sies at: «Det har også vært framholdt at det i siste instans er den gravide kvinnen som er fosterets nærmeste og mest naturlige forsvarer» (Kirkerådet, 2012).

Forslag til tiltak i møte med utfordringer ved dagens abortpraksis er forebygging av uønskede svangerskap, rådgivning til abortsøkende, og gode støtteordninger for dem som ønsker å bære frem sitt barn (Kirkerådet, 2012).

4 Diakoni

Ordet diakoni kommer av det greske ordet «diakonia» og betyr tjeneste. Diakonale teorier er ikke bare relevant for diakoner, men også for forståelsen av kirkens samlede oppdrag og identitet. I Den norske kirkes Plan for diakoni (2008) heter det at: «Den norske kirke forstår seg selv som en tjenende kirke. Diakonien er et kjennetegn ved kirkens samlede oppdrag. Den preger fellesskapet og den enkeltes liv» (Kirkerådet, 2008).

Dette kapitlet inneholder en kort redegjørelse for diakoniens definisjon og begrunnelse.

Diakonien kan ha ulike uttrykksformer, enten som stillferdig tjeneste, eller som modig forsvar for svake og sårbare. Menneskeverd er et kjernebegrep i diakonien, og det vil bli vist til ulike måter å forstå dette på. Etikk, og skyld og skam som begrep i sjelesorgen vil bli omtalt kort til slutt i kapitlet.

4.1 *Diakoni definisjoner*

Retningslinjer for diakoniforståelsen i Den norske kirke beskrives i Plan for diakoni fra 2007, som ble vedtatt på Kirkemøtet i 2007. Her finner vi følgende definisjon på diakoni:

Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling, og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet (Kirkerådet, 2008).

Evangelium betyr godt budskap (Aadland, 2009, s. 53). I Bibelen er dette knyttet til budskapet om at Gud sendte sin egen Sønn mens vi ennå var hjelpeløse syndere, for at vi ved Hans sonofferdød og oppstandelse, skulle få liv og verdighet i gave på nytt. Med diakonien blir fokus satt på viktigheten av at vi som kirke er kalt til å demonstrere Guds nåde ikke bare ved ord, men også ved praktisk handling til våre medmennesker (Kirkerådet, 2008).

4.2 *Diakoniens begrunnelse*

Diakonien begrunnes bibelteologisk. I hovedsak kan begrunnelsen deles inn i tre kategorier; skapelsesteologisk (Gud som Skaper, mennesket som skapt av Gud), kristologisk (i lys av Kristi tjeneste), og ekklesiologisk (i lys av kirkeforståelsen). Disse tre kategoriene vil bli belyst med utgangspunkt i Helge Nielsens bok, *Han elskede os først* (1994), og *Diakoni i*

kontekst. Forvandling, forsoning og myndiggjøring, utgitt av Det lutherske verdensforbund (LVF) i 2010.

4.2.1 Diakoniens skapelsesteologiske begrunnelse

Skapelsesteologisk begrunnelse for diakonien tar sitt utgangspunkt det kristne menneskesynet, og i gudsforståelsen (Nielsen, 1994).

Det kristne menneskesynet

Menneskets verdi er forankret i at det har sitt opphav i Gud, og at ethvert menneske er til fordi det er villet av Gud (LVF, 2010). Begrepet «Skapt i Guds bilde» er sentralt i beskrivelsen av menneskets verdi. «Og Gud skapte mennesket i sitt bilde, i sitt bilde skapte han det» (1.Mos 1,27). En vanlig måte å forstå innholdet i dette begrepet på, er å se det i sammenheng med befalingen som følger i vers 28: «Dere skal råde over fiskene i havet, over fuglene under himmelen, over feet og over alle dyr som det kryr av på jorden» (1. Mos. 1,28). Mennesket blir gitt en særstilling blant alt det skapte ved at det blir satt til å være en Guds medarbeider og representant på jorden (LVF, 2010, Nielsen, 1994).

«Skapt i Guds bilde» blir brukt også for å vise til det særlige privilegium som er gitt mennesket ved at det er skapt til å leve i relasjon med Skaperen selv på en måte som dyr og planter ikke kan (1. Mos. 2,7). Dette innebærer også at mennesket er ansvarlig overfor Gud med livene de lever. (Nielsen, 1994).

Mennesket sin spesielle rolle og verdi, kommer til uttrykk i Salme 8:

Når jeg ser din himmel, et verk av dine fingrer, månen og stjernene som du har satt der, hva er da et menneske, at du kommer det i hu, et menneskebarn siden du tar deg av det? Du gjorde ham lite ringere enn Gud og kronet ham med ære og herlighet. Du gjorde ham til herre over dine henders verk, alt la du under hans føtter (Sal. 8).

Mennesket er i sitt vesen noe helt annerledes enn Gud. Sammenlignet med Guds storhet er mennesket som «støv» (Sal. 103,14), totalt avhengig av Gud for å bli holdt i live (Sal 104, 29). Samtidig som det er skrøpelig som støv, er det likevel skapt til å reflektere noe av Guds majestet på jorden. Slik blir mennesket gitt en helt spesiell verdi av Skaperen, langt over alt det andre i skaperverket (Nielsen, 1994).

Mennesket er gitt ansvar for sine medskapninger.

Fordi våre medskapninger også er skapt i Guds bilde, må mennesket forholde seg til hverandre med respekt og omsorg. Job i bibelen levde etter dette prinsippet. Han var en mann som gav til de fattige når de trengte det, tok seg av enker, og delte av maten sin med de farløse. «Han som skapte meg i mors liv, skapte ikke han også den andre?» (Job 31,15), er begrunnelsen han oppgir for sine omsorgshandlinger (Nielsen, 1994).

Både Det gamle og Det nye testamentet, inneholder beskrivelser av den nære forbindelsen mellom Skaperen og mennesket som begrunnelse for omsorg og respekt for andre. «Den som undertrykker den svake, håner hans skaper, den som hjelper den fattige, gir Gud ære» (Ordsp. 14,31), heter det i Ordspråkene. 1.mosebok 9 sier at Gud vil «kreve hvert menneske til regnskap for et medmenneskes liv [...] for Gud laget mennesket i sitt bilde» (1.Mos. 9,5-6). Helge Nielsen (1994) skriver at «skaperen har knyttet en så nær forbindelse til mennesket, at overgrep mot selv de fattigste og usleste mennesker samtidig er et overgrep mot Skaperen selv» (Nielsen, 1994, s. 27). Dette resonnementet finnes også i Det nye testamentet. I lignelsen i Matteus 25, den såkalte domsfortellingen, sier Jesus til de som hadde tatt seg av de syke, de fattige, de fengslede og de fremmede: «Alt dere gjorde mot en av disse mine minste brødre, det gjorde dere mot meg» (Matt 25,40). På samme måte viser teksten at vi blir holdt ansvarlige dersom vi velger å overse våre medmennesker i nød (Nielsen, 1994).

Diakoni i lys av Gudsforståelsen

Diakonien kan også begrunnes i lys av gudsforståelsen. «Vær barmhjertige, slik deres Far er barmhjertig» (Luk 6,36), var Jesu ord til disiplene. Barmhjertighet er et sentralt trekk ved Guds karakter, og det finnes eksempler på Guds omsorg for de nødlidende gjennom hele Bibelen. Han er en Gud som holder farløse og enker oppe (Sal.68,6), som elsker den fremmede og gir de mat og klær (5.Mos. 10,18). Gud forsvarer den undertrykte og hjelper farløse til sin rett og setter fri de som er bundet (Sal 10,18; Sal 103,6 Sal 146,7). Da israelsfolket levde i slaveri i Egypt, ropte de til Gud om hjelp, og Gud fridde dem ut. Guds omsorg for utsatte og svakere grupper i samfunnet, kommer også til uttrykk gjennom lovbestemmelser (5. Mos 24,17). Vi kan også se Guds barmhjertighet gjennom hvordan han

gang på gang tilgir israel folket etter at de har syndet og vendt seg bort fra Gud (Nielsen, 1994).

4.2.2 Diakoniens kristologiske begrunnelse

I en kristologisk begrunnelse av diakonien er tjenerperspektivet sentralt. Jesus kom ikke til jord for å la seg tjene, men «for selv å tjene og gi sitt liv til løsepenge for mange» (Mark. 10,45). Dette peker mot Guds forsoningsverk i Kristus, da Gud «skapte fred ved hans blod på korset» (Kol. 1,20). Jesu tjeneste var både til frelse og frihet for mennesker. Han både forkynte Guds rike, og helbredet syke. Mennesker ble satt fri og nedbøyde reist opp. Tjenerperspektivet kommer også tydelig til uttrykk i fortellingen fra Jesu fotvasking av disiplenes føtter. Jesus sier til Peter at dersom han ikke får vaske føttene hans, så «har du ingen del i meg» (Joh. 13,8). Dette blir ofte forstått som et symbol på Jesu frelsergjerning, slik vi får del i frelsen og fellesskapet med Jesus når vi lar oss tjene av han og tar imot syndenes forlatelse. Fotvaskingen var også et forbilde for alle troende: «Slik som jeg har gjort mot dere, skal dere gjøre mot hverandre». Et liv i etterfølgelse av Jesus, innebærer et liv i tjeneste for andre (Nielsen, 1994).

4.2.3 Diakoniens ekklesiologiske begrunnelse

Diakonien kan også begrunnes i lys av kirkeforståelsen. Etter Jesu oppstandelse, ble disiplene utrustet med Den Hellige Ånd, og de ble sendt ut for å tjene. Dette oppdraget er integrert i vår identitet som kirke. Som troende representerer vi tilsammen Kristi kropp på jorden, og som lemmer på dette legemet er vi alle avhengige av hverandre for at kroppen skal fungere. Alle lemmer er like viktige. «De delene av kroppen som synes å være svakest, nettopp de er nødvendige» (1. Kor. 12, 22) og «det som er mindre ære verd, gir vi desto større ære» (ibid) skriver Paulus og advarer oss mot en enhver form for rangering av hverandres verdi. Det er Ånden som gir nådegaver til den enkelte lem slik Han vil; og utrunder på den måten de troende som fellesskap til tjeneste (LVF, 2010, s. 27).

I *Diakoni i kontekst*. Forvandling, forsoning og myndiggjøring (LVF, 2010) poengteres det at da Den hellige Ånd ble gitt på pinsedag, ble likeverd demonstrert som en viktig verdi. I Peters tale blir det nevnt at også slavene skulle få Den Hellige Ånd og tale profetiske ord, og dermed

blir dette et eksempel på hvordan Ånden gir stemme til, og utrunder til tjeneste også de som ble regnet som lavere på rangstigen i samfunnet.

Oppdraget å tjene i etterfølgelse av Jesus, kan ikke skilles fra vår identitet som Guds menighet på jord. Sammen med kirkens forkynnelse og gudstjenestefeiring, kan derfor diakoni sies å være en integrert del av kirkens vesen (LVF, 2010, s. 29).

4.3 Kirkens omsorgstjeneste

Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. I den gamle diakonidefinisjonen fra 88/97 ble diakoni beskrevet som «kirkens medmenneskelige omsorg og fellesskapsbyggende arbeid og den tjeneste som særlig er rettet mot mennesker i nød» (ifølge Jordheim, 2009). Det er en lang kirkelig tradisjon at diakonien er rettet mot de som trenger det mest; syke, fattige, eller andre utsatte grupper i et samfunn. Selv om dette ikke lenger er direkte formulert i den nyeste diakonidefinisjonen, understreker Plan for diakoni (2007) at diakonien fortsatt har et særlig ansvar der få eller ingen andre mennesker bryr seg. Samtidig ønsker man å ha en større vekt på gjensidighet og respekt (Jordheim, Plan for diakoni i Den norske kirke- en presentasjon, 2009a).

Diakoni som omsorgstjeneste handler om å sette enkeltmenneskers livssituasjon i fokus. Det medmenneskelige aspektet ved utøvelsen av diakoni har tradisjonelt vært viktig, og er fortsatt sentralt for diakonien, slik det uttrykkes blant annet gjennom nestekjærlighet og inkluderende fellesskap. Noen ganger kan det imidlertid være nødvendig å se på hva som er årsaken til lidelsen. Dette gjelder særlig der utsatte grupper lider på grunn av ulike former for urettferdighet. Den nyeste diakoniplanen har derfor inkludert to nyere uttrykksformer; kamp for rettferdighet og vern om skaperverket (Jordheim, Barnediakoni- i lys av trosopplæringsreformen, 2009b) .

En diakonal kirke er utfordret til å spørre medmennesker slik Jesus gjorde med den blinde mannen: «Hva vil du jeg skal gjøre for deg?» Diakoni handler om finne hvor er nøden, hva er behovene og hvordan kan vi som kirke og enkeltmennesker bidra til at disse behovene blir møtt (Kirkerådet, 2008). Når kirken skal forme sin diakoni, er både teologi og kontekst viktig.

Teologien er viktig fordi troen vår er med og preger hvordan vi tolker andres livssituasjon. Konteksten er viktig fordi diakonien alltid vil søke å ha menneskers behov i fokus, og blir formet som et svar på dette (Fanuelen, 2009, s. 142).

4.4 Diakoniens uttryksmåter

Plan for diakoni (2008) nevner fire uttryksmåter. Disse kan ofte gå over i hverandre, men er gitt som retningslinjer for hvordan diakonien kan uttrykkes (Kirkerådet, 2008).

4.4.1 Nestekjærighet

Nestekjærighet omfatter alle sider ved et menneske. Omsorgshandlinger må være bygd på respekt for den andres integritet, og ivaretagelse av den andres verdighet. Gjensidighet er viktig. Det er ulike perioder i livet der vi alle har behov for å ta imot omsorg, og andre perioder vi er i stand til å gi i større grad. Vi er kalt til å være medvandrere for hverandre. Sjelesorg og forbønn hører med til det diakonien kan bidra med (Kirkerådet, 2008).

Det er en målsetting for kirken at den lokale menigheten inspirerer til et liv i nestekjærighet og engasjerer seg i omsorgsarbeid rettet mot lokale utfordringer, bidrar med hjelp, støtte og trøst, alt etter hva behovene er. Det er også viktig at menigheten utfordrer mennesker til å komme med sine ressurser, slik at alle får mulighet til å være med å gi til fellesskapet (Kirkerådet, 2008).

4.4.2 Inkluderende fellesskap

Grunnleggende i kristen tro er at alle mennesker er skapt til fellesskap. Det finnes mange mennesker i vårt samfunn som faller utenfor og mangler fellesskap av ulike grunner. Dette er en diakonal utfordring. En målsetting for kirken er at menighetens fellesskap er åpne og inkluderende, og at menigheten deltar aktivt med å styrke de fellesskap som allerede finnes i lokalsamfunnet. Likeverd uavhengig av funksjonsevne, alder eller etnisk bakgrunn er viktig. Alle skal bli gitt rom; både for å gi og ta imot, for å se og bli sett (Kirkerådet, 2008).

4.4.3 Vern om skaperverket

Vern om skaperverket ble en del av diakonidefinisjonen i 2007, og er et nytt perspektiv sammenlignet med den gamle diakonidefinisjonen. Vern om skaperverket handler om alt det skapte; både dyr og mennesker, planter, havet og luften, og at mennesket har blitt gitt forvalteransvar for det (Kirkerådet, 2008).

4.4.4 Kamp for rettferdighet

Kamp for rettferdighet er også en ny side ved diakoniforståelsen i Den norske kirke. Dersom hele grupper av mennesker i et samfunn opplever å bli urettferdig behandlet ved undertrykkelse, vold eller urettferdige levekår, kan det i møte med lidelsen bli nødvendig å sette fokus på årsakene til lidelsen, og kjempe for rettferdighet. Dette kan gjelde lokalt, nasjonalt eller internasjonalt (Kirkerådet, 2008).

4.4.5 Profetisk og kritisk diakoni

Begge disse begrepene blir gjerne brukt i forbindelse med kamp for rettferdighet og vern om skaperverket i diakonien. Begrepet profetisk diakoni henter sin inspirasjon blant annet fra profetene i GT som ble sendt av Gud for å tale til omvendelse der Guds rettferdige lover ikke ble fulgt. Begrepet har i den senere tid blitt tatt i bruk i internasjonale diakonale sammenhenger for å beskrive en tjeneste der en taler på Guds vegne til forsvar for undertrykte og fattige (Nordstokke, 2009). Profetisk diakoni har sitt utgangspunkt i en teologi om korset, sannhet om virkelighet, og nåde for de lidende og de som har mislyktes (LWF, 2002).

Både kritisk og profetisk diakoni taler til forsvar for grupper som blir urettferdig behandlet, men den profetiske diakonien har en enda tydeligere teologisk motivasjon og kritikken reises ikke bare mot politiske ledere, men også mot religiøse ledere (Nordstokke, 2009).

Kritisk diakoni er et begrep som brukes om kirken når den bruker det offentlige rom til å være talsmann for umyndige, fattige og sultne. Kirken blir da en kritisk røst. Aadland (2009) omtaler kritisk diakoni i boka «Kan institusjoner elske» der han skriver at formen og måten kritikken blir utøvd på bør være godt gjennomtenkt. Språkbruk, estetikk i ord og handling, og

valg av de kanaler som budskapet presenteres gjennom, må velges med visdom. Aadland oppfordrer til å unngå spissformuleringer og «skandalejournalistikk».

Språkbruk og valg av ord er også viktig, fordi gjennom språket er vi samtidig med og definerer virkeligheten. «Diakoniens språk skal avsløre urett og lidelse, ikke først og fremst gjennom store ord og feite oppslag, men gjennom en ikke-voldsom og likevel standhaftig insistering» (Aadland, 2009, s. 59). Det er også viktig at ordene som velges må kunne bli forstått av allmennheten, og ikke være bare for spesielt innvidde.

En kirke som velger å være samfunnskritisk, må også selv praktisere det de mener er rett for å kunne være troverdig. Det trengs en sunn selvkritikk; ikke i form av fordømmelse av medkristne, men en ydmyk holdning for selv å bli korrigert (Aadland, 2009).

4.5 Menneskeverd i ulike tradisjoner og kulturer

Vår menneskelighet og vårt menneskeverd er det vi har til felles med andre mennesker (Johannesen, Molven, & Roalkvam, 2007, s. 25). I FN brukes begrepet menneskeverd om «alle menneskers iboende verdighet» (FN-sambandet, 2013) og blir brukt som begrunnelse for at alle mennesker skal ha rett til et liv i frihet og rettferdighet (FN-sambandet, 2013).

I spørsmålet om fosteret skal tilkjennes menneskeverd finnes det ulike synspunkter. Biologisk sett er det stort sett enighet om at utviklingen av det menneskelige individ starter ved unnfangelsen, men det finnes ulike synspunkt på når denne «størrelsen» som er i utvikling skal tilkjennes menneskeverd. I det følgende vil jeg vise noen eksempler.

I den første artikkelen i FNs menneskerettighetserklæring heter det at «Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter» (FN-sambandet, 2013). Her ser det ut til at fødselen regnes som det avgjørende skillet for når mennesket blir gitt verdi som menneske (FN-sambandet, 2013).

World federation of doctors who respect human life har kommet med en uttalelse der de gir en allmenn-etisk begrunnelse for fosteret som selvstendig menneskelig individ som de kaller

Lejeune-erklæringen. Jerome Lejeune var en betydningsfull forsker som er kjent for å ha oppdaget kromosomet trisomi 21, som forårsaker Downs syndrom. Lejeune var en sterk forkjemper for det ufødte livets rett til å leve. I uttalelsen heter det:

Fosteret er et levende individ under hele sin utvikling. Det er fundamentalt forskjellig fra morens organisme som beskytter det og gir det næring. Fra befruktningen til alderdommen er det samme levende individ som utvikler seg, modnes og dør. Det er utstyrt med særegne trekk som gjør det unikt og dermed uerstattelig. På samme måte som legevitenskapen skal stå til tjeneste for livet når det går mot sin avslutning, skal den beskytte livet helt fra dets begynnelse. Den absolutte respekt som pasientene har krav på, er ikke avhengig av deres alder og heller ikke av den sykdom eller svakhet som måtte ramme dem. Når legen står overfor en nødsituasjon som skyldes tragiske forhold, er det legens plikt å gjøre alt som står i hans eller hennes makt for å hjelpe både moren og barnet. Det strider derfor mot en leges oppgave bevisst å avbryte et svangerskap på grunn av arvelige faktorer eller for å løse et moralsk, økonomisk eller sosialt problem (Menneskeverd, 2013).

Erklæringen inngår i Organisasjonen Menneskeverd sitt verdigrunnlag sammen med et kristent menneskesyn (Menneskeverd, 2013).

I norsk rettsvesen har alle fødte mennesker i prinsippet like rettigheter, og regnes som likeverdige. For fosteret opereres det med et gradert rettsvern, noe som kan forstås som et gradert menneskeverd. Før 12. svangerskapsuke har fosteret ingen krav på beskyttelse av det norske samfunn, og etter 12. svangerskapsuke gis fosteret et gradvis økende rettsvern i takt med fosterets alder og levedyktighet. Foster som er dødt ved fødsel blir i Norge registrert og definert som et dødfødt barn når det blir født etter 28. svangerskapsuke (Folkeregisterloven, ifølge Helsedirektoratet, 1994).

I et tradisjonelt kristent menneskesyn er det vanlig å tenke at fosteret har samme menneskeverd som fødte mennesker. Som vist i kapittel 4.2.1 er menneskets verdi definert ved at det er til fordi det er villet av Gud og er skapt i Guds bilde. Egenskaper, funksjonsevne eller alder og utviklingstrinn kan aldri forandre på et menneskes verdi, og fosteret blir derfor også betraktet med fullt menneskeverd (Kirkerådet, 1989b). Menneskets spesielle verdi blir også vist ved at Gud selv ble menneske da Jesus tok på seg vår menneskelige natur, og at han gav sitt liv for alle mennesker (Kirkemøtet, 1985).

Noen bibelhenvisninger som blir brukt for å understreke fosterets menneskeverd er blant annet salme 139: «For du har skapt mitt indre, du har formet meg i mors liv. Dine øyne så meg da jeg var et foster. Alle dager er skrevet opp i din bok, de fikk form før en av dem var kommet» (Sal 139,16). Og Guds ord til Jeremia: «Før jeg formet deg i mors liv, kjente jeg deg, før du ble født, helliget jeg deg, til profet for folkeslagene satte jeg deg» (Jer. 1,5) (Schwenzer & al, 1999). Paulus forteller i galaterbrevet at han ble kalt og utvalgt mens han var i mors liv til den tjenesten han skulle ha (Magelssen, 2013). Teksten fra Marias budskapsdag (Luk 1), forteller at fosteret i Elisabeth sin mage reagerer med glede over at Jesus er unnfanget, og viser at fosteret i mors mage kommuniserer med Gud og mennesker (Mor Teresa, 1994).

Den katolske kirke er kjent for å være et av de kirkesamfunnene som er mest konsistent i sine vurderinger av fosteret menneskeverd. I *Hyrdebrev fra de nordiske katolske biskoper om det ufødte barns verdighet* (Schwenzer & al, 1999), skriver de katolske biskopene:

Et foster blir ikke et menneske, men er allerede en menneskelig skapning i utvikling [...] derfor hevder Kirken bestemt at mennesket bør respekteres og behandles som en person fra og med unnfangelsen (Schwenzer & al, 1999).

De katolske biskopenes hyrdebrevet henviser til flere kilder fra oldkirken som viser at den hadde det samme synet på det ufødte barnets verdighet (Schwenzer & al, 1999).

4.6 Etikk

I det følgende blir det presentert kort noen sentrale etiske prinsipper fra boka *Godt rett og rettferdig. Etikk for sykepleiere* (Johannesen, Molven, & Roalkvam, 2007).

4.6.1 Mennesket

Mennesket kan beskrives som relasjonelt, sårbart og autonomt. Relasjonelt, fordi det er avhengig av å fungere i forhold til andre mennesker. Sårbart, fordi det vil alltid befinne seg i situasjoner der det trenger andre eller der det trengs av andre. Menneskets autonomi handler om dets behov for selvbestemmelse (Johannesen, Molven, & Roalkvam, 2007).

4.6.2 Godt, rett og rettferdig

Begrepene godt, rett og rettferdig regnes som grunnorienteringer i beskrivelsen etiske tilnærminger. De tre begrepene henger sammen, men har noe ulikt meningsinnhold. Det «rette» sikter til de grunnleggende moralske normer og leveregler som alle i et samfunn vet at de må respektere for at fellesskapet skal fungere. En forestilling om hva som er rett, skal hindre overgrep mot sårbare og utsatte grupper i et samfunn. De ti bud fra Bibelen er et eksempel på dette. «Rett» kan handle om å sikre menneskers frihet til å kunne realisere egne livsmål, slik blant annet FNs menneskerettigheter uttrykker, eller det kan sikte til det juridiske. Det kan også handle om bekjempe urett og forsvare dem i et samfunn som ikke får oppfylt de meste elementære retter.

«Det gode» handler om hvilke verdier og mål som legges til grunn for et menneskes prioriteringer i livet. Hva som mennesker anser som «godt» varierer, og skillet mellom det rette og det gode har blitt særlig aktuelt i moderne samfunn hvor det legges opp til en stor frihet for enkeltmennesker til å realisere det de selv anser som godt. Med utstrakt pluralisme er det opp til hver enkelt å velge religion, moral og livsplaner. Samtidig vil det også i et samfunn hvor mangfold respekteres, fortsatt være behov for å komme fram til enighet om noen felles normer for hva som er rett på grunnleggende områder. Et slik grunnleggende norm vil for eksempel kunne handle om retten til beskyttelse eller nødvendig hjelp.

«Rettferdighet» er et begrep som henger tett sammen med det rette; retten må bygge på rettferdighet. Rettferdighet i et samfunn uttrykkes i flere former. I et samfunn forventes rettferdighet blant annet å handle om juridisk rettferdighet og om rett fordeling. Rettferdighet kan også handle også om bytterettighet; det vil si at betaling og uttelling, innsats og belønning, urett og gjengjeldelse står i forhold til hverandre. Rimelighet kan også være et annet uttrykk for rettferdighet (Johannesen, Molven, & Roalkvam, 2007).

4.6.3 Etske modeller

Etske modeller blir ofte systematisert innenfor to hovedkategorier; formålsetiske typer, og pliktetiske typer. De formålsetiske etikktypene er orientert mot å nå et godt mål. Velferd for alle, eller moralsk dannelse kan være et slikt mål. Den andre hovedkategorien, de pliktetiske

typer, er orientert mot å sikre en moralsk standard ved hjelp av plikter, rettigheter og finne former for rett livsførsel.

Nytte-etikk er en form for formålsetikk. Det handler om å realisere det gode, enten det består i lykke eller velferd. En nytte etikk som er rettet mot hva som er allmenn-nyttig, kalles utilitarisme og er en etisk tankegang som står sterkt i samfunnet vårt. Utilitarismen korresponderer derfor godt med moderne samfunnsforhold der spørsmål om effektivitet, nytte og kostnad er vektlagt.

Dydsorientert etikk dreier seg også om å nå et mål, men her er ikke fokuset på nytteeffekten i form av velferd eller lykke, men det tas sikte på å utvikle en god moralsk karakter eller dyd. Den som har dyd, vil også være i stand til å gjøre det som er rettferdig i møte med andre.

Pliktetikken legger vekt på at det bør finnes visse standarder, regler og krav som bør oppfylles, og har en klar orientering mot det rette. Filosofen Immanuel Kant har vært en eksponent for fornuftsbasert pliktetikk, og et av hans grunnprinsipper handlet om at vi bare bør gjøre handlinger som vi mener bør bli en allmenn regel. Det er også Kant som har formulert det kjente prinsippet om at ethvert menneske aldri må brukes bare som et middel, men må behandles som et mål i seg selv. Kristen etikk plasseres av mange innenfor denne kategorien av pliktetikk, og også lovverket kan forstås som bærer av en pliktetikk.

I en ren situasjonsbestemt pliktetikk er det derimot få eller ingen konkrete forhåndsbestemte handlingsregler som tydelig sier hva en skal gjøre. Enhver situasjon blir betraktet som unik, og ethvert menneskes situasjon er spesiell. Det er derfor ikke mulig eller ønskelig å følge tidligere gitte regler for rett og galt. I realiteten kan situasjonsetikk oppleves mer krevende enn annen pliktetikk, fordi man er overlatt til seg selv om avgjørelsen, og dermed vokser også ansvaret. Den enkelte gjøres til moralsk lovgiver i sitt eget liv.

Etikk kan også være rettighetsorientert. FNs menneskerettigheter er et eksempel på slike krav om rettigheter. Rettigheter kan også dreie seg om frihet til å leve og bevege seg fritt. Frihetsrettigheter er aktuelt innen helseomsorgen der de skal verne om menneskers integritet, beskytte mot overgrep og redusere tvang (Johannesen, Molven, & Roalkvam, 2007).

4.6.4 Etske dilemmaer

Johannesen et.al gir følgende definisjon på et etske dilemma:

Et etsk dilemma skiller seg fra dilemmaer i sin alminnelighet ved at det ikke bare dreier seg om «valg mellom alternativer som synes like gode», men om viktige valg mellom alternativer som synes like gode eller like dårlige, og der intet valg peker seg ut som *rett* (Johannesen, Molven, & Roalkvam, 2007).

Megan-Jane Johnstone (ifølge Johannesen et.al, 2007) beskriver ulike etske dilemmaer. Det kan være etsk prinsipper som er logisk uforenlige, konkurrerende moralske plikter, uforenlige interessekonflikter, eller dilemma på grunn av at frykten for å såre noen kommer i konflikt med det en vet er faglig og moralsk rett.

Samvittighet, skjønn og dømmekraft, og anvendelse av normative premisser er redskaper som blir brukt når vi skal komme fram til konkrete handlinger ved etske dilemmaer. Johannesen et.al (2007) presenterer en beslutningsmodell for hvordan man skal komme fram til ulike løsninger på etske dilemmaer. Første skritt i modellen er å rydde handlingsrommet, det vil si å kartlegge hvilke muligheter som finnes. Deretter kan man ta stilling til handlingsalternativene på et normativt grunnlag. Anvendelsen av normative premisser i beslutningsprosessen er gitt hovedvekten i denne modellen (Johannesen, Molven, & Roalkvam, 2007).

4.7 Skyld og skam

Berit Okkenhaug (2002) skriver i *Når jeg ser ditt ansikt, innføring i kristen sjelesorg* om forskjellen på skyld og skam. Skyldfølelsen er knyttet til handlingen, mens skammen er knyttet til selvfølelsen og et lavt selvbilde. Skyldfølelsen er nødvendig fordi den kan føre til erkjennelse av skyld, noe som er nødvendig for å kunne ta et oppgjør med en gal handling. Okkenhaug skriver at «det er en sjelesørgerisk oppgave å hjelpe mennesker til å erkjenne skyld og til å kunne ta imot Guds tilgivelse» (Okkenhaug, 2002).

Det finnes også en falsk skyldfølelse. Et menneske som går med skyldfølelse for noe som er oppgjort for lenge siden, trenger ikke på å nytt å bekjenne eller be om tilgivelse, men trenger hjelp til å se at Gud har tilgitt det.

Skammen må en forholde seg annerledes til. Skam er opplevelse av mangel på verdighet, og den kan ikke tilgis bort. Den som sliter med skam, trenger å erfare at han blir tatt imot og får høre til. Skammen kan være et hinder for å ta imot et budskap om tilgivelse av skyld, og mennesker som skammer seg kan ha behov for å erfare aksept fra Gud for at de skal bli i stand til å ta ansvar for sin skyld. Jesu møte med Sakkeus og Jesu møte med kvinnen ved brønnen er to eksempler på mennesker med både skyld og skam som fikk mot til å erkjenne sin skyld og ta imot tilgivelse etter at de opplevde å bli sett og verdsatt av Jesus (Okkenhaug, 2002).

5 Metode

Som metode har jeg brukt en kombinasjon av kvalitativ metode med intervju, dokumentanalyse og litteraturstudie. I dette kapitlet blir det gjort rede for de metodiske valg som har blitt foretatt underveis i arbeidet med oppgaven.

5.1 *Kvalitativ metode med intervju*

Kvalitativ metode har til hensikt å karakterisere egenskaper og karaktertrekk ved et fenomen. I motsetning til kvantitativ metode som beskriver hyppighet og antall, går kvalitative metoder i dybden på de synspunkter eller fenomener som skal studeres (Repstad, 2007). I denne oppgaven var kvalitativ metode et naturlig valg ettersom hensikten har vært å finne svar på hvilke synspunkter og aktuelle tilnærmingsmåter. Jeg har lagt vekt på å få tak i en variasjon av synspunkter, mer enn at det skal være representativt i forhold til «normalen» i Den norske kirke.

Kvalitative intervju er egnet som et redskap til finne hvilke meninger som finnes bak bestemte handlinger (Repstad, 2007, s. 27), og dette har derfor vært en viktig metode i denne oppgaven. Gjennom intervjuene har jeg også ønsket og få fram praktiske eksempler på hvordan informantene forholder seg til abortproblematikken.

5.2 *Dokumentanalyse*

I studien har jeg også brukt en del dokumentanalyse. Dette ble valgt fordi tidligere vedtak og handlingsplaner fra Den norske kirke er relevant bakgrunnsinformasjon både for å kunne si noe om synspunkter på menneskeverd, abort, og hvilken tilnærming kirken tidligere har valgt i abortspørsmålet. I arbeidet med å finne dokumenter, har besøk på arkivavdelingen på Kirkens hus vært sentralt. Jeg henvendte meg til arkivlederen, som har brukt mye tid på å lete igjennom arkivet for å finne uttalelser og vedtak om abort. I et av disse dokumentene fant jeg en oversikt over tidligere uttalelser, som ble brukt til å komplettere samlingen av dokument. Disse ble scannet av arkivlederen, og sendt til meg på e-post. Jeg har også fått dokument direkte fra noen av informantene og gjennom kontakt med Kirkens hus, og foretatt søk på Den norske kirkes hjemmesider. I utvalget av dokumenter, har jeg forsøkt å nevne de fleste dokumenter som synes relevante, men listen er sannsynligvis ikke fullstendig fordi det er vanskelig å få en total oversikt over alt som har blitt gjort i en masteroppgave.

Som litteraturstudie har jeg i teoridelen valgt å bruke diakonilitteratur fra pensumlista ved Diakonhjemmet Høgskole, med supplement fra noen få andre kilder i form av bøker og internett. Informasjonen i kapitel 2 er fra flere ulike bøker og webdokument som jeg har funnet ved å bruke søkemotorer på internett. Jeg har også fulgt aktivt med i media, og søkt opp aktuelle litteraturhenvisninger som det har blitt referert til.

5.3 Utvalg til intervju

Fra Den norske kirke har disse lederne blitt intervjuet:

- Halvor Nordhaug, biskop i Bjørgvin bispedømme.
- Solveig Fiske, biskop i Hamar bispedømme.
- Atle Sommerfeldt, biskop i Borg bispedømme.
- Tore Johan Øvstebø, diakonirådgiver i Møre bispedømme.
- Mariann Solberg, ungdomsdiakon i Bærum.
- Torstein Bjorland, konfirmantleder i Den norske kirke i Rogaland. Tilhører også staben i Bedehuskirken på Bryne, som er en del av Indremisjonsforbundet.

Fra Menneskeverd har generalsekretær Liv Kjersti Skjeggstad Thoresen blitt intervjuet. Hun er mest kjent som «Skjeggstad», men har i senere tid endret etternavn til Skjeggstad Thoresen, og blir derfor omtalt som «S. Thoresen» i denne oppgaven.

Et av de store spørsmålene i arbeidet med oppgaven har vært; hvem skulle jeg spørre til å uttale seg om abortspørsmålet? Et viktig kriterium for utvalg er ifølge Repstad (2007) om personene har relevant informasjon i forhold til problemstillingen. Noen av de som ble spurt, ble valgt fordi jeg visste at de hadde uttalt seg offentlig om abortproblematikk før. Dette gjaldt særlig biskopene. Noen utvalg skjedde etter tips fra informanter da jeg intervjuet de. Utvalg som skjer på denne måten kalles snøballmetoden (Repstad, 2007). Alle disse foreslo ledere som var kjent for å ha andre synspunkter enn deres egne, og på den måten har informantene selv bidratt til at oppgaven inneholder variasjon i synspunkter. For å unngå at utvalget blir styrt av egne eller andres hensikter, har jeg også lagt inn et element av tilfeldighet i utvalget (Repstad, 2007, s. 81). En diakonirådgiver og en ungdomsdiakon ble

spurt om å stille til intervju uten at jeg hadde noe sikker forhåndskunnskap om deres erfaring eller synspunkter i forhold til abortproblematikk. Derimot var det et bevisst valg å velge diakoner for å få diakoners perspektiv inn i oppgaven. Konfirmantlederen ble valgt på bakgrunn av at jeg visste han hadde erfaringer fra undervisning av konfirmanter om abort.

I tillegg til å intervjuere ledere fra Den norske kirke, valgte jeg å ta med en ekstern informant. Hensikten var å få synspunkter fra noen som er litt på utsiden av Den norske kirke, men som samtidig har kompetanse til å uttale seg om teamet abort og menneskeverd. Generalsekretær i organisasjonen Menneskeverd var naturlig å spørre fordi denne organisasjonen jobber med disse spørsmålene til daglig. Organisasjonen driver informasjons- og holdningsskapende arbeid for bevisstgjøring omkring menneskeverdet for å verne om livet fra befruktning til en naturlig død (Menneskeverd, 2013). Den norske kirke har vært offisiell samarbeidspartner med Menneskeverd siden 2002 (Henriksen, 2013), noe som gjør det særlig interessant å høre deres synspunkter.

Av alle som ble spurt, var det seks kvinner som svarte nei til å delta i undersøkelsen (en av de foreslo et annet navn til meg, men sa hun ville stille hvis jeg ikke fant noen andre). Ingen menn svarte nei til å delta. Av de seks kvinnene som avsto eller henviste videre, var det fem som jobber med diakoni, enten som diakoner, eller ved tilknytning til en diakonal institusjon eller annet diakonalt arbeid. Ikke alle oppgav begrunnelse for hvorfor de svarte nei, men en av dem forklarte at hennes personlige synspunkter i abortsaken hadde relativt stort avvik fra kirkens tradisjonelle syn i saken, og at det ville være problematisk å uttale seg om personlige synspunkt på grunn av hennes posisjon i Den norske kirke. Andre antydte at de mener det er et viktig tema, men at de selv opplever å ha mangel på relevant kunnskap eller at de ikke følte seg klare seg for å uttale seg om det.

Som statistisk materiale er dette for lite til å konkludere om det er slik at kvinner gruer seg mer enn menn for å snakke om abort, men det gir et grunnlag for å stille spørsmål ved det. Det er også et interessant spørsmål om abortproblematikk er et tema diakoner og andre kirkelige ansatte opplever at de har lite kunnskap om, og om dette gir usikkerhet i forhold til hvordan de skal forholde seg til det.

To av informantene var i min bekjentskapskrets fra før. Dette stiller noen ekstra krav til forskningen fordi det kan komme inn lojalitetsbånd mellom intervjuer og forsker. Jeg forsøkte da å være bevisst på at egne synspunkter ikke skulle bli synlige underveis i intervjuet for å unngå at svarene skulle bli preget av mine holdninger. Kjennskap mellom forsker og informant kan imidlertid også ha fordeler ved at kommunikasjonen kan gå lettere og informanten kan noen ganger snakke friere der det er en viss trygghet i relasjonen (Repstad, 2007).

5.4 Gjennomføring av intervjuene

Jeg henvendte meg først til informantene per e-post, hvor de fikk spørsmål om å stille til et intervju. De ble selv oppfordret til å foreslå sted for intervjuet. Fire av informantene møtte jeg på deres arbeidskontor, en møtte jeg på en kafé fordi dette var mest praktisk for informanten, en informant inviterte meg hjem til seg, og en informant intervjuet jeg ved bruk av videokonferanse.

Til intervjuene brukte jeg en intervjuguide (se vedlegg 1) som var forberedt på forhånd.

Informantene fikk de samme hovedspørsmålene, men rekkefølgen kunne variere.

Informantene fikk også ulike oppfølgingsspørsmål, enten for klargjøring eller videre utdyping av ulike svar. Alle intervjuene ble tatt opp på lydbånd.

5.5 Bearbeidelse av funn

Alle lydopptakene ble skrevet ned ord-rett etter lydopptaket. Deretter laget jeg en sammenfatning fra hvert intervju som jeg sendte til den enkelte informant for å gi de muligheten til å korrigere hvis det var noe jeg hadde oppfattet feil. De godkjente sammenfatningene ble så grunnlaget for presentasjonen av resultatet fra intervjuene. I presentasjonen har jeg valgt å presentere funnene tematisk, og delvis med utgangspunkt i spørsmålene som ble stilt. Informantene svarte noen ganger med synspunkt som passet under andre spørsmål, og fordi flere av temaene og spørsmålene går i hverandre, har jeg noen steder valgt andre overskrifter enn ordlyden fra spørsmålene for å kategorisere på best mulig måte. I oppgavens diskusjonsdel har fokuset vært å drøfte funnene fra intervjuene og dokumentanalysen opp mot diakoniteorien i kapitel 0.

5.6 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet og validitet er begrep som brukes når kvalitet av en studie skal måles. Reliabilitet handler om pålitelighet. I kvalitative metoder styrkes påliteligheten ved å gjøre rede for fremgangsmåte og begrunnelse for de valg som har blitt gjort underveis (Johannesen, Tufte, & Kristoffersen, 2005). Dette er beskrevet i kapittel 5.2, 5.3 og 5.4. Underveis i intervjuet var også en toveiskommunikasjon der jeg kunne spørre informanten dersom det var noe jeg ikke forstod, og informantene kunne spørre meg dersom de ikke forstod spørsmålet. Mulighet for oppklaring av forståelsen av det som blir sagt, styrker påliteligheten.

Validitet i kvalitativ metode sier noe om hvilken grad resultatene fra forskningen svarer til hensikten med studien og om den representerer virkeligheten. Det finnes ulike former for validitet. Begrepsvaliditet handler om troverdighet (Johannesen, Tufte, & Kristoffersen, 2005). Sammenfatningene som ble sendt til informantene for godkjenning, ble gjort for å styrke troverdigheten. Validitet kan også handle om grad av overførbarhet. I kvalitative metode dreier dette seg om hvorvidt en lykkes i å finne beskrivelser, begreper og forklaringer som kan være nyttige å overføre til andre aktuelle sammenhenger (Johannesen, Tufte, & Kristoffersen, 2005).

5.7 Egen forståelse

Forforståelse er et sentralt begrep i hermeneutikken (læren om forståelse), og handler om at vår bakgrunnsforståelse preger hvordan vi oppfatter verden. Språk, begrepsbruk og trosoppfatninger er eksempler på viktige element i forforståelsen. En viss forforståelse er nødvendig for å ha noe å ta utgangspunkt i når man skal forstå et fenomen. For å unngå at tolkingen skal bli for preget av egen forforståelse, er det viktig å være disse bevisst, slik at de kan justeres underveis dersom nødvendig (Gilje & Grimen, 1995).

Min egen forforståelse inn i dette temaet, handlet først og fremst om et tradisjonelt kristent menneskesyn, og at det hører med til kirkens oppgave å verne om det ufødte livet. Jeg hadde imidlertid begrensede synspunkter på hvordan dette burde gjøres. En del av forforståelsen var også en forventning om at jeg i Den norske kirke ville finne en gjennomgående oppfatning om

fosterets fulle menneskeverd som et felles grunnlag for ellers ulike tilnærminger til abortspørsmålet. Gjennom observasjoner i feltet, oppdaget jeg ganske tidlig at det finnes større variasjon i oppfatninger om fosterets status enn det jeg først antok. Derfor valgte jeg en mer bevisst objektiv holdning til spørsmålet om fosterets menneskeverd. Observasjonen gjorde også at jeg ble mer bevisst på å velge informanter der jeg kunne forvente ulike synspunkter i forhold til fosterets status, og jeg ble mer bevisst på å stille oppfølgingsspørsmål i forhold til gradering av fosterets verdi. Jeg forsøkte også å velge noen informanter der jeg forventet at fosteret ville være mest i fokus, samtidig som jeg valgte andre informanter der jeg forventet et større fokus på kvinnens rettigheter og behov. Det var også et bevisst valg å la informantene tidlig i intervjuet selv avgjøre hva de ser på som utfordringer ved dagens abortpraksis, før jeg spurte etter hvilken tilnærming de velger.

6 Referat fra intervjuene

Dette kapitlet inneholder en presentasjon av hovedfunn fra intervjuene. Funnene blir presentert tematisk. De temaene som blir presentert i dette kapitlet er menneskeverd, etiske og juridiske sider ved abort, utfordringer ved dagens abortpraksis, holdningsskapende arbeid og samtale med abortsøkende kvinner. Deler av resultatet fra intervjuene vil bli presentert direkte i drøftingsdelen i kapittel 7. Dette gjelder lokalmenighetens arbeid, synspunkter på hvordan kirken har endret holdning, og utfyllende kommentarer og praktiske eksempler.

6.1 *Menneskeverd, etikk og juss*

I møte med temaet abort blir spørsmålet om fosterets menneskeverd aktualisert. Dette underkapitlet handler om menneskeverd og abort i et etisk og juridisk perspektiv.

6.1.1 Menneskeverd

Informantene fikk et åpent spørsmål om hva de tenker om menneskeverd. Deretter ble de utfordret til å kommentere utsagnet fra kirken.no med tittel «Abort», som antyder en «nyansering» av fosterets verdi tidlig eller seint i svangerskapet.

Nordhaug sier at mennesket er skapt i Guds bilde, og at dette gjelder fra unnfangelsen.

Det er viktig å knytte menneskeverdet ikke til et bestemt funksjonsnivå eller evnenivå, men å knytte det til arten homo sapiens, arten menneske. Og si at ethvert medlem av vår slekt, menneskeslekten, har menneskeverd (Nordhaug, 2013).

Nordhaug sier at samtidig kan vi ikke bare uten videre si at fosteret har samme menneskeverd som fødte mennesker. I situasjoner der det står liv mot liv, vil de aller fleste gi moren, det fødte livet, fortrinnsrett foran det ufødte livet, selv om utgangspunktet er at fosteret har menneskeverd. Der det er en interessekonflikt må man gå inn i en vurdering av det fødte opp mot det ufødte livet, og da må i noen tilfeller sette det fødte livet foran det ufødte livet. Men da må det være en interessekonflikt som går på livets helt fundamentale forhold, som for eksempel av typen en kvinnes menneskeverd som er krenket ved voldtekt (Nordhaug, 2013).

I spørsmålet om gradering av fosterets verdi tidlig eller seint i utviklingen, sier han:

Nei, det er jo problematisk å gå inn og foreta den typen gradering for da går det jo på funksjonsnivå, ikke sant [...] Og det er jo det som ligger bak vår lovgivning som er satt ved 12. uke. Tanken er at jo eldre fosteret blir, jo mer verd vinner det, altså jo sterkere, jo mere verd. Og som prinsipp er jo det vanskelig å bruke ellers i etikken som har med mennesker å gjøre (Nordhaug, 2013).

Konklusjonen på dette er at det eneste konsekvente skillet i fosterutviklingen er i begynnelsen når egg og sædcelle smelter sammen. Da er det et nytt individ (Nordhaug, 2013).

Fiske forteller at begrepet menneskeverd har kommet fra FNs menneskerettighetstenkning. Menneskeverdstenkningen går imidlertid enda lenger tilbake i tid, og det handler om å finne en felles tenkning i forhold til menneskets verdi på tvers av religioner og kulturer. Det er et begrep som henger sammen med flere ting enn abortproblematikk. «For min del er jeg opptatt av at mennesket er skapt i Guds bilde, og at mennesket er en del av skaperverket [...] og er ukrenkelig», sier Fiske. Menneskeverd og humanitet har vært viktig for kirken i håndteringen av flere spørsmål, som for eksempel asylpolitikken. Mennesket har like stor verdi uavhengig av utviklings- eller funksjonsnivå, og dette ligger i bunnen for et engasjement imot sorteringssamfunnet. Om fosteret i dets tidligste fase, understreker hun at det er en vesentlig forskjell på et befruktet egg og annet forskningsmateriale, noe som er grunnen til at Norge har hatt en tilbakeholdende holdning i forhold til forskning på befruktede egg. Det befruktede egget må behandles med respekt (Fiske).

Sommerfeldt mener at vurderingen av fosterets menneskeverd, er det aller viktigste spørsmålet i forhold til abort, og etterlyser en diskusjon på hva som menes med å si at mennesket er gudgitt og ukrenkelig. Han mener det er problematisk å si at fosteret har fullt menneskeverd, fordi man da indirekte sier at det er en utrydning av mennesker som skjer i dette landet. Det tror han ikke det er mange som egentlig mener, og derfor sier han at «Jeg mener at man er nødt til å gradere menneskeverd. Ikke når man er født, men når det gjelder forholdet mellom født og ufødt, så må vi gradere», sier han.

Det store vannskille, er hvordan du vurderer fosterets menneskeverd. Det er jo det som er saken. Og jeg mener at de av oss som aksepterer dagens abortlov, og ikke aksepterer retorikken til Ludvig Nessa og Børre Knudsen om at det er fosterdrap og myrderier som foregår, vi er nødt til å si at dette faktisk ikke er et fullt menneske. [...] Hvis man da føler det som at det er fullt menneskeverd, da vil man jo si ... man er jo veldig nær den nazistiske

utrydningen av uønskede, men ingen mener jo det, og hva er grunnen til det? (Sommerfeldt, 2013).

Som svar på spørsmålet om når fosteret blir et fullt menneske, sier Sommerfeldt:

«Forutsetningen for fullt menneskeverd er at man lever utenfor mors liv. Altså at man lever uavhengig av navlestrengen» (Sommerfeldt, 2013). Barnet er fortsatt avhengig av hjelp av moren hele det første året, og lenger også, men det er likevel den forskjellen at det lever uten den fysiologiske tilknytningen til moren. Vi kan likevel be for det spirende livet. Fosteret er ikke bare en celleklump; det har verdi som et potensielt menneske (Sommerfeldt, 2013).

Diakonene omtaler menneskeverd som kjerneverdier i diakonien. «Menneskeverdet er kjernen i all kristen diakoni. Det er jo der den kommer til uttrykk fremfor alt. Synet på hva et menneske er. Hvor verdifullt et menneske er» (Øvstebø, 2013). Ved spørsmål om det ufødte livets menneskeverd, sier han at han synes vi som bør kirke beholde respekten for menneskelivet fra unnfangelsen.

Jeg tror at vi må holde fast på det at livet begynner ved unnfangelsen. Vi skal ikke tukle med det, det er noe med det. Livet er noe som vi skal ta imot slik som det kommer. Også utfordrer det, alle liv utfordrer jo. Vi er ikke så enkle å ha med å gjøre noen av oss. Alle liv utfordrer de andre på en måte (Øvstebø, 2013).

Solberg sier at selve utgangspunktet for diakonien er å holde menneskeverdet oppe. Når vi kommer til abortproblematikken er dette ekstra utfordrende, fordi vi må vi klare å ha to tanker i hodet samtidig. I møte med noen som er ufrivillig gravid, må vi må beholde respekten for den gravide, samtidig som vi ikke glemmer respekten for det ufødte livet (Solberg).

Bjorland mener at mennesket har en uendelig verdi fordi det er skapt i Guds bilde. Alder, sykdom, religion eller andre forhold kan ikke forandre på verdien til et menneskeliv. Som kommentar til utsagnet fra artikkelen om abort (2012), sier han:

Det er trist hvis [...] det er forskjell på hvordan vi ser på et embryo og et levedyktig foster. Hvis vi ikke tenker at det er liv fra begynnelsen av, så tror jeg det blir vanskelig å holde ei tydelig grense på hva som er liv (Bjorland, 2013)

Han sier at selv om det norske samfunnet har satt en grense på 12 uker, så vet vi at utvikling skjer lenge før det. Hjertet slår veldig tidlig, og all informasjonen og alle anlegg for det spesielle mennesket er der fra unnfangelsen.

Hvis det er levedyktighet som skal avgjøre om vi er mennesker; hva da med mannen på 90 som trenger pleie for å overleve, er han levedyktig nok? [...] Jeg tenker at hvis du tror på Gud så trenger du å tro at livet er ukrenkelig og at Gud hadde en plan med dette livet fra det var et foster og til og med før det (Bjorland, 2013).

Kirken trenger å holde fast på at liv er liv fra unnfangelsen, og at livet er ukrenkelig (Bjorland, 2013).

S. Thoresen forteller at Menneskeverd som organisasjon jobber ut ifra en overbevisning om at livet begynner ved befruktningen, og at alt liv har like stor verdi uavhengig av egenskaper og funksjoner. Verdien til det ufødte barnet er like stort som verdien til et født barn.

Menneskelivet er i en kontinuerlig utvikling gjennom hele livet og menneskeverdet kan ikke graderes etter alder eller utviklingstrinn i prosessen. Organisasjonen bygger på det kristne menneskesynet, men argumenterer allmenntisk (S. Thoresen, 2013a).

S. Thoresen sier at debatten omkring menneskeverdet handler mest om hva slags verdi livet har, ikke når livet starter, for de fleste vil være enige om at starten på utviklingen til et menneskeliv er ved unnfangelsen.

Noen velger å sette grenser for menneskeverdet ved 12 uker eller 24 uker, og noen ytterliggående filosofer setter grensen ved to års alder, fordi da er mennesket i stand til å gi respons på noe [...] Mange vil kanskje tenke at livet starter når man kan leve utenfor mors mage, men de grensene flyttes hele tiden. Så det handler i bunn og grunn om man tror at menneskeverdet kan graderes eller om det ikke kan det (S. Thoresen, 2013a).

6.1.2 Abort som etisk dilemma

Abort som etisk dilemma ble berørt under flere spørsmål i intervjuet, både i forhold til menneskeverd, og i spørsmålet om hvem som er den svake part.

Fiske sier hun er opptatt av å respektere menneskers livsvalg. Om abort som etisk dilemma sier hun at «enhver situasjon vil være spesiell for den enkelte». Samtalen er et viktig redskap

for å kartlegge den enkeltes livssituasjon (Fiske, 2013). Sommerfeldt tar utgangspunkt i at fosteret ikke har fullt menneskeverd, og mener det bør være opp til kvinnen å foreta vurderingen av hva som er et ansvarlig valg i det enkelte tilfelle.

Andre informanter la vekt på at abort i utgangspunktet ikke kan forsvares etisk, fordi det er å avbryte et liv. «Abort er å ta liv, og det er aldri greit», sier Bjorland. S. Thoresen omtaler også at abort er å ta liv, og Nordhaug snakker om alvoret i at så mange menneskeliv blir avslutta hvert år i Norge.

Samtidig har disse litt ulike vurderinger av etikken omkring abort dersom den gravide er i en ekstra vanskelige situasjon. Ingen av informantene hadde blitt utfordret direkte til å ta stilling til konkrete etiske dilemmaer, men to informanter tok selv initiativ til å kommentere mer spesifikt hva de mener om de etiske sidene omkring abort etter graviditet ved voldtekt.

Nordhaug mener at dette kommer i en annen klasse etisk sett. Ved voldtekt er kvinnen selv et offer, og en slik situasjon kan sammenlignes med en krigssituasjon. I krig vil man noen ganger måtte ta liv for å beskytte menneskeverdet, og på samme måte kan man tenke om en kvinne som er blitt voldtatt. Fosteret er påført henne av en angriper, og det vil derfor være mulig å forsvare en abort i en slik situasjon. Han ville likevel ikke oppfordret henne til å ta abort, men han ville forstå det på en annen måte enn ellers. Kvinner som lever i en veldig utsatt sosial situasjon, og som har knapphet på ressurser på mange områder, kan også være en svak part, og det må en ta hensyn til (Nordhaug, 2013).

Bjorland sier at kirken trenger å forsvare det ufødte livet også der den gravide er i tøffe situasjoner som for eksempel etter voldtekt. «Liv er liv uansett» og det er ikke greit å ta liv selv om moren er i en vanskelig situasjon. Han mener at vi må møte disse kvinnene med mye forståelse, støtte og omsorg, men uten at det går på bekostning av vårt forsvar for det ufødte menneskelivet (Bjorland, 2013).

6.1.3 Abort i et juridisk perspektiv

Flere av informantene tok selv initiativ til å kommentere lovgivningen tidlig i intervjuet. De som ikke allerede hadde kommentert det, fikk spørsmål om hvilken holdning de har til dagens abortlov.

Sommerfeldt sier han støtter abortloven, med unntak av lovens § 2c. «Hovedprinsippet i dagens abortlov om at kvinnen er den som i siste instans skal ta beslutningen, det kan kirken akseptere», sier han. Han mener at det er en nær forbindelse mellom foster og moren, og at kvinnen derfor er den som er mest naturlig til ta en beslutning om abort. Han påpeker at antallet årlige aborter i de siste årene Norge hadde et nemndsystem, var omtrent på samme nivå som årlig antallet aborter har vært etter at kvinnen fikk retten til å ta beslutningen alene. Slik sett gir nåværende lovgivning like robust beskyttelse for fosteret som det det hadde med nemndene på 70-tallet, mener Sommerfeldt.

Fiske uttrykker at man i Den norske kirke har akseptert abortloven, men man ønsker fortsatt å kjempe for en restriktiv lovgivning i forhold til abort som foretas på bakgrunn egenskaper hos fosteret. Dette er grunnen til at Bispemøtet og Kirkemøtet har vært aktivt ute for å uttale seg mot at tidlig ultralyd skal bli tilbudet alle gravide.

Nordhaug har en mer motvillig aksept av lovgivningen. «Vi må nok innse at abortloven er kommet for å bli», sier han og tilføyer:

Jeg skulle ønske at vi hadde en lov som på en eller annen måte synliggjorde at dette er problematisk, at det er forskjell på å operere bort en blindtarm og ta et foster, men jeg innser at den typen lovendring ikke er innen rekkevidde (Nordhaug, 2013).

Han tror det har liten hensikt å blåse omkamp om abortloven, men det betyr ikke at vi ikke har mer vi skulle ha sagt. «Vi kan fortsatt snakke til folks samvittighet» (Nordhaug, 2013).

Bjorland sier at han er helt uenig i abortloven. Han synes det er trist at vi godtar at 15 000 barn ikke blir født hvert eneste år, og han mener det er helt feil at vi har satt en grense for hva som er liv og hva som ikke er det. Han er også uenig i at man kan få abort på bakgrunn av sykdom hos fosteret. Han ser det ikke som realistisk med lovendring med det første, men der

det er mulighet for det, må vi arbeide for at grensene for abort er så tidlig som mulig (Bjorland, 2013).

S. Thoresen forteller at som organisasjon så har Menneskeverd ikke et klart alternativ til dagens abortlov, men de ønsker en innstramming av dagens lov, en mer restriktiv lov. Hun fortsetter med å si at «jeg hadde jo ønsket at retten til liv kunne grunnlovfestes. Også kan man jo si hva man vil om at det blir et paradoks med dagens abortlov» (S. Thoresen, 2013a). Det er et paradoks at fosteret ikke har flere rettigheter, sett i betraktning av alt vi i dag vet om fosterets tidlige utvikling. Dagens abortlov er ikke rettferdig med tanke på å ta vare på menneskelivet. Det kan bli satt inn store ressurser på å redde barn som er født for tidlig helt ned til uke 23-34, som er samme alder hvor senabort aksepteres. På rommet ved siden av kan det bli satt i gang fødsel på barn ved samme alder som lever i flere timer etterpå, men som ingen gjør noe med, fordi det barnet ikke var ønsket (S. Thoresen, 2013a).

S. Thoresen stiller også spørsmålstegn ved hvor selvbestemt kvinnens valg er. Hun forteller at det finnes studier som viser at mange kvinner føler seg presset til å ta abort, enten av barnefar eller andre nærstående. Mange kan oppleve at de ikke får den støtten som de trenger for å bære frem barnet, og dermed blir abort den eneste mulige utveien de ser. Men det er kvinnen som må leve med valget i ettertid, og mange kvinner forteller at aborten ble et større problem enn barnet ville blitt (S. Thoresen, 2013a). «Jeg er ikke så sikker på at vi gjør kvinner en tjeneste ved å gjøre det enklere for henne å ta abort», sier S. Thoresen.

Vår oppgave i møte med kvinnen bør være å støtte, hjelpe til å finne gode ordninger, og i alle fall spørre dem om de kan tenke seg å bære fram barnet. Og der har vi gode muligheter, både som kirke og enkeltmennesker (S. Thoresen, 2013a).

6.2 Kirkens kritikk av dagens abortpraksis

Diakoniplanen (2008) sier at «Kirken skal være en kritisk røst i møte med dagens abortpraksis». Informantene fikk flere spørsmål knyttet til dette.

6.2.1 Sider ved dagens abortpraksis som kirken bør være kritisk til

Informantene ble spurt om hvilke sider ved dagens abortpraksis de mener kirken bør være kritisk til. Sortering av foster på bakgrunn av egenskaper, høye aborttall, abort som en lettvinnt løsning, en abortpraksis som kamuflerer at det er snakk om et liv, høyt antall velferdsaborter, kvinner som blir for alene om valget, og aleneforeldres rettigheter var de viktigste elementene som ble tatt fram.

Abort på grunnlag av egenskaper hos fosteret

Et av de punktene det var størst enighet om blant informantene, var at kirken trenger å være kritisk til abort som skjer på eugenisk grunnlag. Sortering av abort på bakgrunn av sykdom eller utviklingsavvik hos fosteret er en diskriminering av de foster som blir fjernet (S. Thoresen, 2013a), men er i tillegg problematisk på grunn av de signaler det sender til fødte mennesker med funksjonshemninger (Nordhaug, 2013).

Fiske er en av de som har vist et engasjement i kampen mot sorteringssamfunnet. Hun tar frem et eksempel fra Bispemøtet 2012 der et samlet bispemøte går imot lovforslaget om et offentlig tilbud til alle gravide om tidlig ultralyd i uke 12. De mener dette vil føre med seg et økt press om å ta abort dersom fosteret har en funksjonshemming, og med stor sannsynlighet føre til at flere velger bort foster med Downs syndrom. Over tid så kan en slik praksis ha negativ effekt på samfunnets syn på funksjonsnedsettelse og føre til holdninger til menneskeverdet som er problematiske. Ut fra et kristent menneskesyn vil bispemøtet understreke alle menneskers likeverd uavhengig av utviklings eller funksjonsnivå, og går derfor imot et tilbud om ultralyd til alle gravide.

«Kirken bør arbeide for å fjerne paragraf 2c», sier Sommerfeldt. Han mener vi bør være veldig på vakt mot sortering generelt, også sortering på bakgrunn av kjønn. Dette har vært et utbredt problem i Kina og India, men vi trenger også å følge med i utviklingen og være på vakt mot dette i Norge (Sommerfeldt, 2013).

Også andre informanter snakket om at kirken bør være kritisk til sorteringssamfunnet. «Vi vil ikke ha et sorteringssamfunn, vi vil bevare livet uansett» (Bjorland), og «vi vil at de psykisk utviklingshemmede skal være en del av oss» (Øvstebø).

Et stort antall menneskeliv blir avbrutt

Flere informanter mente at det store antallet avbrutte menneskeliv er den største og mest alvorlige utfordringen ved dagens abortpraksis. Nordhaug henviser til 15 000 aborter hvert år i Norge, og sier følgende:

Det er jo det som er det mest alvorlige med dagens abortpraksis. Det er rett og slett det veldig store antallet menneskeliv som her blir avslutta [...] og hvis man regner dette ut ifra den årlige fødselskohorten, så er det ca. hvert 5.svangerskap som blir avbrutt, og det er jo i seg selv en ganske grotesk ting (Nordhaug, 2013).

S. Thoresen svarer på lignende måte på spørsmålet om hva kirken bør være kritisk til:

Det er jo det at det tas liv, livet av så mange barn som det gjøres før de er født [...] Det har vært oppe under 16 000 ufødte barn som ikke får se dagens lys årlig. Det er ganske mange (S. Thoresen, 2013a).

Eller som Bjorland sier det: «Vi bør være kritisk til abort i sin helhet [...] Liv er liv, og abort er å ta liv» (Bjorland, 2013) .

Velferdsaborter

Flere av informantene nevnte «velferdsaborter» som en utfordring ved dagens abortpraksis. Det har kommet frem i den senere tid at de fleste aborter i Norge ikke skjer blant tenåringer, men blant voksne i 20-30 årene. Et ønske om abort kan da handle om at graviditeten passet dårlig i forhold til utdanningsløp eller etableringsfase, og dette er en utfordring for kirken (Øvstebø, 2013). Også Nordhaug snakker om dette:

Det store flertall av dagens aborter, det er ikke sosialt vanskeligstilte, det er ikke på sosiale indikasjoner egentlig. Det er på rene velferdsindikasjoner. Og det må en kanskje tørre å si (Nordhaug, 2013).

Nordhaug mener vi kan appellere til folks samvittighet:

Noen må si til dem at dette handler ikke bare om deg, om din utdanning, og om dine planer, men det handler også om et liv som du har påbegynt. Og jeg tror for de fleste er dette et dilemma. Og da må vi tale fosterets sak (Nordhaug, 2013).

Det går blant annet an å utfordre mennesker til å tenke gjennom at vi alle har det samme utgangspunktet, nemlig at vi alle har vært et forsvarsløst foster en gang (Nordhaug, 2013).

Sommerfeldt mener også at det er en uheldig side ved dagens abortpraksis hvis det blir et stort antall av det han kaller bekvemmelighetsaborter. Men han er mer tilbakeholdende i forhold til hvor kritisk kirken skal uttale seg til det. «Vi blir så fort fordømmende. Og vi kan aldri vite hvilke vurderinger som ligger til grunn for de valg mennesker gjør», sier han. I møte med bekvemmelighetsabortene mener han at kirken kan arbeide for at samfunnet tilbyr tilstrekkelig tilbud om god rådgivning og gode støtteordninger for de som vil fullføre svangerskapet.

Ensomhet i valgsituasjon og psykiske ettervirkninger

«Abort er ingen lettvinnt løsning», sier Solberg. Ikke bare av hensyn til fosteret, men også for de kvinner som opplever at de får psykiske ettervirkninger som de kanskje ikke var klar over da de tok valget. Som kirke kan vi bidra til bevisstgjøring og kunnskap omkring det ufødte livet og abort, slik at folk vet mer om hva dette dreier seg om før de kommer i en valgsituasjon (Solberg, 2013).

«Det er en utfordring ved dagens abortpraksis at den kamuflerer at det er snakk om et liv», sier Øvstebø. Etter at kvinnene skulle gjøre dette valget alene, så har det blitt tildekket at dette handler om et liv, kanskje i frykt for å gjøre valget vanskeligere for kvinnene. Men en del kvinner får det vanskelig i ettertid fordi de får andre tanker om hva det var som ble fjernet ved aborten, enn det de hadde da de tok valget. Som kirke har vi en oppgave å formidle at livet begynner ved unnfangelsen. Valget kan noen ganger bli vanskeligere dersom kvinner får kunnskap om det ufødte livet, men det kan bli et sannere valg (Øvstebø, 2013).

Det er også en utfordring ved dagens abortpraksis at mange kvinner er alene i valget sitt (Øvstebø, 2013). Dette var noe flere av informantene snakket om. Fiske forteller fra sin erfaring som sjelesørger:

Min erfaring [...] er at en del kvinner sliter i etterkant av å ha foretatt et svangerskapsavbrudd. Og noe av det de sliter mest med, er å huske hva det var i livet som var så vanskelig at det

førte til svangerskapsavbruddet. [...] Det er noe med at det var så taust rundt de. Og når det blir så taust så er det noe med at det ofte blir mer komplisert i fortsettelsen (Fiske, 2013).

«Vi trenger å styrke samtaletilbudet for abortsøkende», sier hun. Abortsøkende må få mulighet til å snakke med noen om valget de står i. Mange leger gjør nok en god jobb, men her er det enda mer å gå på i forhold til å sørge for tilstrekkelige og gode nok tilbud (Fiske, 2013).

Rettigheter for foreldre med ekstra utfordringer

Enslige mødre og fedre har ofte ekstra utfordringer, og som kirke bør man arbeide for sosiale rettigheter i samfunnet for enslige, slik at aleneforeldre sin situasjon kan bli lettere. Kvinner som har blitt gravide uten at det var planlagt kan oppleve forventningspress om å ta abort fra omgivelsene. Dersom nødvendige støtteordninger i samfunnet er på plass, kan presset om å ta abort bli mindre (Fiske, 2013) Fiske sier at kirken trenger å tale med en tydelig stemme på at vi skal ha et samfunn som legger til rette for enslige mødre.

Sommerfeldt nevner også at det finnes eksempler på foreldre av funksjonshemmede som har opplevd at det offentlige kommuniserer at dette er en beslutning de egentlig ikke burde tatt, fordi det koster det offentlige så og så mye. Foreldre som ønsker å bære fram sine funksjonshemmede barn må få sikkerhet om at de skal få alt de trenger av støtte fra samfunnets side (Sommerfeldt, 2013).

Mulighet for adopsjon

Adopsjon kan også være en mulig løsning. Adopsjon kan oppleves veldig dramatisk, og det er heller ingen lettvinnt løsning. Likevel er dette et alternativ som det kanskje burde vært større aksept for. Dersom en kvinne vurderer at hun ikke er i stand til å ta seg av barnet hun er gravid med, bør hun vises stor respekt dersom hun istedenfor å ta abort, velger å gi bort barnet (Øvstebø, 2013).

6.2.2 Kamp for rettferdighet i abortspørsmålet

Informantene ble informert om at kamp for rettferdighet har blitt en del av diakoniplanen og fikk spørsmål om hvem de mener er den svake part som kirken bør kjempe for der abort blir vurdert. Noen av svarene er alle referert i 6.1.2. og blir ikke gjentatt her.

Sommerfeldt sier at kirken i sin kommunikasjon om abort har lagt for lite vekt på at kvinnen kan være en svak part. Han viser til eksempler med unge jenter som er gravid etter voldtekt eller incest, og sier at kirken bør være tydeligere på å den støtter mulighet for abort i vanskelige tilfeller.

Nordhaug sier at kvinnen kan være en svak part, slik han omtaler det i 6.1.2, men poengterer at de fleste aborter i dag kan kalles velferdsaborter, og da må vi tale fosterets sak. Argumentet om å ta abort for å spare fosteret for et vanskelig liv, er også en tankegang som Nordhaug vil utfordre:

I vårt samfunn så behøver man ikke å bli født inn i et vanskelig liv. Det gjelder i alle fall disse funksjonsfriske, de vil jo klare seg bra. Det er svært mange eksempler på mennesker som er blitt født og som hadde blitt abortert med en annen lovgivning den gangen de var fostre. Men som jo har, for å si det forsiktig, klart seg bra og blitt betydningsfulle mennesker og levd rike liv (Nordhaug, 2013).

Selv om både moren og fosteret kan være svake parter, så har vi et særlig ansvar og stå opp for den svakeste av de som er fosteret, sier S. Thoresen:

Det er klart at kvinner kan også være en svak part i mange settinger [...] men barnet i mors mage er helt hjelpeløst og har ingen mulighet til å føre sin egen sak på noen som helst måte [...] og jeg mener ikke med det at det nødvendigvis er lett for kvinner. Men livet bør jo ha en forkjørsrett (S. Thoresen, 2013a).

For kirken som mener at livet er ukrenkelig, burde det være helt essensielt å stå opp for å verne om menneskelivet (S. Thoresen, 2013a).

Øvstebø sier også at det ufødte barnet er den svakeste part som ikke blir hørt så lett og der trenger vi å være en stemme. Samtidig er ikke det ufødte barnet bare en hjelpeløs part, men kan også være ressurs og en gave. Det finnes mange eksempler på at når et nytt barn kommer inn i ei slekt, så bringer det nytt håp og framtidstro inn i familien. Selv om det kan være

forbundet med mye trøbbel da barnet ble unnfanget, så kan det bringe liv, energi og glede, bare det får et par år på seg til å vise det. Som kirke må vi snakke den framtida på vegne av det ufødte barnet (Øvstebø, 2013).

6.3 Lokalmenighetens arbeid

Informantene ble spurt om hvordan de mener lokalmenigheten kan møte utfordringene ved dagens abortpraksis. Flere mener at holdningsskapende arbeid er det viktigste arbeidet. Dette vil bli omtalt i kapittel 6.3.1, mens praktiske eksempler blir referert i kapittel 7.3.

Barnevaktordninger i menigheten, tilrettelegging av fellesskapsbyggende arbeid for enslige, og medvandring og nestekjærlighet for kvinner i sårbare situasjoner var andre viktige elementer som ble tatt frem av hva lokalmenigheten kan gjøre. Dette blir også referert direkte i diskusjonen i kapittel 7.4.

6.3.1 Holdningsskapende arbeid

«Det er en kamp om holdninger. Jeg tror det er det viktigste arbeidet kirken kan gjøre. Jobbe med holdningene til folk,» sier Nordhaug. Han tror holdningene har endret seg mye etter at abortloven kom. Holdningsskapende arbeid er en viktig strategi i arbeidet for Menneskeverd.

S. Thoresen forteller at det handler om å ta folk med i en begeistring og en fascinasjon over menneskelivet. Man kan synliggjøre hvor fantastisk hvert enkelt menneske er laget, og synliggjøre det unike ved hvert enkelt menneskeliv. Hun mener Den norske kirke har en fantastisk mulighet og mye ubrukt potensiale i oppgaven med å formidle verdien ved hvert menneskeliv. Hun utfordrer Den norske kirke til å ha enda mer fokus på dette, og på verdien av det ufødte barnet i mors mage. «Det betyr ikke nødvendigvis at man trenger å snakke om abort alltid, for det er veldig negativt ladet», sier S. Thoresen, som har tro på positiv kommunikasjon.

En viktig del av dette, er å dele konkret kunnskap om hvor tidlig det lille mennesket utvikler seg:

Får du overført, vist dem den fascinasjonen over dette lille menneske hvor tidlig det utvikler seg, at hjertet slår etter tre uker. [...] Hjertet vårt henger sammen med om vi lever eller ikke, og hvis folk flest fikk vite at hjertet slår så tidlig, så vil det gjøre noe med holdningene deres tenker jeg (S. Thoresen, 2013a).

Det er viktig å nå mennesker fra de er unge og her har Den norske kirke store muligheter i trosopplæringen, i konfirmantundervisningen og i gudstjenesten (S. Thoresen, 2013a).

Holdningsskapende arbeid blir tatt frem av flere andre informanter som det viktigste kirken kan gjøre for det ufødte livet. Et arbeid for bevisstgjøring omkring det ufødte livet kan også skje i samarbeid med skoler (Solberg, 2013).

6.3.2 Råd fra kirkelige ansatte for kvinner i en valgsituasjon

Informantene ble spurt om hva de ville sagt til en kvinne som stod på valg i forhold til abort, dersom hun kom til informanten som kirkelig ansatt for å be om råd.

Alle informantene sa at de ville starta med å lytte til kvinnens historie. Det var også bred enighet blant informantene om at de ville bidratt med å finne fram til hvordan vedkommende kan få alt hun trenger av praktisk hjelp og støtte for å kunne bære frem barnet sitt. Fiske sier hun ville bidratt til å kartlegge livssituasjon og handlingsalternativer. Øvstebø nevner at man kan utfordre til å tenke gjennom hvordan dette valget kan se ut litt lenger fram i tid. Han sier også at det kan være en fordel å snakke med flere.

I forhold til å snakke direkte om valget og det ufødte livet finnes litt varierende tilnærminger. Solberg jobber for det meste blant ungdom som ikke bekjenner en kristen tro. Hun sier at man kan stille åpne spørsmål om hva jenta tenker om det ufødte livet, men ville vært forsiktig så hun ikke overfører egne meninger, for at jenta ikke skal bli presset til å ta et valg som hun ikke selv står for.

Sommerfeldt sa blant annet at han ville henvist til det loven sier om at det er kvinnens rett å velge abort eller ikke. Bjorland ville, hvis det var en kristen kvinne, formidlet hva Guds ord sier om at dette handler om et ufødt barn skapt i Guds bilde og som Jesu etterfølgere kan vi

ikke ta liv. Hvis det var en kvinne som ikke var en kristen, ville han snakket om det ufødte livet ut ifra et fysiologisk perspektiv.

«Vi må våge å være medmennesker [...] og i alle fall spørre om vedkommende kan tenke seg å bære fram barnet sitt», sier S. Thoresen.

Nordhaug sier at en kvinne som går til en prest for å få råd i forhold til abort, søker i utgangspunktet støtte for å beholde barnet sitt. I en slik samtale ville han derfor lagt vekt på å bekrefte alle tanker og følelser kvinnen har som går i retning av å beholde barnet.

6.3.3 Samtale med en kvinne etter abort

Informantene fikk spørsmål om hva de ville sagt til en kvinne som kom for å få hjelp på grunn av skyldfølelse eller andre psykiske ettervirkninger etter en provosert abort.

Sorg, skam og skyldfølelse er noen av følelsene som kan oppstå etter en provosert abort. Det vil være viktig at jenta får lov til å sette ord på smerten. Sorgen må bearbeides på lik linje med annen sorg. Samtidig kan dette være en mer komplisert sorg, fordi dette er noe man har valgt selv, og det kan være både skam og skyldfølelse knyttet til det. Det vil være viktig å bruke god tid slik at en kan sortere alle følelsene, og mulighet for flere samtaler til den personen vil være en prioritet. I Solbergs jobb er det de færreste som uttrykker at de har en tro, men hvis vedkommende tok initiativ til å snakke om en trosmessig skyld, ville det blitt naturlig å formidle Guds kjærlighet og tilgivelse (Solberg, 2013).

Flere informanter snakket om at det er viktig å ta skyldfølelse på alvor og ikke bagatellisere den. Øvstebø sier at det kan gis mulighet til å gjøre opp for den, for eksempel ved skrifte. Det kan også være at det trengs innsikt i at dette var et for stort ansvar å få i hendene aleine. En av grunnene til at skyldfølelsen er der, er kanskje at en har gått på tvers av noe en egentlig innerst inne trodde på, og stod for. Kanskje sitter en igjen med følelsen av å ha bøydd av for noe andre pressa fram. Så kan det også være skam, og den må møtes på en annen måte enn skylden. Skammen kan ikke tilgis vekk, den bearbeides ved at den blir tatt fram i lyset, hvor en lærer å akseptere livet for det det er (Øvstebø, 2013).

Nordhaug sier at i møte med skyldfølelsen ville han forkynt både loven og nåden. Loven handler om hva som er Guds gode vilje, og den bekrefter at det var galt det som skjedde. Nåden handler om at Gud tilgir og setter vedkommende fri til å reise seg og gå videre. Det kan bli gitt mulighet til å bekjenne det som var galt ved å skrifte, eller bruke nattverd om vedkommende ønsker det.

Vektlegging av Guds tilgivelse kommer også til uttrykk hos Bjorland. «Der det er omvendelse er det tilgivelse», sier han. Hvis det var ei dame som kom på grunn av anger, så ville han sagt at Gud tilgir deg og Gud vil reise deg opp igjen, og det som har skjedd har skjedd. «Jeg ville holdt oppe Guds nåde høyt, at han tilgir alle ting», sier Bjorland.

Der utgangspunktet er gradert syn på menneskeverdet, blir tilnærmingen til skyldfølelsen annerledes. Sommerfeldt sier han ville først lyttet og prøvd å avdekket hvorfor hun føler skyld. Han ville så hjulpet vedkommende til å se at fosteret ikke var et menneske, slik at hun ikke tar ansvar for å ha tatt et liv. Samtidig så er det en stor beslutning, men gitt den situasjonen som var på den tiden så var det kanskje et ansvarlig valg. Hvis kvinnen tenker at det var et feil valg, så må man ta opplevelsen av å ha valgt feil på alvor og ikke bagatellisere det. Da kan man komme med ordet om Guds nåde, og man kan også bruke tilgivelsessakrament dersom hun ønsker det (Sommerfeldt, 2013).

Fiske sier at hun først og fremst ville lyttet til historien. Sannsynligvis vil det være viktig med flere samtaler, og bruke tid i historien. I samtalen ville hun også trekke fram eksempler på hvordan Jesus møtte kvinner i ulike situasjoner, hvordan han gav de oppreisning og retning, samtidig som han også kunne være tydelig i forhold til det som var vanskelig.

7 Diskusjon

I dette kapitlet vil jeg diskutere noen hovedtrekk fra de ulike synspunktene som har kommet frem i dokumentanalysen og i intervjuene. Dette vil bli diskutert i lys av diakonale teorier som er beskrevet i kapitel 4 og praktiske eksempler.

7.1 *Hva er da et menneske?*

Når kirken skal forme sitt diakonale arbeid, trenger den å spørre «hvem er min neste?» Begrepet «neste» er hentet fra lignelsen om den barmhjertige samaritan i Bibelen. Jesus fortalte lignelsen om samaritanen som fant en nødlidende i veikanten, og hvordan han tok ansvar, gav han nødvendig behandling, omsorg og beskyttelse. «Gå du og gjør likeså», var oppfordringen Jesus gav etter å ha fortalt historien. Dette har blitt en viktig inspirasjonskilde for diakonien (LVF, 2010). Som kirke må man spørre seg selv; hvem er de nødlidende i vårt lokalsamfunn, i vår nasjon, i vår verden? (Kirkerådet, 2008).

Mange vil si at i møte med abort, kan det være flere «nødlidende». Både fosteret, kvinnen, og barnefar kan være sårbare parter. Det har imidlertid vist seg fra intervjuene og dokumentanalysen at det finnes ulike synspunkter om fosteret kan regnes som et menneske, og dermed blir det også et spørsmål i hvilken grad fosteret kan regnes som «vår neste», med krav på respekt, omsorg og beskyttelse. «Menneskesynet vårt er [...] bestemmende for hvordan vi tenker og handler i forhold til andre mennesker» (Johannesen, Molven, & Roalkvam, 2007, s. 22), heter det i etikken, og dette er sentralt også i diakoniens skapelsesteologiske begrunnelse (Nielsen, 1994). Det kan derfor synes å være et viktig resonnement at spørsmålet om fosterets menneskeverd er den viktigste diskusjonen i abortspørsmålet (Sommerfeldt, 2013). De teologiske og etiske spørsmålene omkring fosterets menneskeverd er store og omfattende temaer, som i denne oppgaven blir berørt i svært begrenset grad. Jeg vil likevel nevne noen problemstillinger knyttet til synspunkter fra dokumentanalyse og intervjureferatene, som et grunnlag for resten av drøftingen.

7.1.1 Helt eller delvis menneskeverd?

I uttalelsene fra Kirkemøtene 1989 og 1993 og Bispemøtet i 1992 brukes betegnelsen «skapt i Guds bilde» når det argumenteres for at fosteret har fullt menneskeverd. Denne forståelsen samsvarer med det Nielsen (1994) skriver om at mennesket har en spesiell verdi fordi det er skapt i Guds bilde (Nielsen, 1994). Dette menneskesynet ser vi blant annet hos Bjorland, som bruker termer som «skapt i Guds bilde» og «kan ikke krenkes» når han snakker om fosteret og dets menneskeverd.

Synspunktet om at fosterets menneskeverd bør graderes, er en tankegang som kan sies å være utradisjonell innenfor Den norske kirke, men er ikke enestående. Det samme synspunktet antydes også i artikkelen *Abort* (2012) fra kirkens nettsider. Et synspunkt om evne til levedyktighet som en faktor i vurderingen av fosterets status, ble også diskutert i utredningen *Mer enn gener* (Kirkemøtet, 1989).

Spørsmålet er; kan menneskeverdet graderes, eller kan det ikke det? En gradering av fosterets menneskeverd, kan synes å stå i kontrast til diakoniens skapelsesteologiske begrunnelse. Der er det Gud, og ikke menneskets intuisjon eller følelser, som definerer menneskets verdi. Betegnelsen skapt i Guds bilde skiller mennesket fra resten av skaperverket og definerer det som menneske, noe som ser ut til å handle om et enten/eller. Å være skapt i Guds bilde innebærer at mennesket er skapt til å reflektere Guds majestet og med evne til å ha relasjon til Gud og mennesker på en måte som resten av skaperverket ikke kan ha. Ifølge Nielsen ser det ut til at ingen av disse kvalitetene noe som kan graderes (Nielsen, 1994).

Det ville kanskje være mulig å argumentere for at mennesket blir skapt i Guds bilde når det er i stand til å leve utenfor mors liv. Problemet med et slikt synspunkt, vil likevel være at alderen for når fosteret er levedyktig endrer seg med den vitenskapelige utviklingen (S. Thoresen, 2013a). Dermed ender man med en vurdering av menneskeverdet som avhenger av mennesker, noe som er på tvers av et av kjernepunktene i å være skapt i Guds bilde; nemlig at menneskets verdi er definert av Gud alene og ikke kan endres av mennesker (Nielsen, 1994). Bibelhenvisningene i kapittel 4.5 viser eksempler på at fosteret har en relasjon til Gud, noe som også taler for at fosteret er skapt i Guds bilde, jamfør det Nielsen sier om evne til relasjonen til Gud som et sentralt element i å være skapt i Guds bilde.

Utredningen *Mer enn gener* presenterer ifølge (Kirkemøtet , 1989) et menneske syn som forsøker å kombinere en gradering av fosterets menneskeverd med betegnelsen «skapt i Guds bilde». Dette må kunne sies å være en stor selvmotsigelse og ikke mulig ut ifra et tradisjonelt synspunkt på hva det vil si å være skapt i Guds bilde.

En gradering av fosteret verdi etter om det er tidlig eller seint i svangerskapet, kan også synes å stå i kontrast til prinsippet om likeverd. I ekklesiologien uttrykkes prinsippet om likeverd for alle mennesker (LVF, 2010). «De delene av kroppen som synes å være svakest, nettopp de er nødvendige» (1.Kor. 12,22). Gradering av verdi etter evne til levedyktighet utenfor mors liv, kan sees som en form for gradering etter funksjonsnivå (Nordhaug, 2013), et etisk prinsipp som Dnk kirke ellers stadig har understreket at den tar avstand fra. I lys av en tankegang om menneskers likeverd, vil det være vanskelig å sette en annen grense enn befruktning som skille for fosterets menneskeverd (Nordhaug, 2013).

7.1.2 Etiske dilemma

Et etisk dilemma er ifølge Johannesen et.al ikke et valg mellom to alternativer som synes like «gode», men et valg mellom to alternativer som synes å være like «rette». I løsningen av dilemmaet er normen for hva som er rett ofte vektlagt. Kristen etikk kan ofte forstås som en form for pliktetikk (Johannesen, Molven, & Roalkvam, 2007). I møte med abort som etisk dilemma, har «plikten» om å ikke ta liv, vært den normen som har veid tyngst i tradisjonell kristen forståelse.

I 1971 skrev biskopene i Den norske kirke at abort er brudd på det femte bud, du skal ikke drepe. De mente at «Å ta menneskeliv, født eller ufødt, er en handling som bare, i tvingende tilfelle, kan forsvares når handlingen er påkrevd for å verge menneskeliv (Den norske kirkes biskoper, 1971). Unntakstilfellene som ble nevnt dreide seg den gangen om tilfeller der det er fare for mors liv eller det er fare for at fullført svangerskap og fødsel vil gi en betydelig og varig helseknekk for kvinnen. Det argumenteres for at menneskeverdet i prinsippet fortsatt er det samme, men at man i krig noen ganger må ta liv for å forsvare liv. I utredningen *svangerskap og rettsvern* (Kirkerådet, 1989b) sies det at fosterets har fullt menneskeverd, men man vil gi det fødte livet fortrinnsrett foran det ufødte livet i en del situasjoner der moren er i en ekstra vanskelig situasjon. Graviditet ved voldtekt nevnes som et slikt eksempel, og også

71

der det er fare for mors psykiske eller fysiske helse, og det ser ut til at unntakstilfellene er litt utvidet fra 1971.

Sommerfeldt etterlyser større samsvar mellom en påstand om fosterets fulle menneskeverd og etikken som åpner for slike unntakstilfeller. Bjorlands omtale av abort som «aldri greit» fordi «abort er å ta liv» (Bjorland, 2013), er et eksempel på et slikt konsekvent samsvar mellom menneskesyn og etikk. Med denne tankegangen er ikke abort å anse som et reelt dilemma uten at det er fare for mors liv. «Det rette», i forståelsen «du skal ikke drepe», blir det overordnede prinsippet, foran å søke «det gode» liv (Johannesen, Molven, & Roalkvam, 2007).

En annen etisk vurdering er å ta utgangspunkt i at «enhver situasjon vil være spesiell for den enkelte» (Fiske, 2013). Dette er en formulering som ligger tett opp til beskrivelsen av en situasjonsbestemt pliktetikk, hvor menneskets autonomi (selvbestemmelse) er sentral. Dette ser man også i artikkelen *Abort* fra kirkens nettsider som beskriver at «enkle svar finnes sjelden», og kvinnen kalles «i siste instans fosterets nærmeste forsvarer» (Kirkerådet, 2012). I en slik etisk vurdering går selvbestemmelse foran forhåndsbestemte prinsipper om rett og galt (Johannesen, Molven, & Roalkvam, 2007).

7.1.3 Menneskeverd – er lik rettsvern?

Menneskeverdet er nært knyttet til retten til å leve. «Alle mennesker har rett til å leve et menneskeverdig liv» (Kirkerådet, 2008), heter det i Diakoniplanen. Slik FN bruker begrepet er menneskeverdet nært knyttet til individets rettigheter (FN-sambandet, 2013).

Sammenhengen mellom fosterets menneskeverd og rett til liv og rettsvern har vært hevdet i mange av kirkens offisielle uttalelser, særlig på 70 –tallet og frem til begynnelsen på 90 –tallet. I 1973 skrev biskopene at dersom en opphever alt rettsvern for det ufødte livet, vil dette samtidig være en prinsipiell avskrivning av fosterets menneskeverd. Disse argumentene har også vært synlig i senere uttalelser fra Kirkemøtet, blant annet i utredningen *Svangerskap og rettsvern* (Kirkerådet, 1989b).

Bruk av begrepet selvbestemmelse i forbindelse med abort, ble problematisert av biskopene i 1971, fordi et krav om selvbestemmelse strider med overbevisningen om at fosteret er et

selvstendig individ. De mente at abort ikke er selvbestemmelse, siden fosteret bestemmer ikke selv, men heller den sterkeste sin rett over den svake part (Den norske kirkes biskoper, 1971). I mange tilfeller vil et synspunkt der kvinnens selvbestemmelse vektlegges, henge sammen med et gradert syn på menneskeverdet. Sannsynligvis er det kvinnens rett til å velge abort som forsvares i Kirkerådets artikkel *Abort* (2012) der man åpner for å «nyansere» fosterets menneskeverd og omtaler kvinnen som fosterets «nærmeste forsvare».

Dnk har etter hvert akseptert abortloven (Fiske, 2013), men synspunktene på lovgivningen virker til å være sterkt sprikende. Et synspunkt er å forsvare abortloven som en kvinnerettighet, andre uttrykker en slags motvillig aksept av lovgivningen i mangel på gode alternativer, og andre ønsker innsyramming av loven, men ser det som lite realistisk.

Lege og forfatter Marianne Mjaaland er en av de som har engasjert seg i den offentlige abortdebatten de senere årene. Hun uttaler seg kritisk om de etiske sidene ved abort og taler til forsvar for fosteret, men velger likevel å støtte abortloven slik den er i dag. Begrunnelsen handler først og fremst om at hun ikke ser gode alternativer (Mjaaland, 2008). Dette synspunktet har blitt mer vanlig i den offentlige debatten de senere årene og er nok heller ikke uvanlig i Den norske kirke. Deler av argumentasjonen kan handle om at man frykter konsekvensene av et eventuelt lovforbud mot abort (Magelssen, 2013). Abortloven blir en slags pragmatisk nødløsning som svar på en erkjennelse av at aborter er en del av virkeligheten (Mjaaland, 2008).

Bispemøtet i 1977 talte for at fosterets menneskeverd og rett til rettsvern hører sammen, og uttrykker samtidig at det er det enkelte menneskes samvittighet som vil være det sikreste vern for fosteret, hvis denne samvittigheten er grunnfestet i Guds ord (Bispemøtet, 1977).

Et innlegg i denne debatten, er Per Lønnings foredrag på Kirkemøtet i 1985, *Menneskesyn og menneskeverd*. Han hevder at der den moralske bevissthet svikter, er det begrenset hva en restriktiv lovgivning kan gjøre for å beskytte fosteret. «Målet for en ny og livsbejaende lovgivning må i første rekke være å bygge opp en ny og moralsk bevissthet i folket», sier Lønning. Han understreker samtidig at alle som hevder fosterets rett til liv; alltid bør støtte og arbeide for rettsvern for fosteret. For at lovendring skal skje, er det imidlertid nødvendig med

en viss oppslutning i folket. «Vegen må går fra folket til politikere, ikke omvendt», sier Lønning. Bispemøtet i 1992 hevdet det samme. Fosterets menneskeverd må få konsekvenser for rett til liv og rettsvern, men holdningsskapende arbeid med holdningsendring i folket må gå sammen med arbeid for en lovendring (Bispemøtets abortutvalg, 1992).

På den annen side kan det argumenteres for at en lovfestet rett til liv, vil være nødvendig for å prege folks holdninger. En følge av abortloven er at holdningene i folket har endret seg drastisk (Nordhaug, 2013). Rettsvern for fosteret gir et signal til folket fra statens side om at fosterets har en verdi som et selvstendig individ. Argumentet om at eksisterende lovverk vil påvirke de etiske holdninger i et samfunn, blir holdt frem av Kirkemøtet i 1989 hvor arbeid for endring av abortloven ble omtalt som en del av det holdningsskapende arbeidet.

7.1.4 Oppsummering - hva er da et menneske?

Med utgangspunkt i diakoniens skapelsesteologiske og ekklesiologiske begrunnelse, ser jeg det slik at fosteret må betraktes som et medmenneske. Derfor bør kirken holde fast på at abort er etisk galt. Holdningsskapende arbeid bør være kirkens fremste oppgave, og hvis kirken skal være troverdig i sin formidling av fosterets menneskeverd, vil det, etter min mening, være problematisk å støtte en lov som fratar fosteret alt rettsvern.

Sommerfeldt har et viktig poeng når han påpeker mangelen på samsvar mellom påstanden om fosterets fulle menneskeverd og tilnærming til abortspørsmålet.

7.2 Hvem skal vi kjempe for, og hvordan gjør vi det?

Det er en målsetting at kirken «står opp for dem som får sitt menneskeverd krenket», sies det i *Plan for diakoni* (2008). Menneskeverd er en av de mest sentrale verdier i diakonien (Øvstebø, 2013). Spørsmålet er; hvem skal vi kjempe for og hvordan gjør vi det i møte med dagens abortpraksis?

7.2.1 Kvinnen eller fosteret?

En del opplever at respekten for menneskeverdet kan oppleves som et dilemma i forhold kommer til abortspørsmålet (Solberg, 2013), fordi man ønsker å ivareta kvinnen, samtidig som man ønsker å ha respekt for fosterets menneskeverd.

Årsakene bak et ønske om abort kan være veldig ulike, og ofte kan kvinnen være i en sårbar situasjon. «Man må ha to tanker i hodet samtidig», sier Solberg. «I møte med noen som er ufrivillig gravid, må vi må beholde respekten for den gravide, samtidig som vi ikke glemmer respekten for det ufødte livet» (Solberg, 2013). Hun omtaler særlig møtet med enkeltpersoner, men dette prinsippet kan også anvendes mer generelt.

I svarene på spørsmålet om hvilke sider ved dagens abortpraksis kirken bør være kritiske til, er det flere svar som peker mot at hensynet til den gravide kvinnen og hensynet til det ufødte livet ikke nødvendigvis er en motsetning, men ofte kan være to sider av samme sak. Et eksempel på dette er gode samfunnsordninger for foreldre fordi det kan gjøre det lettere for kvinner å bære frem barnet (Fiske, 2013), eller at foreldre som venter barn med funksjonshemninger forsikres at samfunnet skal gi det som trengs av støtte (Sommerfeldt, 2013). Det samme gjelder også når enkeltpersoner stiller opp for å gi praktisk støtte til kvinner som ikke ser muligheter til å bære frem barnet sitt.

En del kvinner forteller at abort er det eneste alternativet som blir presentert i møte med helsevesenet (S. Thoresen, 2013a), mens kunnskap om fosterets utvikling blir holdt tilbake. Sannsynligvis fordi man vil forsøke å gjøre valget lettere for kvinnen (Øvstebø, 2013), men en del av disse kvinnene får psykiske ettervirkninger i ettertid som de ikke var forberedt på da de tok valget (Solberg, 2013). Dermed er det ikke sikkert at man tar mest hensyn til en kvinne ved å gjøre det enkelt for henne å ta abort. Som medmenneske vil det også koste mer å vise at man er villig til å stille opp, enn å hjelpe en kvinne i å ta abort. Kanskje er abort i noen tilfeller en lettvinnt løsning for omgivelsene, men det er ikke alltid lettvinnt for de kvinnene som skal leve med valget etterpå.

Abortlovens §1 sier at en kvinne som søker abort skal tilbys informasjon og veiledning om den bistand som samfunnet kan tilby henne (S. Thoresen, 2013a). En masteroppgave i

verdibasert ledelse fra 2013 viser at det er relativt stor variasjon i hvor stor grad fastleger overholder denne plikten (S.Thoresen, 2013b). Dette bekrefter antakelsen fra Fiske om at selv om mange leger gjør en god jobb, finnes likevel et behov for å styrke den lovpålagte rådgivnings- og veiledningstilbudet som skal bli gitt av leger (Fiske, 2013). Dette vil kvinner være tjent med, og sannsynligvis også en del av de ufødte livene.

Flere av informantene har vært inne på at i dag er de fleste aborter velferdsaborter. Bildet som noen kan ha om at abort handler om tenåringsjenter i vanskelige situasjoner; må kanskje justeres litt. Det finnes fortsatt mange av dem, men statistikken viser også at tenåringene har lavere abortrate enn alle andre aldersgrupper helt frem til 40 år (Folkehelseinstituttet, 2013a). En god del abortsøkende har også barn fra før (Bakken & Skjeldestad, 2005). Nordhaug hevder at de aller fleste aborter ikke handler om sosiale indikasjoner, men kan kalles «velferdsaborter». Denne påstanden bekreftes av Mjaaland. Med utgangspunkt i erfaring fra egen legepraksis, anslår hun at omkring 8000 – 9000 aborter hvert år kan regnes som det hun kaller «bekvemmelighetsaborter» (Norge i dag, 2009). Dette endrer likevel ikke det faktum at disse kvinnene kan være i sårbare situasjoner; og sannsynligvis er det fortsatt ikke enkle valg for de aller fleste (S. Thoresen, 2013a). Det vil alltid være en viktig målsetting og vise barmhjertighet i møte med abortsøkende kvinner, men betyr det at kirken må tie om synspunkter på det ufødte livets menneskeverd? Øvstebø tar opp denne problemstillingen og sier:

Kirkens språkbruk har kanskje blitt vagere i frykt for å gjøre valget vanskeligere for kvinnene. Men hvordan kan vi da hjelpe kvinnene og kjæresteparene og ekteparene [...] til å ta et valg som er basert på sannheten? For det er ikke sannheten at det bare er en cyste» (Øvstebø, 2013).

Professor Jan Inge Sørbo ved Høgskulen i Volda mener at argumentet om at abortsøkende kvinner blir støtt av å høre etiske argumenter i den offentlige debatten, stakkarsliggjør kvinnene. Han skriver:

Dei skal på den eine sida ha den moralske autoriteten til å avgjera spørsmålet, men så tåler dei ikkje å høyra argument. Det trur eg reint faktisk er feil. Snarare trur eg at kvinner som er i vanskelege valg, spør etter etiske argument, fordi dei treng dei for å tenkja gjennom situasjonen,

sier Sørbø som ønsker større åpenhet om abort som etisk dilemma uten at det skal oppfattes som angrep på abortloven (Sørbø, 2013). Å velge tiltak med tilrettelegging av gode samfunnsordninger og god veiledning for gravide (Kirkerådet, 2012) er viktig, men spørsmålet er om Den norske kirke kan slå seg til ro med de tiltakene. Plan for diakoni skriver følgende i forbindelse med kamp for rettferdighet:

Alle mennesker har rett til å leve et menneskeverdig liv. Vi kan ikke stille oss likegyldige til mennesker som kjemper for livet. I denne kampen må vi stå på rettferdighetens og solidaritetens side sammen med dem (Kirkerådet, 2008).

Hovedtendensen i intervjuene og dokumentanalysen ser ut til å være synspunktet at fosteret er den forsvarsløse part som kirken bør stå opp for. Hvis man velger å «stå på rettferdighetens og solidaritetens side» (Kirkerådet, 2008) sammen med det ufødte livet, kan det gjøres ved å være en stemme for det ufødte livet gjennom offentlige uttalelser, forkynnelse, og holdningsskapende arbeid eller arbeid for fosterets rettsvern. «Se jeg har lagt fram for deg liv og død, velsignelse og forbannelse», sa Gud til Israelsfolket og utfordret de til å velge livet (5. Mos. 30,15).

Å skulle føde og oppdra et barn er ingen enkel oppgave. Likevel, er fosteret er ikke bare en hjelpeløs part, men vil også kunne bli en kilde til glede. Diakoniplanen understreker prinsippet om gjensidighet (Kirkerådet, 2008), og dette ser vi når mange av de barna som har blitt født under vanskelige omstendigheter, blir en kilde til framtidstro og håp (Øvstebø, 2013).

«Jeg er ikke så sikker på at man gjør kvinnen en tjeneste ved å gjøre det enklere for henne å ta abort», sier S. Thoresen. Slik jeg ser det ivaretas kvinnes verdighet best når hun blir sett og respektert som fullverdig mor til et fullverdig barn.

7.2.2 Inkluderende fellesskap - for syke eller friske?

Plan for diakoni (2008) sier at «Kirken skal være en kritisk røst i møte med dagens abortpraksis». En kritisk røst er ifølge Aadland (2009) en stemme som taler i det offentlige til forsvar for svake og sårbare i samfunnet. Den siste tiden har både Bispemøtet (2008 og 2012)

og Kirkemøtet (2012) kommet med uttalelser imot at samfunnet skal legge til rette for abort på eugenisk grunnlag. Særlig er det innføring av tidlig ultralyd de uttaler seg om, fordi de frykter dette vil føre til en økning i antall selektive aborter basert på funksjonshemninger som for eksempel Downs syndrom hos fosteret.

Sommerfeldt forklarer om forskjellen på abort generelt og abort som gjøres på grunnlag av egenskaper hos fosteret:

Spørsmålet i abortloven generelt gjelder for det første om det overhode er legitimt å foreta en fremprovosert abort, og for det andre om hvem som skal ta den endelige beslutningen. Eugenikkparagrafen (2c) innfører et annet element, nemlig spørsmålet om hvorvidt abort skal foretas basert på legenes vurdering for å sikre at så mange som mulig skal bli født friske eller «lytefrie» som er et godt ord. Etter min oppfatning er dette en reminisens fra den biologisk baserte rasehygiene som erfaringen har lært oss at vi burde legge bak oss (Sommerfeldt, 2013).

Kirkemøtet 2012 begrunner sitt engasjement imot sorteringssamfunnet med at en utbredt praksis av abort på bakgrunn av denne typen utviklingsavvik hos fosteret, vil kunne føre til negative holdninger i samfunnet i møte fødte funksjonshemmede. Det handler altså ikke bare om hensynet til det ufødte livet; men også om holdninger mellom fødte mennesker. (Kirkemøtet, 2012). Fiske forklarer at vi vil ha et samfunn der alle er likeverdige og inkludert uavhengig av funksjonsnivå, og dette er grunnen til at Bispemøtet har vist et ekstra tydelig engasjement i forhold til det som har med sortering å gjøre. De samme verdiene er uttrykt gjennom *Vern om menneskelivet* (Kirkemøtet, 1989) som beskriver utfordringen ved et samfunn som legger til rette for det «selvhevdende» og «produktive» mennesket. Isteden bør man gi «ethvert menneske muligheten til å leve i fellesskap og samhørighet med andre ut fra egne forutsetninger» (Kirkemøtet, 1989).

Likeverd for alle mennesker er sentrale verdier i diakoniens ekklesiologiske begrunnelse. Et engasjement imot sorteringssamfunnet kan også begrunnes med utgangspunkt i skapelsesteologien, hvor det ikke er nytteverdi eller funksjonsnivå som gir mennesket verdi og verdighet, men ene og alene at det er skapt i Guds bilde (Nielsen, 1994). Et engasjement imot diskriminering av foster på bakgrunn av utviklingsavvik (S. Thoresen, 2013a) kan derfor absolutt sies å være et diakonalt. Engasjementet som kirken har vist for likeverd og

inkludering av funksjonshemmede stemmer godt overens med begrepet «kritisk diakoni» slik Aadland (2009) beskriver det.

Dersom man sammenligner engasjementet imot sorteringssamfunnet med hva slags engasjement som finnes i forhold til abort generelt, så er bildet litt annerledes. Fra 70 -tallet til begynnelsen av 90 -tallet ble abortspørsmålet omtalt og behandlet av Bispemøtet og Kirkemøtet med jevne mellomrom med et aktivt engasjement for fosterets rett til liv og med strategier for holdningsskapende arbeid i lokalmenighetene. Fortsatt finnes enkeltstående ledere som uttaler seg om temaet, som Nordhaug, eller Tor B. Jørgensen som uttalte seg til forsvar for det ufødte livet til Avisa Nordland i 2008 (Grenersen, 2008). Derimot har det i arbeidet med dokumentanalysen vist seg at det er begrenset hva som finnes av uttalelser og vedtak fra Den norske kirkens sentrale organer angående abort generelt fra de siste 20 år.

Antallet aborter før uke 12, var i 2012 omkring 14 500. De fleste av disse sannsynligvis friske fostre. Antallet foster som ble fjernet på bakgrunn av utviklingsavvik, var 272. Som vist over, finnes det en del tillegg-argumenter for å engasjere seg mot et sorteringssamfunn, men likevel vil jeg stille spørsmålet: Hva med de friske fostrene som fjernes av ulike årsaker, ville det ikke også vært naturlig om Kirkemøtet og Bispemøtet sa noe for å «inkludere» også de som er friske?

Kirkemøtet 2012 skriver at «Det er en klar sammenheng mellom holdning til født og ufødt liv» (Kirkemøtet 2012). Slik jeg ser det, er dette prinsippet ikke bare aktuelt i forhold til hvordan vi behandler funksjonshemmede, men det er aktuelt i møte med alt ufødt liv, uavhengig av om fosteret er sykt eller friskt.

Likevel er det naturlig nok andre argumenter som brukes hos de som mener at kirken har et ansvar i å tale til forsvar for alt ufødt liv. Utgangspunkt er som regel at fosteret har fullt menneskeverd, og argumentasjonen for å uttale seg kritisk om abort generelt synes å være i hovedsak at det er galt å avbryte menneskeliv.

Kanskje har S. Thoresens et poeng: Hun mener at Den norske kirke har gjort en god jobb for å inkludere og tilrettelegge for funksjonshemmede, men etterlyser et større fokus på å løfte opp

verdien av det ufødte menneskelivet generelt. «Det er jo noe man kan strebe etter, og bli mere tydelig og synlig på», sier hun.

7.2.3 Vern om fosteret - miljøsak eller kamp for menneskerettigheter?

I uttalelsen *Abort-menneskeverd-lovgivning* (1971), uttalte biskopene at «Den våknende naturvernopinion må, om den skal være konsekvent, også ytre seg i en klar og sterk anti-abort opinion.» (Den norske kirkes biskoper, 1971). Lite tyder på at naturvernere har tatt til seg utfordringen. Derimot kan det se ut som kirkens abortengasjement har latt naturvernsaken prege verdigrunnlag og tilnærming i abortspørsmålet. I *Vern om menneskelivet* (Kirkemøtet, 1989) var det et økende fokus i uttalelsen på å definere mennesket som en del skaperverket. Den samme tendensen kommer til uttrykk i *Plan for diakoni* (2008), der vern om menneskelivet blir kategorisert som en del av Vern om skaperverket, mens det er påfallende å se at abort ikke er nevnt som en del av kamp for rettferdighet hvor menneskeverd og menneskerettigheter omtales.

S. Thoresen forteller at hun er fast deltaker på Kirkemøtet. Hennes erfaring er at det snakkes mye om miljøsaken, men vern om menneskelivet er mindre omtalt. Hun sier:

Det er ikke noe galt i å kjempe for miljø, men hvis en kirke er mer opptatt av å snakke om grønne menigheter enn å formidle verdien av et menneskeliv, så blir det veldig merkelig. Det hjelper jo ikke å verne om miljøet hvis vi ikke tar vare på menneskene (S. Thoresen, 2013a).

Andre vil argumentere for at vern om det ufødte livet er en del av vern om skaperverket (Fiske, 2013). Utfordringen ved diakoniplanens plassering av vern om fosteret som en del av vern om skaperverket, kan være at det blir vanskeligere å fastholde enkeltindividets verdi og menneskets særstilling i skaperverket. Denne problemstillingen gis det ikke direkte svar på i dokumentene i Den norske kirke.

7.3 Hvordan snakker vi om menneskeverd og abort?

«Det er det holdningsskapende arbeidet som er det viktigste vi kan gjøre», sier Nordhaug, og dette var et gjennomgående tema hos de fleste informantene. «Vi bør komme i forkant, før valget er der», sier Solberg, og snakker om at hun tror vi kan bidra til bevisstgjøring og

refleksjoner omkring det ufødte livet og hva abort handler om. Abort og menneskeverd kan oppleves som et vanskelig tema for mange. Jeg vil drøfte hvordan man kan snakke om det ta opp noen utfordringer som kan være knyttet til å snakke om det offentlig.

7.3.1 Ord som definerer virkeligheten

I følge Aadland (2009) er språket og hvilke ord vi velger sentrale element i all kritisk diakoni, fordi gjennom språket er vi med og definerer virkeligheten. I møte med abortspørsmålet er dette særlig aktuelt. Spørsmålet om hvordan det ufødte livet defineres, ser ut til å være avgjørende for hvordan vi forholder oss til det. Derfor er det som Øvstebø sier; en vesentlig «utfordring ved dagens abortpraksis at den skjuler at det er snakk om et liv». Et naturlig svar på dette, vil være å formidle kunnskap om at livet begynner ved unnfangelsen (Øvstebø, 2013).

Dette fokuser er sentralt også i måten Menneskeverd jobber på. De formidler konkret kunnskap om hvor tidlig det ufødte livet utvikler seg, at hjertet slår etter tre uker og hvor unikt hvert menneske er laget. Språket er viktig for hvordan vi oppfatter virkeligheten (Aadland, 2009), og S. Thoresen forteller at ordbruk er sentralt i det holdningsskapende arbeidet:

Om du er gravid så sier du ikke at du er med foster, du sier at du er med barn. Det handler om bruk av ord. På samme måte som man i abortkampen snakket om celleklumper for å avpersonifisere, distansere seg, så kan man nærme seg og synliggjøre at dette barnet har en verdi ved å bruke «barnet» (S. Thoresen, 2013a).

Dersom man med språket, ord og bilder, synliggjør det ufødte livets verdi, så vil det gjøre noe med holdningene til folk. En tydelig, men positiv kommunikasjon (S. Thoresen, 2013a), samsvarer med Aadlands retningslinjer for kritisk diakoni: «Diakonien språk skal avsløre urett og lidelse, ikke først og fremst gjennom store ord og feite oppslag, men gjennom en ikke-voldsom og likevel standhaftig insistering» (Aadland, 2009, s. 59).

Menneskeverd har tro på at det er viktig å nå mennesker fra de er unge dersom man skal få til en holdningsendring. De har en egen ungdomskonsulent som reiser og besøker lokale menigheter. For et par år siden hadde de en satsing i Bjørgvin hvor ungdomskonsulenten holdt kurs for mange av de som jobber med konfirmantundervisning. Nå har de en satsing inn

mot konfirmanter i Oslo bispedømme, og i den forbindelse er de i ferd med å videreutvikle et undervisningsopplegg rettet mot ungdommer. Det jobbes også med en video med tema fosterutvikling til bruk for konfirmanter (S. Thoresen, 2013a).

S. Thoresen sier at man kan begynne allerede i barneskolealder med det holdningsskapende arbeidet, og her har Den norske kirke store muligheter til å nå veldig mange. «Med alt som finnes av trosopplæringsmidler så burde det være mulighet med en satsing på bevisstgjøring av verdien av det ufødte liv», sier S. Thoresen. Hun gir konkrete eksempler på hvordan dette kan gjøres: Man kan lage barnebøker og barnefilmer med temaer omkring barnet i mammas mage, for eksempel ved at en beskriver hvordan det var da vi selv var i mors mage eller gjennom noen som venter søsken. Man kan også la barna tegne seg selv mens de er i mors mage (S. Thoresen, 2013a). «Alt vi personifiserer blir viktigere for oss, og positive bilder kan være en del av det», sier S. Thoresen.

Verdien av menneskelivet kan også formidles gjennom temakvelder, samtalegrupper, og i forkynnelsen i gudstjenesten. Det finnes flere bibeltekster som er egnet for bruk i forkynnelse og andakter, eksempelvis teksten fra Marias budskapsdag². I menighetene kan man også bruke en gudstjeneste med spesielt fokus på menneskelivet. I Sverige har de noe som kalles «livets søndag», som er et konsept som gir mulighet for å bruke en spesiell søndag i året til å ha særlig fokus på menneskelivet, og dette kunne man også gjort i Norge. Menneskeverd lagde for noen år siden et konsept for hvordan man kan bruke en slik søndag til å ha fokus på menneskelivet og menneskeverdet (S. Thoresen, 2013a).

Nordstokke (2009) skriver i *Internasjonal diakoni* at diakonien kan være profetisk også når den selvkritisk gir rom for andre stemmer som Gud kaller til å tale. Ettersom Menneskeverd er en av stemme for det ufødte barnet i vårt samfunn, kan man si at diakonien er profetisk når den gir rom for samarbeid med denne organisasjonen.

² Teksten fra Marias budskapsdag er fra Lukas 1, 39-45 (Kirkerådet, 2013b)

7.3.2 Praktiske eksempler på holdningsskapende arbeid

Aadland (2009) skriver om den kritiske diakonien at «diakonien skal forvalte et slikt språk, og ordene må kunne forstås av alle». Organisasjonen Menneskeverd benytter seg av et allmenn-etisk språk, noe som kan forstås av alle. Som kirkelig ansatt har man også mulighet til å samarbeide med for eksempel skoler, og da kan man snakke om temaet med et allment språk.

Et eksempel på dette er Solberg som forteller at hun samarbeider med den lokale helsesøsteren i et arbeid i skolene for å bevisstgjøre ungdom omkring egne valg og grenser i forhold til seksualitet. Hun har nå planer om å inkludere abort som et eget tema i dette opplegget, der ungdommene kan bli gitt kunnskap om det ufødte livet, og få mulighet til å reflektere over hva et menneskeliv er, og når det starter. På den måten får de muligheten til å tenke gjennom disse spørsmålene før de er i en eventuell valgsituasjon. Sammen med bevisstgjøring omkring seksualitet, egne grenser og prevensjon, vil det også muligens bli færre som kommer i en situasjon der abort er aktuelt (Solberg, 2013).

Som kirke så har man også på mange av kirkens egne arenaer, muligheten for å bruke både et allmenntetisk språk og begrunnelse og en teologisk forklaring. Bjorland deler en erfaring på dette. Når han snakker om abort og menneskeverd med sine konfirmanter, kombinerer han formidling av vitenskapelig kunnskap om fosteret, med en formidling av det ufødte barnet som skapt i Guds bilde. Han har hatt noen grupper med bare gutter, hvor han forteller dem at Gud hadde en tanke for hver enkelt av dem allerede mens de var et lite foster. Allerede før de ble unnfanget hadde Gud en tanke for dem. Han forteller om den fysiologiske utviklingen, hvor tidlig hjertet slår, og hvor tidlig alt er utviklet. Han forteller at DNA er på plass fra befruktning, og at fra det tidspunktet har Gud gitt mennesket gaver og utrustning som er helt unike for det spesielle mennesket. Konfirmantene får også informasjon om situasjonen i Norge, med 15 000 aborter i året, at mange foster blir fjernet dersom det er påvist sykdom eller avvik hos fosteret, og at en del foreldre opplever press fra samfunnets side om å ta abort dersom noe er galt med fosteret. Guttene reagerer med å synes at dette er helt galt, og flere uttrykte at dersom de kommer i en situasjon der jenta deres skulle bli gravid uten at det er planlagt, så vil de støtte jenta i å beholde barnet. Bjorland sier at han opplever at ungdommer ønsker å høre ting akkurat slik de er, og de ønsker å bli utfordret. Han underviser også om seksualitet og grensesetting i tilknytning til at det snakkes om abort.

Fiske forteller at hun samarbeidet med skoler for bevisstgjøring omkring seksualitet da hun jobbet som prest, hvor både gutter og jenter ble utfordret til å være ansvarlige i sine valg.

7.3.3 Forskjellen på å snakke om sorteringssamfunnet og abort generelt.

Både Nordhaug og S. Thoresen sier at det kan være lettere å nå fram blant folk flest med et budskap om at et ufødt barn med Downs syndrom bør ha rett til et leve, enn et budskap om at ufødte barn uten diagnose bør få livets sjanse. S. Thoresen at en mulig forklaring er at de fleste har en mening om at alle bør behandles likt og at det bør være rettferdighet, og i det perspektivet blir abort på bakgrunn av egenskaper hos fosteret ekstra ille. Samtidig opplever hun at når det snakkes om abort generelt er det mye mer sensitivt og mange reagerer med å bli redd for at dagens abortlov skal røkkes ved (S. Thoresen, 2013a).

Nordhaug sier han tror mange sympatiserer når man snakker om sortering av ufødte med Downs syndrom. «Men hvis man sier at egentlig så er enhver abort dilemma, så pirker man borti de fleste norske familier». Temaet angår de fleste av oss; om man ikke har opplevd det selv, så kjenner man noen (Nordhaug, 2013).

Børre Knudsen har ifølge Geemuylden (1988) en forklaring på hva som kan være deler av årsaken til at mange reagerer så ulikt. Når et foster får diagnose Downs syndrom, får det samtidig et ansikt og en skjebne, og det blir lettere å tenke på dette fosteret som et menneske og et barn. Et foster som derimot ikke har noen diagnose, oppleves fortsatt upersonlig for oss, og det er lettere å la være å forholde seg til det som et menneske (Geelmuyden, 1988).

Dermed kan barnets rettigheter komme i fokus i det første tilfellet, mens i det andre tilfellet vil det for mange være kvinnens behov som kommer i fokus. Denne pedagogiske forklaringen er kanskje ikke hele forklaringen, men hvis Knudsen har rett i dette, så bekrefter han S. Thoresens teori om viktigheten av å personifisere det ufødte barnet når vi driver holdningsskapende arbeid.

7.3.4 utfordringer ved å snakke om abort og menneskeverd

Abort er et sensitivt tema, og ikke det enkleste å snakke om. Nordhaug forteller at det kan være utfordrende å snakke offentlig om det som har med fosterets menneskeverd og abort å gjøre. Han understreker at det er viktig å ikke være fordømmende når vi snakker om det, for det er ingen tjent med (Nordhaug, 2013). Tor B. Jørgensen, biskop i Nordland, setter også ord på utfordringene til Avisa Nordland:

Først og fremst ønsker jeg at kirken skal oppfattes som en medspiller, og ikke være fordømmende overfor den enkelte kvinne som har kommet i en så vanskelig situasjon at hun velger abort. Men nesten uansett hvordan vi ordlegger oss, så vil noen føle seg dypt såret når kirken fremholder at abort er galt (Grenersen, 2008).

Jørgensen utfordrer Den norske kirke til å likevel våge å være tydeligere i sin tale om livets ukrenkelighet og at abort er galt. «Også den enkelte prest må våge å være tydelig [...] i prekener og andre sammenhenger», sier han. Tydelig tale om det ufødte livets verdi kan kombineres med en lyttende holdning, mener Bjorland som sier at kirken bør:

«[...] i kjærlighet snakke *for* livet, mer enn å være en fordømmende stemme som snakker mot abort. [...] Vi holder livet oppe, samtidig som vi har evne til å lytte og vise forståelse for folk (Bjorland, 2013).

Alt holdningsskapende arbeid må inneholde rom for nåde for de som har gjennomgått en abort (Kirkemøtet, 1989). Bjorland tror at abort ikke er så uvanlig i en del menigheter. Som menighet har man en viktig utfordring og møte alle disse med nåde, tilgivelse og oppreisning.

Nordhaug sier at vi kan ikke snakke om dette hele tiden, men sier at han prøver å nevne dette med abort og fosterets menneskeverd med en viss regularitet for å bidra til å holde temaet oppe. Han nevner et eksempel der han tok initiativ til å snakke om dette i et åpent intervju i Bergens Tidene for ikke lenge siden, og sier at det er ikke det enkleste å snakke med avisen om. «Man kan jo fort bli oppfattet som moralist, og ingen ønsker jo det. Kanskje er det derfor mange kvier seg for å snakke om temaet», sier han, og legger til at det finnes en del kvinner som er i vanskelige situasjoner, og ingen ønsker å legge stein til byrden på dem. Han mener likevel, som Jørgensen, at vi kan ikke bli så redd for å gi folk skyldfølelse at vi aldri sier noe

om det. Han forteller at han har fått spørsmål fra journalister om han ikke er redd for å påføre folk skyldfølelse. Til det svarer han at:

Skyldfølelse er noe som hører livet til. Det finnes en unødvendig skyldfølelse, og den må bekjempes. Derimot er det en skyldfølelse som er god og rett og nødvendig, og den er vårt etiske kompass som forteller oss om noe er rett eller galt (Nordhaug).

Det som Nordhaug sier her, er i tråd med det Okkenhaug (2002) skriver om skyld og skam. Erkjennelse av skyld, er noe som er nødvendig for å kunne ta et oppgjør med en gal handling (Okkenhaug, 2002). Å være ansvarlig for sitt liv overfor Gud, er en del av menneskeverdet og menneskets ære, en del av det å være skapt i Guds bilde (Nielsen, 1994). Nordhaug sier at han i møte med skyldfølelse etter abort i en sjelesorgsamtale ville snakket både om loven og nåden. Loven bekrefter at det var galt det som skjedde, og nåden sier at Gud tilgir og reiser opp igjen (Nordhaug, 2013). Dette er evangeliet, og slik jeg ser det er evangeliet sentralt i møte med utfordringene ved dagens abortpraksis. Med korset som utgangspunkt, har Dnk, og alle andre kirker, en unik mulighet til å holde fram det ufødte livets menneskeverd sammen med nåde og tilgivelse for alle medskyldige.

Skyld handler ikke bare om kvinner som har vært gjennom et inngrep. I mange tilfeller er abort et resultat av noe andre presser frem (Øvstebø, 2013). Det kan være press fra barnefar eller helsevesenet (S. Thoresen, 2013a), et generelt forventningspress om å ta abort fra omgivelser og fra samfunnets side (Fiske, 2013), eller frykt for å bli møtt med fordømmelse fra menigheten dersom man har blitt gravid utenfor etablerte samlivsformer (Sommerfeldt, 2013). I dette perspektivet kan man si at vi alle har ansvar for de aborter som utføres, både som samfunn og menighet og enkeltpersoner. «Det dere ikke gjorde mot en av disse mine minste, gjorde dere heller ikke mot meg» (Matt. 25,45), sier Jesus. I lys av dette trenger vi alle nåde.

Utfordringene som beskrives av her gjør at det blir naturlig å trekke sammenligning til profetisk diakoni. *Prophetic Diaconia: For the healing of the world* fra Lutheran World Federation (2002), skriver at profetisk diakoni har utgangspunkt i en teologi om korset, noe som innebærer både sannhet om virkelighet og nåde for de lidende og for de som har mislyktes. En tale til forsvar for det ufødte livets rett til å leve, samsvarer godt med denne beskrivelsen. Det samme dokumentet sier også at en kirke som vil utøve profetisk diakoni må

være villig til å tale sannhet om virkeligheten, bryte stillheten, utfordre autoriteter selv om dette truer den etablerte orden og ender med motgang for egen del (LWF, 2002, s. 6). Et av de klareste eksempler på dette må kunne sies å være Børre Knudsens kamp for det ufødte livet. Uansett hva man mener med aksjonsformene hans, må det kunne sies at kampen han kjempet for det ufødte livet passer godt til beskrivelsen av profetisk diakoni.

Nordhaug sier at det kan være utfordrende som mannlig biskop å skulle snakke om noe som gjelder unge kvinner, og det kunne vært en fordel om flere kristne kvinner kunne engasjert seg i å snakke om dette temaet. Som kommentar til det, vil jeg si at det i arbeidet med oppgaven har vært vanskeligere å få kvinner til å uttale seg om dette temaet, enn menn (Kapitel 5.3). Det finnes mange eksempler på kvinner som jobber med holdningsskapende arbeid, blant annet i Organisasjonen Menneskeverd, men det er grunn til å tro at det finnes behov for økt kunnskap og refleksjon blant kirkelige ledere og medarbeidere i Den norske kirke om hvordan man kan snakke om dette temaet.

7.4 Nestekjærlighet i lokalmenigheten for født og ufødt liv

Aadland skriver at en kirke som velger å være samfunnskritisk, må også selv praktisere det de mener er rett for å kunne være troverdig (2009). Da informantene ble spurt hvordan lokalmenigheten bør møte utfordringene ved dagens abortpraksis, var det ikke bare holdningsskapende arbeid det ble snakket om, men det ble også snakket en god del om viktigheten av praktisk nestekjærlighet og inkluderende fellesskap i møte kvinner som har blitt gravide eller fått barn som ikke var planlagt. «Vi kan ikke bare gi sannhet uten nåde», sier Bjorland, og sier at som menighet og enkeltpersoner må vi bidra med støtte og praktisk hjelp for at det skal bli lettere for kvinner og bære fram barnet sitt. Også Magelssen omtaler dette i sin bok *Menneskeverd i klinikk og politikk*:

Når vi som kristne sier det er galt å ta abort fordi det innebærer å ta et liv som er hellig og ukrenkelig, må det få konsekvenser – konsekvenser for *oss selv* – som kan være vidtrekkende. Vi må ikke bare være villige til å hjelpe den gravide med å bære sin byrde. Den ytterste konsekvensen vil være at vi må si oss villige til å overta hennes byrde dersom det er det som skal til for å redde et liv som er hellig og ukrenkelig, skapt i Guds bilde (Magelssen, 2013, s. 157).

Støtte, inkluderende fellesskap, praktisk nestekjærighet for gravide og mødre med ekstra utfordringer og mulighet for adopsjon og fosterhjem, er elementer som har vært tatt frem i mange av Dnk sine offisielle uttalelser.

S. Thoresen sier at hun har tro på at vi våger å være medmennesker og at vi viser at vi er villige til å være medmennesker. Hun sier at dersom relasjon til barnefar og andre forhold i livet er ustabile, kan abort oppleves som den eneste muligheten. I tillegg er det en del som forteller at abort blir presentert som det eneste løsningsforslaget i møte med helsevesenet (S. Thoresen, 2013a). «Da kan det bety mye om vi er villige til å være medmennesker». På den måten kan det oppleves som et mer reelt alternativ å bære barnet frem», sier S. Thoresen.

Solberg sier at hennes viktigste jobb som ungdomsdiakon er å være en medvandrer. I møte med jenter som står på valg i forhold til abort, har man som medvandrer mulighet til å være med i hele prosessen (Solberg, 2013).

Diakoniplanen sier at «Gode fellesskap [...] gir alle mulighet til både å yte og å ta imot» (Kirkerådet, 2008, s. 18) Fiske forteller om et konkret eksempel på hvordan lokalmenigheten kan tilrettelegge for møtestedet for enslige foreldre. Da hun jobbet som prest, var hun med på å lage åpent hus en gang i uka der aleneforeldre kunne komme sammen med barna og spise. Der kunne de sette igjen barna mens de selv gikk for å handle, og slik fikk de både fellesskap med andre foreldre og praktisk hjelp.

Sommerfeldt snakker også om respekt for alenemødre. «Alenemødre har egentlig en heroisk posisjon. For de har valgt den ikke enkle veg» sier Sommerfeldt, og understreker at det må være full aksept for alenemødre og tilrettelagt for denne gruppen i menighetsfellesskapet. Både Sommerfeldt og S. Thoresen nevner at det motsatte dessverre har vært tilfelle i noen kristne settinger, hvor kvinner som har blitt gravide utenfor etablerte samlivsformer har opplevd fordømmelse fra kristne. Sommerfeldt sier at dette har ført til indirekte og sannsynligvis direkte abortpress. Han regner med at dette var et større problem for noen år tilbake enn det er nå, men det kan fortsatt være aktuelt (Sommerfeldt, 2013). Nåde og aksept er viktig.

«Kirke og menighet skal stimulere til et liv i nestekjærlighet» (Kirkerådet, 2008, s. 16), heter det i diakoniplanen. Et eksempel er at presten kan oppmuntre gjennom forkynnelsen til å «bære hverandres byrder», oppmuntre til inkluderende fellesskap for enslige og for foreldre med funksjonshemmede barn. Også søsken til funksjonshemmede må bli ivaretatt (Sommerfeldt, 2013). Et annet eksempel er at diakonen, på bakgrunn av erfaringer fra samtaler med kvinner, kan formidle til menigheten litt om smerten knyttet til aborttematikken (Øvstebø, 2013). «Nestekjærlighet kan læres», sies det i diakoniplanen, og kallet til nestekjærlighet gjelder for menighet og enkeltpersoner, i møte med født og ufødt liv.

Man må regne med at det finnes kvinner som har gjennomgått abort i mange lokalmenigheter. Også disse må møtes med nåde og aksept (Bjorland, 2013), og diakonien har en viktig oppgave i å være tilgjengelige som samtalepartnere og sjelesørgere (Øvstebø, 2013).

Rådgivning for abortsøkende kvinner er et omfattende tema som det ikke er plass til å diskutere i sin helhet i denne oppgaven. Jeg vil bare kort kommentere noe. I svarene fra informantene ser det blant annet ut til å være av betydning hvilken setting det er og om det er en tillitsrelasjon. Okkenhaug (2002) skriver at det bør være samsvar mellom det som formidles i forkynnelsen og det som formidles i sjelesorgen. Hvis en kvinne i en valgsituasjon ber om råd fra en kirkelig ansatt fortjener hun, slik jeg ser, at kirkens synspunkt blir kommunisert. Annerledes blir det ofte dersom kirken driver en mer oppsøkende virksomhet og møter et fremmed menneske som ikke har bedt om råd. Om ikke kirkens teologi blir kommunisert på samme måte, kan man fortsatt oppmuntre og utfordre til å bære fram det ufødte liv. Dette omtales av Okkenhaug (2002) som sier om sjelesorg generelt at konfidenten skal selv komme frem til de valg hun vil ta, samtidig som personen kan utfordres.

7.5 Har kirken endret holdning de siste ti-årene?

Et av spørsmålene i intervjuene var knyttet til hvilke endringer det er snakk om i følgende utsagn: «I et lengre tidsperspektiv har kirkens tilnærming til lovgivning, sosiale sammenhenger og språkbruk endret seg» (Kirkerådet, 2012).

Det er flere typer endringer som har skjedd. Særlig på 70 –tallet, var det kamp for fosterets rett til liv og rettsvern som var i fokus. Biskopene tok parti med fosteret som den svakeste part, et engasjement som samsvarer med beskrivelsen av kamp for rettferdighet slik diakoniplanen beskriver den. Fokuset på rettsvern er mer og mindre fraværende i dag, men hva har det endret seg til?

En av endringene ser ut til å handle om at det er vanskelig å få gjort noe med lovgivningen, og man velger holdningsskapende arbeid isteden (Nordhaug, 2013).

En annen endring ser ut til å handle om en større variasjon i menneskesyn hvor noen har et «nyansert» syn på fosterets menneskeverd (Kirkerådet, 2012), med gradering av fosterets verdi. Dette har naturlig nok fått konsekvenser både for etiske og juridiske perspektiver på abort. Kristen pliktetikk med en klar oppfatning av rett og galt, erstattes med en situasjonsbestemt pliktetikk hvor enhver er sin egen moralvokter.

En tredje endring ser ut til å handle om at vern om ufødt liv ikke lenger er en sak om menneskerettigheter, men har blitt omgjort til å være en del av miljøsaken. Vern om det ufødte blir livet plassert som en del av vern om skaperverket (Fiske, 2013), og dette uttrykkes også i diakoniplanen (Kirkerådet, 2008).

En fjerde endring ser ut til å handle om endret fokus. Tidligere var vern om ufødt menneskeliv noe som handlet om alle ufødte; de siste årene ser det ut til at det fra kirkens sentrale organer handler mest om sorteringen av syke foster. Fokuset i argumentasjonen er i mindre grad at ufødte menneskeliv blir avbrutt, men heller hensynet til det *fødte* livet i form av signaleffekten og holdninger i møte med fødte funksjonshemmede.

En femte endring ser ut til å handle om språkbruken. Her finnes det blant informantene ulike perspektiver og meninger. Fiske sier at kirkens språkbruk muligens har endret seg til å bli «mer lyttende og bevisst på livets sammensatthet», og oppfattes kanskje som mer nyansert i forhold til abortspørsmålet, noe hun er glad for. Hun mener at menneskeverdet fortsatt blir formidlet tydelig, særlig i forhold til likeverd for funksjonshemmede.

Da Sommerfeldt ble spurt om hvordan han mener kirkens holdning til abortspørsmålet i sin helhet har endret seg de siste 20-30 årene, var svaret: «Det er akkurat det som er problemet. Den norske kirke har ikke uttalt seg om dette spørsmålet». Han mener det kunne være på tide med en ny diskusjon omkring menneskeverdet. Dokumentanalysen bekrefter Sommerfeldts påstand. Det siste som ble funnet av en helhetlig behandling av abortspørsmålet fra Den norske kirkes sentrale organer, er fra 1993.

Flere mener at Den norske kirke har blitt for passive til stå opp for det ufødte livet. Bjorland sier:

Hvis ønsket om å være folkekirke gjør at vi slutter å si hva som er sant, fordi vi heller vil at folk skal føle seg komfortable, så mister vi på en måte spissen. Vi må våge å utfordre folk, hvis ikke så mister kirken sin hensikt som en stemme for sannheten (Bjorland, 2013).

Øvstebø reflekterer litt over hva som kan være grunnen til at kirken har blitt stillere.

«Kanskje er det fordi en ikke ser den gode løsningen, en vil jo ikke tilbake til nemndene. Men det er i alle fall sjanse for å finne den beste løsningen hvis en erkjenner det som er sannheten i det» (Øvstebø, 2013),

Utfordringen fra S. Thoresen er klar: Den norske kirke bør bli tydeligere og mer synlig i sin formidling av det ufødte livets menneskeverd.

8 Konklusjon

Det finnes sprikende synspunkter i Den norske kirke i spørsmålet om fosterets menneskeverd og de etiske sidene ved abort. Det ser ut til at kirkens tradisjonelle og mest vanlige synspunkt er at mennesket defineres ved at det er skapt i Guds bilde og at fosteret har fullt menneskeverd.

Et annet synspunkt er at man bør gradere verdien av det ufødte livet i forhold til det fødte. Det ufødte livets menneskeverd blir da vurdert etter evne til levedyktighet utenfor mors liv.

Synspunkter på hva som er utfordringene ved dagens abortpraksis har først og fremst dreid seg om følgende forhold:

- Et samfunn som legger til rette for abort ved påvist utviklingsavvik hos fosteret.
- Et høyt antall menneskeliv blir avbrutt.
- En praksis som skjuler at fosteret er et liv.
- Psykiske ettervirkninger etter abort for kvinner
- Kvinner som er alene i valget
- Kvinner som opplever abortpress fra helsepersonell eller nære omgivelser.

Kirkemøtet og Bispemøtet har de senere år kommet med flere uttalelser imot sorteringssamfunnet. Samtidig finnes svært få uttalelser om abortspørsmålet i sin helhet de siste 20 årene.

Over tid ser det ut til at fokus på arbeid for fosterets rettsvern har endret seg. Det fokuseres isteden på holdningsskapende arbeid.

Det ser også ut til at det er en økende tendens til å kategorisere vern om fosteret som en del av vern om skaperverket. Slik jeg ser det, kan dette svekke fokuset på fosterets unike stilling i skaperverket som et menneske skapt i Guds bilde.

I lys av diakonale teorier bør både fosteret og kvinnen regnes som en «neste». Det er kirkens diakonale ansvar å være en stemme for det ufødte livet og å utøve omsorg for kvinner som søker abort.

Det ser ut til å være et reelt behov for å styrke rådgivnings – og veiledningstjenesten i den offentlige helsetjenesten. Dette er noe kirken kan utfordre politikere til å gjøre noe med.

Lokalmenigheter bør være inkluderende fellesskap for vanskeligstilte foreldre. Enkeltpersoner kan være medvandrere i møte med abortsøkende og vise at de er villig til å hjelpe praktisk. Diakoner og prester kan være tilgjengelig som samtalepartnere.

Det er et gjennomgående tema hos de fleste informantene at holdningsskapende arbeid er det viktigste kirken bør gjøre.

Hvordan man definerer det ufødte livet er sentralt for hvordan mennesker forholder seg til det. Gjennom språkbruk, kunnskap om fosterets utvikling og positive bilder, kan man synliggjøre verdien av det ufødte livet som et menneske.

Det finnes store muligheter i Den norske kirke for økt satsing på holdningsskapende arbeid i trosopplæring, i gudstjenesten, og i samarbeid med skoler.

Mange kirkelig ansatte opplever det vanskelig å snakke om abort og menneskeverd, og temaet bør gjøres til en del av den interne opplæring. Opplæring kan også gjøres til en obligatorisk del i undervisningen for diakonistudenter og andre fremtidige kirkelige ansatte.

Jeg vil derfor utfordre Kirkemøtet, Bispemøtet og Kirkerådet til å si noe om abortspørsmålet i sin helhet og hvordan de vil bidra til en økt satsing i Den norske kirke for vern om menneskelivet.

10 Litteraturliste

- Aadland, E. (2009). *Kan institusjoner elske? Samtidsessayer om diakonale virksomheter*. Oslo: Akribe.
- Abortloven. (2012). Lov 1975-06-13 nr 50 Lov om svangerskapsavbrudd . *Abortloven*. Regjeringen. Hentet September 06, 2012 fra <http://www.lovdatab.no/all/hl-19750613-050.html> (lest 6.september 2012)
- Austad, T. (2013). *Norsk nettleksikon*. Hentet 12 11, 2012 fra Per Lønning: http://snl.no/.nbl_biografi/Per_L%c3%b8nning/utdypning
- Bakken, I. J., & Skjeldestad, F. E. (2005). *25 år med selvbestemt abort i Norge*. Trondheim: Sintef.
- Bispemøtet . (2012, 02 17). *www.kirken.no*. Hentet august 30, 2013 fra Biskopene- nei til tidlig ultralyd: <http://www.kirken.no/index.cfm?event=doLink&famId=253195>
- Bispemøtet. (1977). Vern om fosterets liv. Sak 24/77. (ss. 38-39). Bispemøtet.
- Bispemøtet. (1978, Juni). Hyrdebrev. Den norske kirke.
- Bispemøtet. (2008, Mars 13). Uttalelse fra Bispemøtet: Menneskeverd er avhengig av funksjonsnivå. Oslo: Den norske kirke.
- Bispemøtets abortutvalg. (1992). Innstilling fra Bispemøtets abortutvalg 1991-1992. Den norske kirke.
- Bjorland, T. (2013, 09 03). Hvordan utfordres Den norske kirke av dagens abortpraksis. (G. Hals, Intervjuer)
- Broen, A. N. (2010). "Det er jo et barn for lite" -psykiske ettervirkninger etter abort. I O. m. Gjerpe, *Hvorfor gråter du Camilla*. Oslo: Lunde Forlag.
- Den norske kirke. (2013a). *www.kirken.no*. Hentet 08 27, 2012 fra Kirkemøtet: <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=544>
- Den norske kirke. (2013b). *www.kirken.no*. Hentet 08 28, 2013 fra Bispemøtet: <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=353>
- Den norske kirkes biskoper. (1971). Abort - menneskeverd - lovgivning. Arkivet på Kirkens hus.
- Den norske kirkes biskoper. (1973). Til Stortinget. Arkivet, Kirkens hus.
- Den norske kirkes biskoper. (1974, August). Lovforslag om selvbestemt abort. Oslo: Arkivet på Kirkens hus.

- Dietrich, S. (2011). Systematisk-teologisk grunnlag for diakontjenesten. I S. Dietrich, K. K. Korslien, & K. Nordstokke, *Diakonen -kall og profesjon* (ss. 97-110). Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Fanuelsen, O. (2009). Kirkens omsorgstjeneste. I *Diakoni, en kritisk lesebok*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Fiske, S. (2013, 07 25). Hvordan utfordres Den norske kirke av dagens abortpraksis? (G. Hals, Intervjuer)
- FN-sambandet. (2013). *FN-sambandet*. Hentet 09 14, 2013 fra FNs verdenserklæring om menneskerettigheter. : <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>
- Folkehelseinstituttet . (2013b, Mai). *Rapport om svangerskapsavbrudd for 2012*. Hentet 08 23, 2013 fra <http://www.fhi.no/dokumenter/8875f5a68d.pdf>
- Folkehelseinstituttet. (2013a, 05 21). *Abort- fakta med statistikk*. Hentet 08 23, 2013 fra http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=239&trg=List_6212&Main_6157=6263:0:25,5713&MainContent_6263=6464:0:25,5714&List_6212=6218:0:25,5723:1:0:0:::0:0
- Geelmuyden, N. C. (1988). *En prest og en plage*. Oslo/Gjøvik: Metope.
- Gilje, N., & Grimen, H. (1995). *Samfunnsvitenskapens forutseninger*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grenersen, A. (2008, 05 2008). *an.no*. Hentet fra Sier nei til abort: <http://www.an.no/nyheter/article3574446.ece>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (1994). *Definisjon og gjennomgang av sentrale begreper*. Hentet 12 13, 2012 fra NOU 1994:22: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/1994/nou-1994-22/4.html?id=139749>
- Helsedirektoratet. (2004). *Veiledende retningslinjer for bruk av ultralyd i svangerskapet*. Hentet 09 04, 2013 fra <http://www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/veiledende-retningslinjer-for-bruk-av-ultralyd-i-svangerskapet/Publikasjoner/veiledende-retningslinjer-for-bruk-av-ultralyd-i-svangerskapet.pdf>
- Helsedirektoratet. (2011, 12 06). *Helsedirektoratet*. Hentet 09 04, 2013 fra Informasjon om ultralyd i svangerskapet: <http://www.helsedirektoratet.no/finn/Sider/results-finn.aspx?k=informasjon%20om%20ultralyd%20i%20svangerskapet>
- Henriksen, D. T. (2013, 09 13). Arkivet, Kirkens hus. Personlig meddelelse .

- Hinna, A. K. (2012, Mai 27). *TV2 nyheter*. Hentet fra Nå er kineserne desperate etter flere jenter: <http://www.tv2.no/nyheter/utenriks/naa-er-kineserane-desperate-etter-fleire-jenter-3790652.html>
- Johannesen, & al, e. (2007). *Godt rett og rettferdig. Etikk for sykepleiere*. Oslo: Akribe AS.
- Johannesen, A., Tufte, P. A., & Kristoffersen, L. (2005). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Jordheim, K. (2009a). Plan for diakoni i Den norske kirke- en presentasjon. I K. I. Johannesen, & K. K. Jordheim. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Jordheim, K. (2009b). Barnediakoni- i lys av trosopplæringsreformen. I K. I. Johannesen, K. Jordheim, & K. K. Korslien, *Diakoni en kritisk lesebok* (ss. 195-214). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Kirkemøtet . (1989). Dokument 12.1. Mer enn gener. Bioteknologi og menneskeverd. Bergen: Kirkemøtet.
- Kirkemøtet. (1985). Menneskesyn og menneskeverd. En anbefaling fra Kirkemøtet 1985, Tønsberg. Tønsberg: Kirkemøtet.
- Kirkemøtet. (1989). Vern om menneskelivet. (ss. 123-133). Bergen: Kirkemøtet.
- Kirkemøtet. (1998). Protokoll Kirkemøtet, 1998. (s. 110). Bergen: Den norske kirke.
- Kirkemøtet. (2012). KM 9/12. *Likeverd, inkludering og tilrettelegging. Mennesker med utviklingshemming i Den norske kirke*. Den norske kirke.
- Kirkerådet. (1989b). *Svangerskap og rettsvern. KM-dokument nr 13.2/89*. Oslo: Kirkerådet.
- Kirkerådet. (1989c, 09 15). Uttalelse fra Kirkerådet. Vedtatt 15.09.1989. Kirkerådet.
- Kirkerådet. (2006). Bioteknologiloven. *KR 30/06* (ss. 1-14). Oslo: Den norske kirke.
- Kirkerådet. (2008). *Plan for diakoni*. Oslo: Kirkerådet.
- Kirkerådet. (2012, 10 03). *Abort*. Hentet 09 04, 2013 fra www.kirken.no:
<http://www.kirken.no/index.cfm?event=SearchModules>
- Kirkerådet. (2013). www.kirken.no. Hentet 09 03, 2013 fra Kirkerådet:
<http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=237>
- Kirkerådet. (2013b, 11 04). www.kirken.no. Hentet fra Kirkeårets bibeltekster:
<http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=262563>
- Kyrkjemøtet. (1993). Vern om fosteret, vern om livet Sak KM 18/93. *Dokument 18*. Bergen, Norge: Den norske kirke.

- LVF. (2010). *Diakoni i kontekst. Forvandling, forsoning, myndigjøring*. Geneve: Det lutherske verdensforbund.
- LWF. (2002). *Prophetic Diaconia: "For the healing of the world"*. Johannesburg, South Africa: The Lutheran World Federation.
- Lønning, P. (1985, 11 04). Per Lønning: Menneskesyn og menneskeverd. Tønsberg: Kirkemøtet 1985, Kirkens Hus.
- Magelssen, M. (2013). *Menneskeverd i klinikk og politikk*. Oslo: Lunde Forlag.
- Menneskeverd. (2013). *Om oss*. Hentet 07 07, 2012 fra <http://www.menneskeverd.no/om-oss/> (Lest 07.09.2012)
- Menneskeverd. (2013). www.menneskeverd.org. Hentet fra Lejeuneerklæringen: <http://www.menneskeverd.no/tema/lejeune-erklæringen/>
- Mjaaland, M. (2008, 08 08). *Morgenbladet.no*. Hentet fra Den vonde konsekvensen er aborten. Ikke barnet: http://morgenbladet.no/samfunn/2008/den_vonde_konsekvensen_er_aborten_ikke_barnet#.UpM-gyDKxMs
- Mor Teresa. (1994). *Orthodoxy Today.org*. Hentet fra National Prayer Breakfast Speech Against Abortion: <http://www.orthodoxytoday.org/articles4/MotherTeresaAbortion.php>
- Nielsen, H. K. (1994). *Han elskede os først. Om den bibelske begrundelse for diakoni*. Gylling: Aarhus Universitetsforlag 1994.
- Nordhaug, H. (2013, 05 30). Hvordan utfordres Den norske kirke av dagens abortpraksis? (G. Hals, Intervjuer)
- Nordstokke, K. (2009). Internasjonal diakoni. I K. I. Johannesen, K. Jordheim, & K. K. Korslien, *Diakoni en kritisk lesebok*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Norge i dag. (2009). *Livsvernprisen 2009*. Hentet 01 19, 2013 fra <http://www.idag.no/aktuelt-oppslag.php3?ID=15761>
- Okkenhaug, B. (2002). *Når jeg ser ditt ansikt, innføring i kristen sjelesorg*. Otta: Verbum .
- Pedersen, W. (2008, Juli 04). *Hvor mange har tatt abort;*. Hentet 09 13, 2013 fra *Morgenbladet*: http://morgenbladet.no/samfunn/2008/hvor_mange_har_tatt_abort_blant_kvinnene_som_er_her#.UjLk2Nw4VIY

- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget 2007.
- Rønning, A. (2011, Mai 29). *Forskning.no*. Hentet fra Abort på jenter har økt i India: <http://www.forskning.no/artikler/2011/mai/289672>
- S. Thoresen, L. K. (2013a, 05 21). Hvordan utfordres Den norske kirke av dagens abortpraksis? (G. Hals, Intervjuer)
- S. Thoresen, L. K. (2013b). *Legepraksis i møte med lovverket. En studie av informasjons og vegledningsplikten i abortloven*. Oslo: Diakonhjemmet Høgskole.
- Saugstad, O. D. (2010). Epilog. Fosterets fantastiske ferd. I O. Gjerpe, *Hvorfor gråter du Camilla* (ss. 97-103). Oslo: Lunde Forlag.
- Schwenzer, G., & al, e. (1999, Oktober 18). *Den katolske kirke*. Hentet 09 14, 2013 fra Hyrdebrev fra de nordiske katolske biskoper om det ufødte barns verdighet: <http://www.katolsk.no/dokumenter/norden/abort>
- Schøitz, A. (2003). *Det offentlige helsevesen i Norge 1603-2003. Bind 2 Folkets helse- landets styrke 1850-2003*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Solberg, M. (2013, 05 23). Hvordan utfordres Den norske kirke i møte med dagens abortpraksis? (G. Hals, Intervjuer)
- Sommerfeldt, A. (2013, 09 10). Hvordan utfordres Den norske kirke av dagens abortpraksis? (G. Hals, Intervjuer)
- Sosial- og helsedepartementet. (2002). *Rutiner ved svangerskapsavbrudd*. Hentet 09 14, 2013 fra http://www.regjeringen.no/upload/kilde/shd/bro/2002/0002/ddd/pdfv/154543-rutiner_ved_svangerskapsavbrudd.pdf
- Store norske leksikon. (2013). *Store norske leksikon*. Hentet 12 18, 2012 fra Børre Knudsen: http://snl.no/B%C3%B8rre_Knudsen
- Sørbo, J. I. (2013, 11 15). Abortdebatten er ikke over. Ethiske argument mot abort blir oppfatta som åtak på den ukrenkjelege abortlova. Kvifor fortrengrer vi etiske spørsmål? *Dag og Tid*.
- TV2. (2011, 12 19). *TV2 nyhetene*. Hentet fra FN slår alarm om abort på jentefostre i Armenia: <http://www.tv2.no/nyheter/utenriks/fn-slaar-alarm-om-abort-av-jentefostre-i-armenia-3664581.html>
- Wikipedia. (2013, 10 13). *Wikipedia*. Hentet fra <http://no.wikipedia.org/wiki/Abort>

Øvstebø, T. J. (2013, 08 08). Hvordan utfordres Den norske kirke av dagens abortpraksis? (G. Hals, Intervjuer)

Vedlegg

VEDLEGG

Intervjuguide

- 1) I diakoniplanen fra 2007 står: «Kirken skal være en kritisk røst i forhold til dagens abortpraksis»
 - a) Hvilke sider ved dagens abortpraksis mener du at kirken bør være kritiske til?
 - b) Hvordan bør dette eventuelt komme til uttrykk? Har du eksempler?
- 2) I en artikkel om abort lagt ut på kirken.no oktober 2012, står det at «i et lengre tidsperspektiv har kirkens tilnærming til lovgivning, sosiale sammenhenger og språkbruk endret seg». Hva vil du si har endret seg i Den norske kirke de siste 20 -30 år når det gjelder dens tilnærming til abortspørsmålet?
- 3) I diakoniplanen fra 2007 er kamp for rettferdighet blitt en del av definisjonen på diakoni. I dette ligger at det er kirkens diakonale ansvar og «stå opp for dem som får sitt menneskeverd krenket» og kjempe for de svake og forsvarsløse i samfunnet. Hvem mener du er den eventuelle svake part når abort overveies?
- 4) a) Hva er ditt syn på menneskeverdet?
 - b) I en artikkel på kirken.no med tittel «Abort» fra oktober 2012 står det:
«Samtidig har spørsmålet om hvorvidt det er riktig å sette likhetstegn mellom et få uker gammelt embryo og et foster på grensen til levedyktighet, vært diskutert og nyansert i kirkens arbeid med disse spørsmålene».
Hva tenker du om dette utsagnet?
- 5) Hva mener du er forskjellen på et engasjement for vern om foster før uke 12, sammenlignet med et engasjement imot selektive aborter på bakgrunn av utviklingsavvik?
- 6) Har du tanker om hvordan lokalmenigheten kan møte utfordringene i forhold til dagens abortpraksis?
- 7) Hva ville du sagt til en kvinne som stod på valg i forhold til abort; hvis hun kom og spurte deg som prest eller diakon eller kirkelig ansatt om å få råd?

- 8) En del kvinner sliter med skyldfølelse, angst eller andre psykiske ettervirkninger etter å ha tatt abort. (20 % ifølge en undersøkelse av Broen, 2010) Kan du si kort noe om hva du ville ha vektlagt i en sjelesorgsamtale dersom en kvinne kom til deg som prest, diakon eller annen kirkelig ansatt for å få hjelp etter en provosert abort?
- 9) Hva er din holdning til dagens abortlov?

Tilleggsspørsmål til Generalsekretær i Menneskeverd, Liv Kjersti Skjeggstad Thoresen:

- 1) Hvordan jobber dere i Menneskeverd?
- 2) Jeg har hørt at dere samarbeider litt med Den norske kirke. Hvordan er dette samarbeidet?
- 3) Har du noe du vil oppmuntre Den norske kirke til, når det gjelder hvordan den kan møte utfordringene ved dagens abortpraksis?